

გიორგი ჯღარკავა

ივანე ჯავახიშვილის სახელობის თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის ჰუმანიტარულ მეცნიერებათა ფაკულტეტის „ქართველური ენათმეცნიერების“ მიმართულების დოქტორანტი, მონვეული ლექტორი თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტში. გ. ჯღარკავას გამოქვეყნებული აქვს 25-ამდე სამეცნიერო ნაშრომი ქართულ და ინგლისურ ენებზე ადგილობრივ და საერთაშორისო რეფერირებად გამოცემებში; ნაკითხული აქვს მოხსენებები 40-ზე მეტ სამეცნიერო ფორუმზე საქართველოსა და უცხოეთში; ახალგაზრდა მკვლევრის სტატუსით მონაწილეობდა და მონაწილეობს საერთაშორისო და ადგილობრივ სამეცნიერო პროექტებში, მათ შორის, სეზონური სკოლების მუშაობაში. წარჩინებული სწავლისა და ნაყოფიერი სამეცნიერო მუშაობისთვის გ. ჯღარკავას მიღებული აქვს სახელობითი სტიპენდიები, თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის მედალი; არის საერთაშორისო სამეცნიერო ჟურნალების („Millennium“, „TSU-TI“) სარედაქციო საბჭოს წევრი.

მეცნიერული ინტერესის სფერო: ლინგვისტიკა, ქართველურ ენათა ტიპოლოგია, ციფრული ჰუმანიტარია.

გიორგი ჯღარკავა

ქართველურ ენათა ანდაზების ლინგვისტური კვლევის საკითხები

გიორგი ჯღარკავა
GIORGI JGHARKAVA

ქართველურ ენათა ანდაზების
ლინგვისტური კვლევის საკითხები

ISSUES IN LINGUISTIC RESEARCH
OF THE PROVERBS
OF KARTVELIAN LANGUAGES

თბილისი – TBILISI
2023

ქართველური ენათმეცნიერების სერია
THE SERIES OF THE KARTVELIAN LINGUISTICS

III

გიორგი ჯღარკავა
Giorgi Jgharkava

ქართველურ ენათა ანდაზების ლინგვისტური
კვლევის საკითხები
**Issues in Linguistic Research of the Proverbs
of Kartvelian Languages**

გამომცემლობა „ანიკნატალი“
თბილისი 2023 TBILISI

სამეცნიერო პროექტი – „ლინგვისტური კვლევის პრობლემური საკითხები ქართველურ ენათა ანდაზებში“ (PHDF-21-125) – განხორციელდა შოთა რუსთაველის საქართველოს ეროვნული სამეცნიერო ფონდის ფინანსური მხარდაჭერით. წინამდებარე პუბლიკაციაში გამოთქმული ნებისმიერი მოსაზრება ეკუთვნის ავტორს და შესაძლებელია არ ასახავდეს რუსთაველის ფონდის შეხედულებებს.

The scientific project – **“Problematic Issues of Linguistic Research in the Proverbs of Kartvelian Languages” (PHDF-21-125)** – was implemented with the financial support of Shota Rustaveli National Science Foundation of Georgia. All the ideas expressed herewith are those of the author, and may not represent the opinion of the Foundation itself.

პროექტი განხორციელდა ივანე ჯავახიშვილის სახელობის თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტში ჰუმანიტარულ მეცნიერებათა ფაკულტეტზე, ქართული ენის ინსტიტუტში.

დამტკიცებულია გამოსაცემად ივანე ჯავახიშვილის სახელობის თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის ჰუმანიტარულ მეცნიერებათა ფაკულტეტის სარედაქციო-საგამომცემლო საბჭოს მიერ.

უ ფ ა ს ო გ ა მ ო ც ე მ ა

© გ. ჯღარკავა

ISBN 978-9941-9668-8-0 (ყველა წიგნი)

ISBN 978-9941-33-510-5 (წიგნი III)

UDC (შპკ) 811.353

ჯ – 964

ქართულ და ინგლისურ ენებზე შედგენილი კრებული წარმოადგენს ქართველურ ენათა ანდაზებში ლინგვისტური კვლევის პრობლემური საკითხების წარმოჩენისა და კომპლექსურად გააზრების ცდას. ქართული, მეგრული, ლაზური და სვანური ანდაზების ენობრივი ანალიზი არაერთ საყურადღებო საკითხს წამოსწევს როგორც საკუთრივ ქართველოლოგიური, ისე ზოგადტიპოლოგიური თვალსაზრისით. ნაშრომში განხილული თეორიული და პრაქტიკული საკითხები განკუთვნილია ჰუმანიტარული დარგის სპეციალისტებისთვის, სტუდენტებისთვის და, ზოგადად, ქართველი ხალხის ისტორიით, ყოფა-ცხოვრებითა და ეროვნულ-სპეციფიკური ნიშნებით დაინტერესებული საზოგადოებისათვის.

რედაქტორები: ასოცირებული პროფესორი **მაია ლომია**
ივანე ჯავახიშვილის სახელობის თბილისის
სახელმწიფო უნივერსიტეტი

ასოცირებული პროფესორი **ქეთევან მარგანი**
ივანე ჯავახიშვილის სახელობის თბილისის
სახელმწიფო უნივერსიტეტი

რეცენზენტები: პროფესორი **მანანა თანდაშვილი**
ფრანკფურტის გოეთეს სახელობის
უნივერსიტეტი

ასოცირებული პროფესორი **სალომე ომიაძე**
ივანე ჯავახიშვილის სახელობის თბილისის
სახელმწიფო უნივერსიტეტი

მეცნიერ-მკვლევარი **იასუჰირო კოჯიმა**
იაპონიის ტოკიოს უცხო ენათა ინსტიტუტი

The collection compiled in Georgian and English languages is an attempt to present and comprehensively understand the problematic issues in linguistic research of Kartvelian proverbs. Linguistic analysis of Georgian, Megrelian, Laz and Svan proverbs raises a number of noteworthy issues both from the Georgian and general typological points of view. The theoretical and practical issues discussed in the paper are intended for humanitarian specialists, students and, in general, for the public interested in the history, life and national-specific features of the Kartvelian people.

Editors: Associate Professor **Maia Lomia**
Ivane Javakhishvili Tbilisi State University

Associate Professor **Ketevan Margiani**
Ivane Javakhishvili Tbilisi State University

Reviewers: Professor **Manana Tandashvili**
Goethe University Frankfurt

Associate Professor **Salome Omiadze**
Ivane Javakhishvili Tbilisi State University

Associate Scientist-Researcher **Yasuhiro Kojima**
Tokyo University of Foreign Studies

სარჩევი

შესავალი	7
სამადლობელი	9
Acknowledgement	10

ნაწილი I

<i>ქართველურ ენათა ანდაზების ლინგვისტური კვლევის საკითხები</i>	11
1. ქართველურ ენათა ანდაზების ლექსიკურ-თემატური მახასიათებლები	12
2. ქართული, მეგრული, ლაზური და სვანური ანდაზების სემანტიკური ეკვივალენტობის საკითხი	23
3. ანდაზების ტრანსფორმაცია და მასთან დაკავშირებული ტერმინოლოგია	30
4. ანდაზა – ლინგვოკულტუროლოგიური კვლევის ობიექტი	43
5. რიცხვის სიმბოლიკა ქართველურ ენათა ანდაზებში	56
6. ფონოსემანტიკური ლექსიკა ქართველურ ენათა ანდაზებში	64
7. გენდერული სტერეოტიპების ასახვა ქართული, მეგრული, ლაზური და სვანური ანდაზების ენაში	75
8. ანდაზების როლი ქართულ პოლიტიკურ დისკურსში	86

საწილი II

Issues in Linguistic Research of the Proverbs of Kartvelian

<i>Languages</i>	97
1. Lexical and Thematic Characteristics of Kartvelian Proverbs	98
2. The Issue of Equivalence of Georgian, Megrelian, Laz and Svan Proverbs	112
3. The Transformation of Proverbs and Related Terminology ...	121
4. A Proverb as an Object of Linguocultural Research	126
5. The Symbolic Meaning of Numbers in the Kartvelian Proverbs	131
6. The Phonosemantic Vocabulary in the Kartvelian Proverbs ..	141
7. Gender Implications in Georgian, Megrelian, Laz and Svan Proverbs	145
8. The Role of Proverbs in the Georgian Political Discourse....	155
ბიბლიოგრაფია	159
ბეჭდური და ელექტრონული წყაროები: ლექსიკონები, ტექსტები.....	168
შემოკლებათა განმარტებანი	174
მთქმელები	175
დანართი	179
საძიებლები	207

შესავალი

ანდაზა განსაკუთრებული ენობრივ-კულტურული და მენტალური ფენომენია. ანდაზის კვლევა მნიშვნელოვანია არა მხოლოდ ენათმეცნიერული თვალსაზრისით, არამედ სხვა დისციპლინათა პერსპექტივიდანაც; მათ შორის წამყვანი ადგილი ლინგვისტურ ანალიზს უჭირავს, რადგან ენაშია გაცხადებული ერის, ეთნოსის ყოფა-ცხოვრების, ისტორიისა და კულტურის სპეციფიკური ნიშნები. ანდაზა უძველესი კოდური ინფორმაციის შემცველია. იგი ხალხური ზეპირსიტყვიერების ისეთი ჟანრია, რომელიც დღესაც ზეპირმეტყველებაში გვეძლევა. პარემიული ერთეულები ყველა ენაში მოიპოვება, ამიტომ ანდაზა ერთდროულად მსგავსებითა და განსხვავებით, ვარიანტულობითა და ინვარიანტულობით ხასიათდება. ანდაზაში კონცენტრირებულია საუკუნეების განმავლობაში დაგროვილი გამოცდილება, სიბრძნე, მაღალზნეობრივი და აღმზრდელობითი დარიგებები. ყოველივე ზემოთქმულის გათვალისწინებით, **აქტუალურია** ანდაზების ენობრივი კვლევა, ლინგვისტური და ლინგვოკულტუროლოგიური ანალიზის პრობლემატიკის წარმოჩენა, იმაზე დაკვირვება, როგორ არის გაცხადებული ქართველურ ანდაზებში საერთო კულტურულ-მენტალური მონაცემები, რა არის მასში უნივერსალური და რა – კულტურულ-სპეციფიკური.

ჩვენი კვლევის **მიზანია** ქართველური ენების ანდაზების მიხედვით იმ ენობრივ-გამომსახველობითი ინვენტარის წარმოჩენა, რომელთა მიხედვითაც ანდაზა წარმოგვიდგება მოქნილი და ტევადი შინაარსის სპეციფიკური ინტონაციით წარმოსათქმელ ფრაზად. ნაშრომის კონკრეტული **ამოცანაა** ქართული, მეგრული, ლაზური და სვანური ანდაზების ენობრივ მონაცემთა ანალიზი. ქართველური ანდაზების ენობრივი მონაცემების შესწავ-

ლა გამოკვეთს როგორც უნივერსალურ, ასევე საერთოქართველურ ტიპოლოგიას და საკუთრივ კონკრეტული არეალისთვის დამახასიათებელ სპეციფიკურ ნიშნებს. რაც შეეხება **კვლევის მეთოდოლოგიას**, ემპირიული მასალის ანალიზისას ვიხელმძღვანელებთ აღწერითი, სტატისტიკური, ისტორიულ-შედარებითი, დისტრიბუციული (სინტაგმატური და პარადიგმატული) ანალიზის, კორპუსზე დამყარებული (Corpus-based studies) და კორპუსით განპირობებული (Corpus-driven studies) კვლევის მეთოდებით.

ქართველურ ენათა ანდაზების სტრუქტურულ-სემანტიკურ მახასიათებლებზე დაკვირვებამ საშუალება მოგვცა ყურადღება გაგვემახვილებინა ისეთ პრობლემურ თემებზე, როგორებიცაა: ქართველურ ენათა ანდაზების სემანტიკური ეკვივალენტობის საკითხი; ანდაზების ტრანსფორმაცია და მასთან დაკავშირებული ტერმინოლოგია; ანდაზა, როგორც ლინგვოკულტუროლოგიური კვლევის ობიექტი; გენდერული სტერეოტიპების ასახვა ქართული, მეგრული, ლაზური და სვანური ანდაზების ენაში; ანდაზების როლი ქართულ პოლიტიკურ დისკურსში და სხვა.

წინამდებარე ნაშრომში საკვლევი ემპირიული მასალა ქართველურ ენათა ანდაზების ბეჭდური გამოცემები და კორპუსული მონაცემებია. გარდა ამისა, გამოყენებულია სხვადასხვა დროს საველე მუშაობისას მოპოვებული მასალაც, რომელთა საშუალებითაც, ძირითადად, ლექსიკური ვარიაციებია წარმოჩენილი. თუ გამოცემული მეგრული, ლაზური და სვანური ანდაზების ქართული ვერსია ჩვენ მიერ შეცვლილი ან/და კორექტირებულია, წყარო მიეთითება უშუალოდ დედნისეული ტექსტის შემდეგ.

სამადლობელი

მინდა გულითადი მადლობა გადავუხადო წიგნის რედაქტორებს, ჩემს სამეცნიერო ხელმძღვანელებს, ასოცირებულ პროფესორებს – მაია ლომიასა და ქეთევან მარგიანს, რომელთა დაულალავი შრომითა და თანადგომით შეიქმნა წინამდებარე კრებული. განსაკუთრებული მადლობა ეკუთვნით რეცენზენტებს, უშურველად განეული კონსულტაციებისთვის, საჭირო შენიშვნებისა და რეკომენდაციებისთვის. გულწრფელი მადლობა აგრეთვე ქართველ და უცხოელ მკვლევრებს სამეცნიერო ფორუმებსა თუ კონფერენციებზე გამოთქმული ყურადსაღები რჩევებისთვის.

დიდად ვემადლიერები სამეგრელოს, ლაზეთისა და სვანეთის მკვიდრთ, ყველა იმ მთქმელს, რომლებიც ველზე მუშაობისას დიდი პასუხისმგებლობითა და რუდუნებით მეხმარებოდნენ საინტერესო საკითხების დაზუსტებაში, სიამოვნებით მანვდიდნენ ახალ ემპირიულ მასალას.

მადლიერებას გამოვხატავ ინგლისური ენის სპეციალისტების - ირინა დემეტრაძისა და ნინო კურატიშვილის მიმართ, რომელთა დახმარებითაც მომზადდა კრებულის ინგლისურენოვანი ნაწილი.

დაბოლოს, მადლობა შოთა რუსთაველის საქართველოს ეროვნულ სამეცნიერო ფონდს, რომლის მიერ დაფინანსებული პროექტის ფარგლებშიც შეიქმნა წინამდებარე ნაშრომი.

Acknowledgement

I would like to express my deep gratitude to the editors of the book, my scientific supervisors, associate professors – Maia Lomia and Ketevan Margiani, with whose tireless work and support this collection was created. Special thanks go to the reviewers for their free consultations, necessary comments and recommendations. Particular appreciation to Georgian and foreign researchers for the valuable advice given at scientific forums or conferences.

I am profoundly grateful to the residents of Samegrelo, Lazeti and Svaneti, to all those informants who helped me clarify interesting issues with great responsiveness and enthusiasm while working in the field, and were happy to provide me with new empirical material.

I express my gratitude to English language specialists – Irina Demetradze and Nino Kuratishvili, with whose help the English part of the collection was prepared.

Finally, I would like to thank Shota Rustaveli National Science Foundation of Georgia, which funded my scientific project and the present work within its framework.

ნაწილი I

ქართველურ ენათა ანდაზების
ლინგვისტური კვლევის საკითხები

1. ქართველურ ენათა ანდაზების ლექსიკურ-თემატური მახასიათებლები

ანდაზების ლექსიკის შესწავლასა და არსებული თემატური ველების დადგენას განსაკუთრებული მნიშვნელობა აქვს იმ ხალხის ყოფის, საქმიანობის, ისტორიის გამოსავლენად, რომლის წიაღშიც ეს პარემიული ერთეულები ოდესღაც შეიქმნა და დღესაც აგრძელებს არსებობას. ანდაზების ლექსიკური ფონდი მაქსიმალურად ასახავს ყოველდღიურ მეტყველებას, რაც კიდევ ერთხელ უსვამს ხაზს პარემიების ხალხურობას. ანდაზის სოციალურ ხასიათს ხშირად მასში შემავალი სიტყვ(ებ)ის შინაარსი განსაზღვრავს; კერძოდ, მიანიშნებს ანდაზის წარმოშობის და // ან გავრცელების ადგილზე, ანდაზის შექმნის კონკრეტულ მოტივზე და სხვ. ამ მხრივ განსაკუთრებით საყურადღებოა პარემიებში დადასტურებული დიალექტური ერთეულები. ამასთან, ანდაზებში შესაძლოა წარმოდგენილი იყოს დღეისათვის მოძველებული, საგანგებო განმარტების გარეშე გაუგებარი სიტყვა ან სიტყვათა ჯგუფი¹. ის ფაქტი, რომ ანდაზის ენაში დასტურდება მრავალფეროვანი, თავისებური და საინტერესო ლექსიკა, სხვადასხვა მიზეზითაა განპირობებული.

როგორც არსებული ემპირიული მასალის ანალიზმა აჩვენა, ქართველურ ენათა ანდაზები მდიდარი თემატიკის შემცველია; იგი ასახავს ადამიანის ყოფა-ცხოვრებას, მის ყოველდღიურ საქმიანობას და გადმოსცემს იმ ზოგად სიბრძნეს, რომელიც მნიშვნელოვანი და საყურადღებოა. ქართველური ენების ანდაზებისთვის დამახასიათებელი უნივერსალური ლექსიკური მონაცემების გვერდით (როგორებიცაა ფრინველთა და ცხოველთა, მცენარეთა, ადამიანთა სახელები და ა.შ.), მეგრულ, ლაზურ ან სვანურ

¹ ქართული ანდაზების ლექსიკურ თავისებურებებზე საგანგებოდ მსჯელობს ლ. ლეჟავა (1959).

ანდაზებში გვხვდება სპეციფიკური ლექსიკური ერთეულებიც (ანთროპონიმები, ტოპონიმები, ჰიდრონიმები და სხვ.), რომლებიც, პირველ რიგში, ემსახურება კონკრეტული ენობრივი კოლექტივისთვის ნიშანდობლივი კულტურული, გეოგრაფიული თუ სხვა ტიპის თავისებურებების წარმოჩენას. ქართველურ ენათა ანდაზებში არსებული უნივერსალური ლექსიკურ-თემატური მონაცემების შესწავლასთან ერთად, განსაკუთრებით საინტერესოა სწორედ ამგვარი – რომელიმე კუთხისთვის დამახასიათებელი, სხვათაგან გარკვეული ნიშნით განსხვავებული, გამორჩეული პარემიული ერთეულების ძირითადი ჯგუფების გამოვლენა. ამასთანავე, საყურადღებოა ის ანდაზებიც, რომლებშიც წარმოდგენილია ერთი ან რამდენიმე არქაული და ნაკლებად გასაგები ან ნაკლებად პროდუქტიული ლექსიკური ერთეული, რომელთა გამოყენებაც ანდაზის შინაარსს ზოგჯერ აზუნდოვანებს და საჭირო ხდება დამატებით ახსნა-განმარტება, თუმცა ხშირ შემთხვევაში პარემიით გამოხატული აზრი მეტ-ნაკლებად გასაგებია და ანდაზა მაინც აღწევს მიზანს.

მასალის ანალიზი: თემატური ჯგუფების გამოყოფის პრინციპები

ქართულ, მეგრულ, ლაზურ და სვანურ ანდაზებში ლექსიკის მიხედვით შეიძლება გამოიყოს რამდენიმე თემატური ჯგუფი. მათგან ერთ-ერთია ოჯახის ძირითადი (მშობლების, შვილის, დედმამიშვილების) და შემომატებული (სიძის, რძალ-დედამთილის, დედინაცვლის) წევრების აღმნიშვნელთა მონაწილეობით შექმნილი ანდაზები.

ნიმუშად მოვიყვანთ რამდენიმე მათგანს:

ქართული

- (1) დედინაცვალი თვალში ნაცარიო (ჯორჯანელი 2003:70).
- (2) ერთიმეორის ცქერით ძმებს სახლი დაენვათო (იქვე:82).

(3) ინდივილი, მინდივილი, რაც დედ-მამა, იგივე შვილი (იქვე:131).

(4) პაპას შვილიშვილი ძველ დროს ასწავლიდაო (იქვე:196).

(5) რძალო, დედამთილი გიჩივისო, – რას მიჩივის ის სულძაღლიო, – აი, სწორედ მაგასაო (იქვე:210).

(6) სიძემა თქვა: ჩემი თოხი მომიტანეთო (იქვე:232).

მეგრული

(7) ბაბუს დო მოთას ართ ჭკუა ულუნია „ბაბუასა და შვილიშვილს ერთი ჭკუა აქვსო“ (შეროზია, მემიშიში 1994:17).

(8) და ჯიმაში სინწარეს გეგენსენი, თექ დოლო ვეფალუნცია „სადაც და ძმის სიკვდილს გაიგონებს, იმ ადგილას ბალახი არ ამოვაო“ (იქვე:34).

(9) დიანთიქ ნოსა იმონშუა დო ნოსაქ მუშ დუდია „დედამთილმა რძალი იმონშა და რძალმა თავისი თავიო“ (იქვე:37).

(10) დიდას ქაფუნია ნასხაპა და სქუათ ქოსხაპუნსია „დედას თუ უცეკვია [=გაუკეთებია]¹, შვილიც იცეკვებსო [=გააკეთებსო]“ (იქვე:38).

ლაზური

(11) ჯუმაკალა მწკუფისთი კაი გოფლენ „ძმასთან ერთად სიბნელეშიც კარგად ივლი“ (შეროზია, მემიშიში 1994:266).

(12) პაპული დო ნანდიდიში რდელი ბერე ელამცქვერი იყვენ „ბაბუისა და ბებიის გაზრდილი ბავშვი განებვივრებული იქნება“ (იქვე:249).

(13) მწკუფი სეის თუთა უნონ, სეჭილი ქომოლის ღნოსაი ოხორჯა უნონ „წყვიდად ღამეს მთვარე უნდა, სულელ ქმარს ჭკვიანი ცოლი“ (იქვე:238).

¹ კვადრატულ ფრჩხილებში წარმოდგენილი მონაცემები, აქაც და ქვემოთაც, ჩვენეული ვერსიებია (გ. ჯ.).

(14) და კაი სიჯა გიყოონტასინონ, და კაი ეშელია „ან კარგი სიძე უნდა გყავდეს, ან კარგი ვირიო“ (იქვე:243).

(15) ნანაშანტეში გიყოონ-ნა, ბაბათი ბაბაშანტეში იყვენ „დედინაცვალი თუ გყავს, მამაც მამინაცვალი იქნება“ (იქვე:240)¹.

სვანური

(16) ბაბაშ გუტი ნიბაშინს ესერ ესსედა „პაპის გული შვილიშვილს გაჰყოლიაო“ (დავითიანი 1973:19).

(17) დამბაშ მუეშ გეზალი დამბაშ ესერ ლი „დაბალი მამის შვილიც დაბალიაო“ (იქვე:31).

(18) დი გეზლიშ ბედჟი ლემასგუ ესერ ჟი ესჩიდი ე, გუტი დემის ხეზი „დედა შვილისათვის ცეცხლში რომ დაინვას, გული არ გაუძღებაო“ (იქვე:32).

(19) მუხუბე მუხუბემ ესერ ლაჭედ შიყ ლი „ძმა ძმის საყრდენი ზურგიაო“ (იქვე:103).

(20) ხოჩა თელღერა გიგას დინაგეზალდ ესერ ხესპი „კარგი რძალი დედამთილს საკუთარი ქალიშვილივით შეუწყობსო“ (იქვე:190).

ქართველურ ენათა ანდაზებში ცალკე თემატურ ჯგუფს ქმნის შრომის, სამუშაო იარაღებისა და, ზოგადად, გლეხის ყოფასთან დაკავშირებული სამეურნეო საქმიანობის თემატიკა, აგრეთვე, მრავალრიცხოვანი და მრავალფეროვანი შინაური ცხოველებისა და ფრინველების, მცენარეების დასახელება. ცხადია, ცხოველებისა და ფრინველების, მცენარეების ნაცვლად, ალეგორიულად ადამიანი იგულისხმება და ანდაზის დამრიგებლური შინაარსიც მას მიემართება; ამასთან, ამგვარ მიდგომას დიდაქტიკური ხასიათის პარემიებში მხატვრული დატ-

¹ როგორც მოსალოდნელი იყო, ქართველურ ენათა ანდაზებშიც დედინაცვალი უარყოფითი პერსონაა. ამ თვალსაზრისით, ანდაზა ეხმარება ზეპირსიტყვიერების სხვა ჟანრს, მაგალითად, ზღაპარს.

ვითვაც აქვს: იგავური კონტექსტით აზრი განზოგადებულია და მას კონკრეტული ადრესატი არ ჰყავს.

ქართული

(21) შენ რას იკვები, მამულო, ყანა ამინდის შვილიაო (ჯორჯანელი 2003:282).

(22) მუშა კაცის სასჯელი უქმად ყოფნა არისო (იქვე:182).

(23) კარგი მეურნე მარხილს ზაფხულში გააკეთებს და ურემს კი ზამთარშიო (იქვე:138).

(24) მეზობელს მეზობლის ქათამი აქლემი ეგონაო (იქვე:169).

(25) ვისაც სიმინდი უყვარს, თოხიც უყვარდესო (იქვე:105).

(26) ერთი ხისგან ბარიც გამოვა და ნიჩაბიცო (იქვე:84).

(27) თავვს უთქვამს: ყანას ისე ვერ მომკით, ჩემი სამყოფი აღარ დაგრჩეთო (იქვე:115).

მეგრული

(28) ბერგი დიხას ვადაჩირთენია (ვედოჩირთუნია) (შეროზია, მემიშიში 1994:19). „თოხი მიწას არ დასცილდებო (აცდებო)“.

(29) ბრიგადირი დო გუგული ართი რენია – ჟირხოლო შხვას მუშაობას უძახენია „ბრიგადირი და გუგული ერთი არისო – ორივე სხვას მუშაობისკენ უძახისო“ (იქვე:20).

(30) ბულიშა სხული ვეგიჯონუნია „ბალზე მსხალი არ დაიმყნობაო“ (იქვე:21).

(31) გირინიში ნახადი ცხენქ ოჭკომუა „ვირის ნაშრომი ცხენმა შეჭამაო“ (იქვე:28).

(32) ლუ ინაჯინალო ვერგ, ვარა გური ჯგირი უღუნია „ბუ შესახედავად არ ვარგა, თორემ გული კეთილი აქვსო“ (იქვე:151).

ლაზური

(33) ბაშქაში ბერგითენ ყონა ვარ იხაჩქენ „სხვისი თოხით ყანა არ მოიხვნება, არ დაითესება“ (შეროზია, მემიშიში 1994:203).

(34) ფუჯიქ ყონა ძირუ დო ლობერი ვარ ძირუ „ძროხამ ყანა ნახა და ლობე კი – ვერაო“ (იქვე:203).

(35) ეშელის ფალანი მუში მონკა ვარ აყვენ „ვირს თავისი უნაგირი არ დაამძიმებს“ (იქვე:214).

(36) ზდეი ნკართენ ქარმატექ ვა მქუმს „მოზიდული წყლით ნისქვილი არ ფქვავს“ (იქვე:215).

(37) მენჩხომე ონჯირეს ვა ლურუნ „მეთევზე სანოლში არ კვდება“ (იქვე:231).

(38) უსთას ოხორი ვარ ულუნ „ხუროს სახლი არა აქვს“ (იქვე:253).

სვანური

(39) აშუ ლდლიმ სგებნაუ ნაჯანუ აშუ ნაგზოშუ სგებინჩუ ესერი ითი „ერთი დლით ადრე მოხნული ერთი კვირით ადრე მოიმკებაო“ (დავითიანი 1973:17).

(40) კეცნემ ნამატუინ ჭემინს ესერ ლახშდეხა „პურს გაქცეული ქერს მიაკვდაო“ (იქვე:46).

(41) მედგარი ჩაჟუ მერ ესერ ხეჭუწდი „მომაკვდავ ცხენს ბუზი ესევაო“ (იქვე:87).

(42) მიჩ' ადგიჟი ბერგიმ ნამჭიჩუ ესერი ხოჩა ლი „თავის ადგილზე გაცვეთილი თოხიც კარგიაო“ (იქვე:95).

(43) ფედლიმ დაბ ლამშაშ ესერ სეუდდგარ ხოჩა ლი (იქვე:143). „ახლო ყანა მონატრებული მუშაობის მოსაკლავადაც კარგიაო“.

ქართული, მეგრული, ლაზური და სვანური ანდაზები ერთმანეთთან უმეტესად მსგავსებას ავლენენ, თუმცა მონათესავე ენათა ოჯახის ფარგლებშიც შეიძლება გამოჩნდეს თემატურ-შინაარსობრივად განსხვავებული, საკუთრივ ამა თუ იმ ენობრივი კოლექტივის საქმიანობითა და გეოგრაფიული გარემოთი მარკირებული პარემიული ერთეულები. ზემოაღნიშნულის საილუსტრაციოდ ქვემოთ მოყვანილია მეგრულში, ლაზურსა და სვანურში დადასტურებული ის ანდაზები, რომლებიც მათში შემავალი ლექსიკური ერთეულების მიხედვით უშუალოდ ამ კუთხეების კუთვნილებად შეიძლება ჩაითვალოს.

მეგრული

(44) გიორგი ცხონდია – ირკოჩიში მორდია „გიორგი ცხონდია – ყველას („ყველა კაცის“) ნათლია (შეროზია, მემიშიში 1994:28).

(45) დადიაქ ყაზახის – ომემეში ღულა გაფუნია დო – ხოჯი ოგაფუუა „დადიანმა გლესხ – ულვაში სწორად არა გაქესო („მოღუნული გაქესო“) და – ხარი გადაახდევინაო“ (იქვე:35).

(46) სონი ჩიქახე, სო მიშახე „სადაური ჩიქავას ასული სად ჩამჯდარაო“ (იქვე:124)¹.

შენიშვნა 1: მეგრულ ზეპირმეტყველებაში ვხვდებით ამ ანდაზის სხვა ვარიანტსაც: სონი ჯიქახე, სო მიშახე. „სადაური ჯიქიას ასული სად ჩამჯდარაო“ (ხალხ. სიტყვ. II 1991:526). ჩვენი აზრით, ანდაზისთვის დამახასიათებელი რითმულობა-რიტმულობის შესანარჩუნებლად არის გამოყენებული „ჯიქახე“ ფორმა „ჯიქიხეს“ ნაცვლად (ჯიქიხე ← ჯიქია-ხე); შდრ. **ჯიქახე – მიშახე**.

(47) უჭირო საჭირო ჩანგელიამ კარსია „უჭირო [=გაუჭირებელი // დაუგეგმავი] გაჭირვება ჩანგელიას კარზეო“ (შეროზია, მემიშიში 1994:138)².

(48) უტუში ნინა მუში ნაჭკადაში უჯგუშო ჭკირუნცია „უტუს ენა მის ნაჭედზე უფრო კარგად ჭრისო“ (იქვე:137)³.

¹ მსგავსი შინაარსის მატარებელია შემდეგი ანდაზაც: ახალაიქ პატარაიას მიშახხაპუა „ახალაია პატარაიას ცეკვაში ჩაერიაო“ (შეროზია, მემიშიში 1994:16), ან: ახალაიამ ჯოღორი გოშუას ჯოღორენს მიშალა-ლანდუა „ახალაიას ძალი გოშუას ძალებთან ყეფდაო“ (იქვე:16).

² ანდაზის შინაარსი კრებულში ამგვარადაა ახსნილი: „გლესხმა ჩანგელიამ ენგურის ნაპირას ორაგული იპოვა და დადიანს მიართვა. დადიანი გაუჯავრდა, – აქამდე რატომ არ მოგქონდა ასეთი საჩუქარიო და ბეგრად დაადო ყოველ წელს ორაგულის მოტანა“ (შეროზია, მემიშიში 1994:138).

³ ქართული ხალხური სიტყვიერების II ტომში (მეგრული ტექსტები) აღნიშნული ანდაზის ქვეშ ასეთი განმარტება გვხვდება: „პროფესიით მჭედელი უტუ მიქავა, სამეგრელოს გლესხთა 1858 წლის მეთაური, ცნობილი იყო ორაგორული ნიჭითაც“ (ხალხ. სიტყვ. II 1991:446).

(49) ქილაიამ ხოჯი ეკობონს ხონუნსია „ჭილაიას ხარი აღმართში ხნავსო“ (იქვე:175).

ლაზური

(50) აჯარალიქ დალიკელე ინკენ, ლაზიქ – მზოლაკელე „აჭარელი ტყისკენ იყურება, ლაზი – ზღვისკენ“ (შეროზია, მემიშიმი 1994:202).

(51) ზულაკალა ნა სქიდუნს ომჩვირუთი აჩქინენ „ზღვასთან მცხოვრებს ცურვაც ეცოდინება“ (იქვე:216).

(52) წყარიმ მომალერი წყარიქ ნიმერს „წყლის მოტანილს წყალი წაიღებს“ (იქვე:262)¹.

(53) პოლის ჯუმორი დვაბერენან დო ნჩხალას ხარჯი იკვანტერენან „სტამბოლში ძმარი დაეღვარათ და ჩხალაში ხარჯს ითხოვდნენო“ (იქვე:249)².

(54) ხოფას ლაზი ლურუ, პოლის ბგარა დოდგეს „ხოფაში ლაზი მოკედა, სტამბოლში ტირილი გამართეს“ (იქვე:264).

(55) მოლლა ცხენიშენ მელუ-ში: – ზათთან ცხენიშენ გეფტამინტუ-და „მოლა ცხენიდან რომ ჩამოვარდა – მაინც ცხენიდან უნდა ჩამოვსულიყავიო“ (იქვე:235)³.

სვანური

(56) აშტ ლეთ ხანსარჟი ესერი ლწლეთი ლი „ერთი ღამე მყინვარზეც გაითენებო“ (დავითიანი 1973:17)⁴.

(57) ბაჩტ ბაჩტჟი ლგგს მურყტამ ესერ ახფასა „ქვა ქვაზე დადებული კოშკი გამოსულაო“ (იქვე:20).

¹ შდრ. ქართული ანდაზა: „ქარის მოტანილს ქარივე წაიღებსო“.

² შდრ. ქართული ანდაზა: ერთი კაცი გორში გალახეს და გული ცხინვალში მოუვიდაო (ჯორჯანელი 2003:81); მეგრული ანდაზა: ხორგას კორი გოლახეს დო ხეთას გურქ მურთუა „ხორგაში კაცი გალახეს და ხეთაში გული მოუვიდაო“ (შეროზია, მემიშიმი 1994:185).

³ შდრ. ქართული ანდაზა: „კატა ვერ შესწვდა ძეხვსაო, პარასკევია დღესაო“.

⁴ შდრ. ქართული ანდაზა: „ერთი ალილუია მღვდელსაც შეეშლებო“.

(58) იტალადელ ხუნ ესერ ლახმელ ი ზეგირ ჩუბეკეჟ „ოდიტან-ვე საძირკველი ლახამულა, სახურავი ჩუბეხევიო“ (იქვე:43).

(59) მამანდრე გადან მეზგალისგა ზისხ ესერ ლი „ყველაზე უარესი ვალი ოჯახისათვის სისხლიაო“ (იქვე:74)¹.

(60) ნაბეჩუ ი ნაწიშდ მწიდს ესერ უშხუარ სამშერალახ „ბეჩოში ნამყოფი და ხაიშში ნამყოფი შიმშილს ერთმანეთს შესჩიოდნენო“ (იქვე:107).

(61) მერუალე ჳენის ესერ ესფეშუდა ი გადრანწრს კწცხთე ხწწრალა „ვილაც ჳენის ლელეში დაცემულა და გადრანების გვარს სოფ. კაცხამდე აგინებდაო“ (იქვე:123).

მოყვანილი მაგალითებიდანაც ნათელია, რომ ანდაზებში ცალკეული კუთხისათვის დამახასიათებელი ყოფითი რეალიების ლექსიკური გააქტიურება ხდება, როგორებიცაა, მაგალითად, ლაზურში ზღვა და წყალი, მეთევზეობა, თურქული წარმომავლობის ადამიანთა სახელები, ტოპონიმები, აღმოსავლურ სამყაროში გავრცელებული ლექსიკა და ა.შ., ხოლო მეგრულსა და სვანურში – აგრეთვე ანთროპონიმებით, სხვადასხვა ადგილობრივი ისტორიულ-გეოგრაფიული მახასიათებლებით ნიშანდებული ანდაზები. ეს ყველაფერი მიანიშნებს პარემიული ერთეულების ამა თუ იმ კუთხისთვის მიკუთვნებულობას, თუმცა, ამასთანავე ცხადია, რომ ანდაზა არ კარგავს განზოგადებულ ხასიათს და გადმოგვცემს იმგვარ სიბრძნეს, რომელიც ყველგან და ყველასთვის გამოსადეგია. ამრიგად, ეს ის შემთხვევებია, როდესაც პარემიებისთვის დამახასიათებელი უნივერსალური მორალი და შეგონება ადგილობრივი ნიშნით არის შეფერილი. შესაბამისად, მიუხედავად ცალკეული ლექსიკური ერთეულების

¹ ჩვენი დაკვირვებით, ანდაზა ეხმიანება სისხლის ალების ტრადიციას, რომელიც ძველად სვანეთში იყო გავრცელებული. შდრ. აგრეთვე: მწრემ დაგრალა ჳედ ესერ ლინწური ლი წეს, მოდეჲ წორ „კაცის სიკვდილისათვის ან სისხლის ალება არის წესი, ან საზღაურიო“ (დავითიანი 1973:79).

მონაცვლეობისა, მეგრული, ლაზური და სვანური ანდაზების ზოგადი შინაარსი და მორალი საერთოქართველურ ჩარჩოში განიხილება და ყველასთვის გასაგებია. მხოლოდ ერთეულ შემთხვევებში საჭიროებს ესა თუ ის ანდაზა დამატებით შედარებით ვრცელ ახსნა-განმარტებასა და ისტორიულ რაკურსში მსჯელობას (მაგალითისათვის იხ. (47), (48) ანდაზები).

ცალკეა განსახილველი იმგვარი შემთხვევები, როდესაც აუცილებელია პარემიებში დადასტურებული ცალკეული ლექსიკური ერთეულების განმარტება, რათა ანდაზის შინაარსი გასაგები იყოს:

(62) ერთი კოჭობი¹ კუპრი ყოველ ოჯახში დულსო
(<http://idioms.tsu.ge/?p=1307>).

(63) ჰამქარი² ჰამქარს შორიდანვე იცნობსო
(<http://idioms.tsu.ge/?p=11118>).

(64) ხარაზი რომ ხაბაზობას დაინყებს, პური კუტი³ გამოვავო
(<http://idioms.tsu.ge/?p=8641>).

(65) როგორიც ალაგიო, ისეთი ალაბიო⁴
(<http://idioms.tsu.ge/?p=11509>).

(66) შუბი ხალთაში⁵ არ დაიმალებაო
(<http://idioms.tsu.ge/?p=8548>).

(67) ცეცხლის პატარა ნაპერწკალი დიდ ხორას⁶ გადასწავსო
(<http://idioms.tsu.ge/?p=14887>).

¹ კოჭობი – პატარა ქოთანის (ქეგლ-ი).

² ჰამქარი // ამქარი – ერთი ხელობის ოსტატ-ხელოსანთა და ვაჭართა გაერთიანება, ამხანაგობა (ქეგლ-ი).

³ კუტი – თონეში ჩავარდნილი (და ნაკვერცხლებზე გამომცხვარი) პური (ქეგლ-ი).

⁴ ალაბი – იგივეა, რაც ადლი (ქეგლ-ი).

⁵ ხალთა – ტყავის ტომარა, გუდა (ქეგლ-ი).

⁶ ხორა – ერთად დანყობილი შეშა, საშენი მასალა და მისთ. (ქეგლ-ი).

(68) რაც არ ექნეს მამაშენსა, ნურც შენ დახევ მარმაშებსა¹

(<http://idioms.tsu.ge/?p=11495>).

(69) რწყილს ტყავს გახდის, რუმზად² იხმარსო

(<http://idioms.tsu.ge/?p=11525>).

(70) დაადარე მსხალი პანტას, მალაჩინი³ – მაჟალოსა⁴

(<http://idioms.tsu.ge/?p=11211>).

ამდენად, ქართველურ ენათა ანდაზების ლექსიკურ-თემატიკურ მახასიათებლებზე დაკვირვება საშუალებას იძლევა პარემიებში ასახული უნივერსალური თემატიკის (ნათესაობა, გეოგრაფიული გარემო, ფლორა, ფაუნა და მისთ.) გვერდით გამოიყოს საკუთრივ ერთ, რომელიმე ენობრივ კოლექტივში გავრცელებული, ადგილობრივი ყოფისთვის დამახასიათებელი, რაიმე ნიშნით გამორჩეული ანდაზები, რომელთა შინაარსის გაგება, მიუხედავად მათში გადმოცემული სიბრძნის უნივერსალურობისა, ზოგჯერ დამატებით განმარტებას ითხოვს.

¹ მარმაში – თხელი, გამჭვირვალე ქსოვილი (ქეგლ-ი).

² რუმზი – ძროხის, მოზვრის ან კამეჩის ტყავის დიდი ტიკი (ქეგლ-ი).

³ მალაჩინი – კომში (ნეიმანი 1978:237).

⁴ მაჟალო – [Malus orientalis] საშუალო ან მაღალი ტანის ხე; აქვს მთლიანი ფოთლები და მოთეთრო ან მოვარდისფრო ყვავილები; ისხამს პატარა ზომის მომჟავო ნაყოფს, – ტყის ვაშლი (ქეგლ-ი).

2. ქართული, მეგრული, ლაზური და სვანური ანდაზების სემანტიკური ეკვივალენტობის საკითხი

ქართველურ ენათა ანდაზების შედარება აზრობრივი ეკვივალენტობის თვალსაზრისით მრავალმხრივ საყურადღებოა. მათ შორის, საინტერესოა იმაზე დაკვირვება, თუ როგორ გადადის ერთი მონათესავე ენიდან მეორეში ესა თუ ის პარემიული ერთეული. ქართველურ ენათა ანდაზები მრავალფეროვანი თემატიკის შემცველია და ეხმიანება ადამიანთა ცხოვრების თითქმის ყველა სფეროს. იმის გამო, რომ ანდაზით გადმოცემული აზრი ადამიანთა უშუალო დაკვირვებასა და გამოცდილებას ემყარება, მასში ყურადღება გამახვილებულია ისეთ უნივერსალურ თვისებებსა და თემებზე, როგორებიცაა სიმამაცე, მეგობრობა, სამშობლოს სიყვარული, ბედის უკუღმართობა, სიცრუე, სულგრძელობა, საზოგადოების სხვადასხვა სოციალური ფენის ურთიერთობა და ა. შ. მათში ხაზგასმულია ის თვისებები, რომლებიც უნდა ახასიათებდეს ან არ უნდა ახასიათებდეს ადამიანს.

სპეციალურ ლიტერატურაში აღნიშნულია, რომ „პარემიების თარგმნა ნებისმიერ ენაზე გარკვეულ სირთულეებთანაა დაკავშირებული. განსაკუთრებით იმ შემთხვევაში, როცა ორიგინალისა და თარგმანის ენა სხვადასხვა ოჯახებს განეკუთვნება“ (სიორიძე 2012:209). ანდაზების თარგმნა მოითხოვს არა მხოლოდ დედნის ენისა და მეორე ენის ზედმიწევნით ცოდნას, არამედ ამ ორი კულტურის ცალკეულ მახასიათებელთა ღრმად, საფუძვლიანად გააზრებასაც. უნდა აღინიშნოს, რომ ანდაზების სემანტიკური ეკვივალენტობის დადგენა არც მონათესავე ენებს შორის არ არის ადვილი, რადგან უნივერსალურთან ერთად, ყოველ ენობრივ კოლექტივში მოიძებნება სპეციფიკური, მხოლოდ ადგილობრივი ეთნოსისთვის დამახასიათებელი მოვლენა.

ეკვივალენტობის ცნება ერთ-ერთი უმნიშვნელოვანესი ცნებაა თარგმანის თეორიასა და პრაქტიკაში. ცნობილია, რომ თარგმანში დედნის ეკვივალენტობის შენარჩუნება ხშირად ვერ ხერხდება, რადგან „განსხვავებები ენებს შორის და ის, რომ ყოველგვარი კომუნიკაცია სოციოკულტურული კონტექსტის ნაწილია, ხშირად ხელს უშლის ამოსავალი ენის ყველა ელემენტისათვის ეკვივალენტური ვერსიის გადმოცემას ტექსტის ყველა დონეზე“ (ფარეშიშვილი 2013:41). სამეცნიერო ლიტერატურაში ანდაზების თარგმნასთან დაკავშირებით არსებობს სხვადასხვა მიდგომა. ერთი მოსაზრებით, დედნის ენაში წარმოდგენილი პარემიული ერთეული უნდა ჩავანაცვლოთ სათარგმნ ენაში არსებული ადეკვატური ცალით, ვინაიდან „ყოველ ანდაზას მოეპოვება თავისი შესატყვისი თითქმის ყველა ენაზე და ამგვარად მისი გადმოღების საშუალება ყოველთვის არსებობს“ (გაჩეჩილაძე 1966:284). ანდაზების თარგმნის ნაკლებად გავრცელებული გზა არის სიტყვასიტყვითი თარგმანი. ამ ხერხის არაპოპულარობა განპირობებულია იმით, რომ „სიტყვასიტყვითი თარგმანი ხშირ შემთხვევაში ვერ გადმოსცემს ანდაზის ზუსტ სემანტიკურ, კონოტაციურ და დენოტაციურ არსს, იკარგება ექსპრესიულობა და გამომსახველობა“ (ლამბაშიძე 2016:12). კალკირების მეთოდს მაშინ იყენებენ, როცა ვერ ხერხდება სათარგმნ ენაში სემანტიკური ეკვივალენტის მოძებნა, თუმცა ასეთ დროს აუცილებელია თარგმანში დამატებითი კომენტარის დართვაც, რათა არ დაიკარგოს დედნის შინაარსი და სტილი.

აღსანიშნავია, რომ ანდაზების თარგმნასთან დაკავშირებით აქამდე არსებული კვლევები ძირითადად შეეხებოდა არამონათესავე ენების მონაცემებს და ნაკლები ყურადღება ექცეოდა ანდაზების ეკვივალენტობის დონეზე ერთი ენობრივი ოჯახის შიგნით არსებულ მიმართებებს. ამ მხრივ საყურადღებოა ლ. გულედანის დისერტაცია, რომელიც სვანური ანდაზების ფონოლოგიურ-ეტიმოლოგიურ ანალიზს ეხება (გულედანი 1998).

მართალია, რომ ქართველური ენების, ასევე ამ ენებზე მეტყველთა ნათესაობიდან გამომდინარე, ნაკლებად არის მოსალოდნელი არსებითი სახის სხვაობა, თუმცა, მიუხედავად ამისა, გვხვდება განსხვავებებიც, რომლებიც განპირობებულია კონკრეტული რეგიონის გეოგრაფიული მდებარეობით, იქაური სოციუმისთვის დამახასიათებელი წესებით, ორიგინალური ტოპონიმიკითა და ანთროპონიმიკით თუ სხვა ადგილობრივი თავისებურებებით. ყოველივე ზემოთქმული ასახულია ანდაზებში. აქედან გამომდინარე, ქართული, მეგრული, ლაზური და სვანური ანდაზების ურთიერთმიმართების თვალსაზრისით შეგვიძლია გამოვყოთ სამი ძირითადი ჯგუფი¹:

I ჯგუფში გაერთიანდება ანდაზები, რომლებიც თითქმის ზედმინევნით თანხვდებიან ერთმანეთს ლექსიკურ-შინაარსობრივად.

ტაბულა 1

ქართული	მეგრული	ლაზური	სვანური
ერთი თხილის გული ცხრა ძმამ გაიყო (ქართ. ანდ. III:33).	ართი თხირიში გური ჩხორო ჯი-მალეფქ გირთესია (შეროზია, მემიში 1994:10).	არ მთხირი ნჩხოვრო ჯუმაქ უკუირთერენ (შეროზია, მემიში 1994:200).	ემშუ შდხიხი გუიგუ ესერ ჩხნრა მუხუბეს ოთყუბლახ (ექსპ. მასალები).
ტკბილი სიტყვით მთას ირემი მოიწველაო (https://idioms.tsu.ge/?p=14740).	გემუანი სიტყვით ირემი გეჭვალესია (იქვე:24).	ლოყა ნენათენ ხოჯითი ინჭვალენ (იქვე:229).	ხოჩა ნენჟი ლჩჟესერი ჩ'ოღმგელი (დავითიანი 1973:192) ² .

¹ ემპირიული მასალა ვრცლად იხ. წიგნის დანართ ნაწილში.

² შდრ. ვრცელი ვარიანტი: ხოჩა ნენჟი ლჩჟესერი ჩ'ოღმგელი, ხოლამშუ ესერ ფირუი მნმა (ექსპ. მასალები).

კაცი კაცის წამალიაო (https://idioms.tsu.ge/?p=16069).	კოჩი კოჩიში წამალი რენია (იქვე:73).	კოჩი კოჩიშენი ჭამი რენ (იქვე:225).	მწრემ ლერმეთ მარ' ესერ ლი (იქვე:79).
ახალი ცოცხი კარგად გვისო (https://idioms.tsu.ge/?p=1185).	ახალი ოქოსალი ჯგირო ქოსგნცია (იქვე:17).	აღანი ოქოსალექ კაი ქოსუფს (იქვე: 202).	მახე ლანგაჭ ესერ ხოჩნმდ ხაჭმინე/აჯელტე (ექსპ. მასალები).
ერთი დამპალი ვაშლი ცხრა ვაშლს დაალოპობსო (https://idioms.tsu.ge/?p=1303).	ართი ცორადილი უშქური ოში უშქურც ცორიდუნცია (იქვე:12).	არ ელახცაფერი უშქირიქ ვით უშქირი ოხცინაფს (იქვე:199).	–
აქლემის ქურდი და ნემსის ქურდი ორივე ქურდიო (https://idioms.tsu.ge/?p=1172).	ცხენიში მახინჯი დო ლიშიში მახინჯი – უირიხოლო მახინჯი რენია (იქვე:169).	–	–

II ჯგუფის ანდაზები ეკვივალენტური არიან შინაარსის მიხედვით.

შენიშვნა 1: მეორე ჯგუფში მოცემული ანდაზების თემატურ-შინაარსობრივი და იდეური მხარე საერთოა, თუმცა სხვაობა თავს იჩენს ლექსიკაში, ანდაზის გრამატიკულ სტრუქტურაში.

ტაბულა 2

ქართული	მეგრული	ლაზური	სვანური
წყევლა მანყე- ვარს უბრუნდე- ბაო (https://idioms.tsu.ge/?p=20350).	ჭყალაქ თქუა: მართალი შარა მოძირი, ვარა სი დგვართუ- ქია (შეროზია, მემიშიში 1994:180).	ბედუა, ნა, იქიფს, ემუს გვაკირენ (შეროზია, მემიში- ში 1994:204).	ჭათა ესერ მეჭთემ (ექსპ. მასალეზი).
ძალი ახსენე და ჯოხი ხელში დაიჭირეო (https://idioms.tsu.ge/?p=12420).	ნგერს შინან- დესია დო კარს გერდუა (იქ- ვე:105).	ჯოლორი შინი დო ბიგა დიქაჩი (იქ- ვე:266).	–
იმერელს მჭა- დის სახელი და- ავინყდაო (https://idioms.tsu.ge/?p=6971).	აფხაზას ცხე- ნიშ სახელქ გაჭყორდუა (იქვე:15).	–	ესჭალ'ესერ ჭკიდიშ ყახე ლა- ხეშდგენა (ექსპ. მასალეზი).
ცალ-ცალკე მომჩივანი ბა- ტონს მართალი ეგონაო (https://idioms.tsu.ge/?p=15868).	დადიას მოჩი- ვარე არძა მარ- თალი უჩქუდუ მოპასუხეში უმეშო (იქ- ვე:34).	–	–

შენიშვნა 2: ცალკეულ ქართველურ ენაში (მაგ., ლაზურსა და სვანურში) არსებული „ჩავარდნა“, რომელიც ზემოთ წარმოდგენილ ცხრილებშია ასახული, ჩვენს ხელთ არსებული ემპირიული მასალის მიხედვითაა მოცემული; თუმცა ეს ცალსახად შეიძლება არ მიუთითებდეს იმაზე, რომ შესაბამისი ანდაზა ამ ენებში საერთოდ არ მოიპოვება.

III ჯგუფში მოცემულია მხოლოდ მეგრულში, ან ლაზურში, ან სვანურში დადასტურებული ანდაზები. მათი აზრობრივი ეკვივალენტის მოძებნა ქართულში გაჭირდება, რადგან ამ ჯგუფში შემავალი ანდაზების შექმნის მოტივაცია თითოეულ აქ დასახელებულ მხარეს (კუთხეს) უკავშირდება და ადგილობრივი თავისებურების გამომხატველია. მაგალითად,

მეგრული

(1) ახალაიამ ოსურეფი პატარაიამ ოსურეფს მიშარაგადანდესია „ახალაიას ცოლები პატარაიას ცოლებში ლაპარაკობდნენო“ (შეროზია, მემიშიში 1994:16).

შენიშვნა 3: ანდაზის მიხედვით, ახალაიას ცოლები ცდილობდნენ პატარაიას ცოლებთან დაახლოებას, რაც მიანიშნებს „პატარაიას“ გვარის უპირატესობას „ახალაიას“ გვართან შედარებით. შდრ. აგრეთვე: ახალაიამ ჯოდორი გოშუამ ჯოდორენს მიშალალანდუა „ახალაიას ძალი გოშუას ძალებთან ერთად ყეფდაო“ (შეროზია, მემიშიში 1994:16). **ახალაია, პატარაია, გოშუა** სამეგრელოში გავრცელებული გვარებია და, მიუხედავად იმისა, რომ სოციალური სტატუსით დასახელებული გვარები თანაბარია (ჭუმბურიძე და სხვები 2013), ზემოთ წარმოდგენილ ანდაზებში ერთი გვარის უპირატესობა ხაზგასმული მეორესთან შედარებით.

ლაზური

(2) თურჩა ქოდიგუი-ნა, თურქ ბორე-მა, მო ზოპონ „თურქული თუ გისწავლია, თურქი ვარო, ნუ იტყვი“ (შეროზია, მემიშიში 1994:219).

შენიშვნა 4: არსებული ისტორიულ-გეოგრაფიული ფაქტორებიდან გამომდინარე, ლაზურ ანდაზებში ხშირია თურქი ხალხის ხსენება, თურქული ლექსიკისა და თურქული კულტურისთვის დამახასიათებელი თემატიკის გააქტიურება.

სვანური

(3) ნორჷმ მგჷდემ ნაბდიშოჷ ლჷრტყ ლჷიბ „სისხლის საზღაურის გადამხდელმა ქერის სარტყელი მოირტყასო“ (დავითიანი 1973:174).

შენიშვნა 5: ნარმოდგენილ ანდაზაში ასახულია სვანეთში ისტორიულად არსებული სისხლის აღების ტრადიცია.

3. ანდაზების ტრანსფორმაცია და მასთან დაკავშირებული ტერმინოლოგია

ცნობილია, რომ პარემიათა უმრავლესობა თაობიდან თაობას თითქმის უცვლელად გადაეცემა, თუმცა ისიც უნდა აღინიშნოს, რომ „ცხოვრების პირობების შეცვლა, ახალი საზოგადოებრივი ურთიერთობის დამყარება და მასთან დაკავშირებით თვალსაზრისთა და შეხედულებათა გარდაქმნა იწვევს რიგ ანდაზათა დაძველებას და უარყოფას“ (ლეჟავა 1959:140). ერთი მხრივ, ანდაზის მონოლითურობა და საყოველთაოდ გავრცელებულობა, ხოლო მეორე მხრივ, მისი ხალხური ბუნება და ყოველდღიურ მეტყველებასთან სიახლოვე განაპირობებს ენაში ტრადიციულად არსებული პარემიული ერთეულების გვერდით მათი ტრანსფორმირებული ვარიანტების წარმოქმნასაც. ანდაზური ერთეულების ამგვარი გარდაქმნის უმთავრესი მიზეზი საზოგადოებაში არსებული ღირებულებათა სისტემის ცვლილებაა. ასეთი „გადასხვაფერებული“ ანდაზები, რომელთა ცვლილებას კონკრეტული მიზანი და მოტივაცია განაპირობებს, სპეციალურ ლიტერატურაში „ანტიანდაზის“ სახელითაა ცნობილი. აღნიშნული ტერმინი (გერმ. Antispruchwort) დაამკვიდრა ცნობილმა პარემიოლოგმა ვოლფგანგ მიედერმა 1982 წელს. მეცნიერის განმარტებით, „ანტი-ანდაზები ძველი ანდაზების პაროდიას წარმოადგენს და მათ სატირულ-იუმორისტული ბუნება გააჩნიათ“ (შავლაძე 2015:52)¹.

ტრადიციული ანდაზის ტრანსფორმირებულ ვარიანტს, რომელიც განსაკუთრებით თანამედროვე ინგლისურ ენაშია გავ-

¹ ორიგინალში: “Anti proverbs are parodied, twisted, or fractured proverbs that reveal humorous or satirical speech play with traditional proverbial wisdom” (Mieder 2004:28).

რცელებული, გარდა ანტიანდაზისა, სხვა ტერმინებითაც მოიხსენიებენ. მათ შორის აღსანიშნავია „გრეხილი სიბრძნე“ (Twisted wisdom), „სილიკონის ანდაზები“ (Silicon proverbs), „ველერიზმი“ (Wellerism)¹, „ინტერტექსტური ხუმრობები“ (Intertextual jokes), „პერვერბი“ (Perverb←Perverse proverb), „კუკიზმი“ (Кукизм – განზრახ სახეცვლილი ანდაზა), „სხვაგვარი ანდაზა“ (Инопословица – ანდაზური ოკაზიონალიზმი), „ანდაზის საპირისპირო“ (Противословица – ანდაზური თქმა), „ანდაზური ახალწარმოხაზვები“ (Пословичные новообразования) და სხვ.

როგორც ქართულ, ასევე ევროპულ სამეცნიერო ლიტერატურაში ტრადიციული ხალხური ანდაზების გარდაქმნილ ვარიანტებთან დაკავშირებული ტერმინოლოგიური სიჭრელე გამონვეულია თვით ცნების დენოტატიური მნიშვნელობის დაუზუსტებლობით. მკვლევართა ნაწილი შენიშნავს, რომ „ანტი“ პრეფიქსის უარყოფითი მნიშვნელობის მიუხედავად, ანტიანდაზა არ წარმოადგენს ანდაზის საპირისპირო ფენომენს. ანტიანდაზა მოდერნიზებული ანდაზაა, რომელიც ეჭვქვეშ აყენებს ძველ ანდაზებში ფიქსირებულ ტრადიციულ სიბრძნეს“ (შავლაძე 2015:52). ცხადია, რომ „ანტი-“ პრეფიქსის დართვით მიღებული ლექსიკური ერთეული ადეკვატურად ვერ გადმოსცემს იმ შინაარსს, რაც აღნიშნულ ცნებაში დევს, თუმცა, ჩვენი დაკვირვებით, თანამედროვე კვლევებში (Militz 1999; შურღაია 2008; Litovkina 2014; Pavlović 2014; Anand 2014; შავლაძე 2015; ქამა-

¹ სპეციალურ ლიტერატურაში ველერიზმი განმარტებულია როგორც „კლიშეთა, გამონათქვამთა თუ ანდაზათა იუმორისტულად უარყოფა, მიგვითითებს რა, რომ აღნიშნული ანდაზა ან გამონათქვამი ყველა სიტუაციაში არ ამართლებს. დიდი ხნის წინ დამკვიდრებულმა კლიშემ თუ სტერეოტიპმა შეიძლება გარკვეულ სიტუაციაში კრახი განიცადოს“ (ცინცაძე 2016:67).

დაძე 2016; ცინცაძე 2016 და სხვ.) ყველაზე გავრცელებულ ტერმინად მაინც „ანტიანდაზა“ რჩება; ზემოაღნიშნული მსჯელობის გათვალისწინებით, ვფიქრობთ, უკეთესი იქნება, „ანტიანდაზის“ ნაცვლად შედარებით ნეიტრალური ტერმინის – „**კვაზიანდაზის**“ – გამოყენება¹. აღსანიშნავია ისიც, რომ **კვაზიანდაზა** (რუს. Квазипословица; ინგლ. Quasi-proverb) ანტიანდაზის სინონიმური მნიშვნელობით დასტურდება რუსულ სამეცნიერო ლიტერატურაში (Береговская 2001; Бровкина 2006; Мед 2015), თუმცა ნაკლებადაა წარმოდგენილი მსჯელობა, რომელ ტერმინს უნდა მიენიჭოს უპირატესობა და რატომ. რუსული ენისთვის ამ უკანასკნელ წლებში შექმნილი ლექსიკონის (Мокиенко Вальтер, „Прикольный словарь: антипословицы и антиафоризмы“, 2006) მიხედვით თუ ვიმსჯელებთ, რუსული ტერმინოლოგია „ანტიანდაზას“ ანიჭებს უპირატესობას. ვფიქრობთ, რომ „ანტიანდაზის“ ნაცვლად „კვაზიანდაზის“ გამოყენებით დაიძლევა ის შინაარსობრივი უხერხულობა, რომელსაც „ანტიანდაზას“ პრეფიქსული ელემენტი („ანტი-“) სძენს და ახალ მონაცემს ანდაზის საწინააღმდეგო, მასთან დაპირისპირებულ, ნეგატიური შინაარსის ფრაზად წარმოაჩენს. „ანტისგან“ განსხვავებით, თავსართი „**კვაზი-**“ (ლათ. Quasi) ნიშნავს „თითქმის“, „ახლოს“ და ტერმინი „კვაზიანდაზა“ აღნიშნავს ტრადიციულ ანდაზასთან ახლოს მდგომ, თუმცა მასთან მოჩვენებითი მსგავსების მქონე ახალ ანდაზას. ამასთან, კვაზიანდაზა ტრადიციული ანდაზის საპირისპირო ყალიბს კი არ იყენებს, არამედ მიმართავს უკვე არსებულ ანდაზურ მოდელს და მიჰყვება მის ლოგიკურ სტრუქტურას. სიახლეს მასში ახალი ლექსიკური ერთეულების შემოტანა ქმნის. ამდენად, **კვაზიანდაზა არის ძველი ცნობილი**

¹ ტერმინოლოგიურ საკითხებზე პირველად ყურადღება მიგვაქცევინა პროფესორმა რამაზ ქურდაძემ, რისთვისაც მას დიდ მადლობას მოვახსენებთ.

ანდაზის არა დაპირისპირებული ცალი, არამედ მისი ახალი ვარიანტი, რომელშიც ტრადიციული სიბრძნე გადამუშავებულია და მისადაგებულია თანამედროვე ყოფის აქტუალურ საკითხებსა თუ მოვლენებს. ტრადიციული ხალხური ანდაზისგან განსხვავებით, კვაზიანდაზა ნაკლებად შეიცავს რაიმე განზოგადებულ სიბრძნეს. იგი მორგებულია კონკრეტულ სიტუაციას. კვაზიანდაზა არსებობს არა ცალკე აღებული, არამედ იმ ტრადიციული ანდაზის გვერდით, რომლის ტრანსფორმაციასაც იგი წარმოადგენს და სწორედ ამ უკანასკნელთან კონტრასტი სძენს კომიკურ, ხშირად ირონიულ შეფერილობასაც კი. კვაზიანდაზა აზრობრივად გასაგები სწორედ ტრადიციული ანდაზის მიხედვით ხდება. აღსანიშნავია, რომ კვაზიანდაზები ქართულ სალიტერატურო ენაზე იქმნება; ქართულ სივრცეშიც იგი სალიტერატურო ენის კუთვნილებაა და სხვა ქართველურ ენებში არ დასტურდება.

როგორც აღინიშნა, კვაზიანდაზები სკრუპულოზურად გამოკვლეულია ინგლისურ ენაში¹. უნდა შევნიშნოთ, რომ ნელ-ნელა კვაზიანდაზები სხვა ენებშიც, მათ შორის ქართულშიც, იკიდებს ფეხს. ამ პროცესის ერთ-ერთი უმთავრესი ხელისშემწყობი ფაქტორი არის ინტერნეტსივრცე, რის გამოც სამართლიანადაა აღნიშნული, რომ კვაზიანდაზები გვხვდება ინტერნეტში, სარეკლამო ლოზუნგებში, წიგნებისა და სტატიების სათაურებში, ჟურნალ-გაზეთებში; არ არსებობს ცხოვრების სფერო, სადაც ისინი არ გამოიყენება (Litovkina 2014:1). კვაზიანდაზების ესოდენ გავრცელებულობას ხელს უწყობს მათი კომიკური ელფერი და სტრუქტურულ-სემანტიკური თუ ინტუიციური სიახლოვე ტრადიციულ ანდაზებთან. საინტერესოა ზოგიერთი მეც-

¹ ინგლისურში არსებული კვაზიანდაზების შესახებ უფრო ვრცლად იხ. ქამადაძე 2016:125-134; Pavlović 2016:129-136; Litovkina 2014:326-353 და სხვ.

ნიერის ვარაუდი: ის გამოთქმები, რომელთაც დღეს ჩვენ კვაზი-ანდაზებს ვუნოდებთ, შეიძლება მომავალი თაობებისთვის ჩვეულებრივი ანდაზები გახდნენ (Anand 2014:32).

წინამდებარე ნაშრომში წარმოჩენილია სხვადასხვა სოციალურ ქსელსა თუ ფორუმზე განთავსებული კვაზიანდაზების სტრუქტურა; ასევე, ის ხერხები და საშუალებები, რომელთა მეშვეობითაც იქმნება კონკრეტული კვაზიანდაზა.

ცნობილია ტრადიციული ანდაზების გარდაქმნის რამდენიმე ხერხი; მათ შორის ერთ-ერთი ყველაზე გავრცელებული საშუალებაა ტრადიციული ანდაზის მეორე ნაწილის, კერძოდ, დასასრულის შეცვლა. ამასთან, შესაძლებელია რომელიმე კონკრეტულ პარემიულ ერთეულს დროთა განმავლობაში რამდენიმე ვარიანტი გაუჩნდეს. ე.ი. ერთი ანდაზის განსხვავებული ტრანსფორმაციების შედეგად სხვადასხვა კვაზიანდაზა მივიღოთ; მაგალითად,

(1) **სწავლის ძირი მწარე არის, კენწეროში გატკბილდების** (<https://idioms.tsu.ge/?p=18220>).

შდრ.:

(1ა) *სწავლის ძირი მწარე არის კენწერომდე ვინ ასულა* (www.facebook.com)¹.

(1ბ) *სწავლის ძირი მწარე არის, კენწეროში ვინ აგიშვებს* (www.answers.ambebi.ge).

(1გ) *სწავლის ძირი მწარე არის კენწეროში ტაქსისტდები* (www.answers.ambebi.ge).

¹ აქაც და ქვემოთაც, ყველა მაგალითში, სტილი დაცულია. ამასთან, ვინაიდან წარმოდგენილი ილუსტრაციების უმრავლესობის კონკრეტული ელექტრონული მისამართი (ე. წ. URL) საკმაოდ გრძელი და მოცულობითია, ისინი ნაშრომის ბოლოს, წყაროების ჩამონათვალშია მითითებული, ხოლო აქ მხოლოდ ვებგვერდი დასახელებული (ბოლო ნვდომა ბაზებზე: 11.03.2018).

(2) ხარი ხართან დააბი, ან ფერს იცვლის, ან ზნესაო (<https://idioms.tsu.ge/?p=10694>).

შდრ.:

(2ა) ხარი ხართან რომ დააბა, ორი ხარი იქნებაო (www.ane-gdotebi.mcvane.ge).

(2ბ) ხარი ხართან რომ დააბა, ან ფერს იცვლის ან მოკვდება (იქვე).

(3) დედის წინ მორბენალ კვიცს მგელი შეჭამსო (<https://idioms.tsu.ge/?p=11990>).

შდრ.:

(3ა) დედის წინ მორბენალი კვიცი დედაზე სწრაფი გამოვაო (www.facebook.com).

(4) ცდა ბედის მონახევრეაო (<https://idioms.tsu.ge/?p=8568>).

შდრ.:

(4ა) ცდა ბედის მესამედიო (www.geocanabis.com).

(5) ადრე ამდგომსა კურდღელსა ვერ დაენვა მწევარი (<https://idioms.tsu.ge/?p=1126>).

შდრ.:

(5ა) ადრე ამდგარსა კურდღელსა 5 წუთში ჩაეძინებაო (www.facebook.com).

(6) კუმ ფეხი გამოყო, მეც ნახირ-ნახირაო (<https://idioms.tsu.ge/?p=8151>).

(6ა) კუმ ფეხი გამოყო, ჯარში წამიყვანეთო (<https://forum.ge/?showtopic=33629894>).

(6ბ) კუმ ფეხი გამოყო, პენალტი [მეც] დამარტყმევიანეთო (<https://www.ambebi.ge/article/22954-sakartvelo-globaluricvlilebebis-molodinshi/>)

კვაზიანდაზებში შესაძლებელია რიტორიკული შინაარსის ამოკითხვაც (იხ. (1ა), (1ბ) და მსგავსი სტრუქტურა-შინაარსის მაგალითები). ამასთან, ცნობილი და გავრცელებული პარემიული ერთეულების გვერდით ისეთი კვაზიანდაზებიც იქმნება,

როგორებიცაა (1გ) და მისთანანი, რაც კონკრეტულ ანდაზაში ასახული ხალხური სიბრძნის მიმართ სკეპტიციზმის გაჩენითაა განპირობებული. აქედან გამომდინარე, ზემოთ წარმოდგენილ კვაზიანდაზებში შესაძლებელია ამოვიკითხოთ, ერთი მხრივ, ტრადიციული ანდაზით გადმოცემული შეგონების გაუფასურება, მასში ეჭვის შეტანა, ხოლო, მეორე მხრივ, ის სატირულ-იუმორისტული თუ ირონიული ელფერი, რომელიც ანდაზის გარდაქმნილ ვარიანტებს დაჰკრავს.

კვაზიანდაზაში საჭირო ეფექტი ერთგვარი მათემატიკური მანიპულაციის გზითაა შესაძლებელი: ნახევარი → მესამედი (იხ. 4ა), ადრე → 5 წუთში (იხ. 5ა), რაც შეიძლება კვაზიანდაზების შექმნის ერთ-ერთ საშუალებადაც განიხილებოდეს.

კვაზიანდაზა იქმნება სიტყვათა თამაშის პრინციპზე დაყრდნობითაც:

(7) **მადლი ჰქენი – ქვას დადვი, გაიარე – წინ დაგხვდება** (<https://idioms.tsu.ge/?p=20029>).

შდრ.:

(7ა) *ქვა ქვაზე დადე ორი გახდებაო* (www.facebook.com).

როგორც ზემოთ აღინიშნა, კვაზიანდაზის შექმნა არ ემყარება შემთხვევითობას, არამედ განპირობებულია რაიმე კონკრეტული ფაქტით, მოვლენით, თემით და ა.შ. ხალხის მიერ გარდაქმნილი ანდაზები ეხმიანება თანამედროვე ცხოვრების წესს, საზოგადოებაში არსებულ ამა თუ იმ აქტუალურ საკითხს. თანამედროვე ყოფაში ერთ-ერთი ასეთი აქტუალურია პოლიტიკის თემა.

პოლიტიკური თუ სხვა თემატიკის კვაზიანდაზებზე საუბრისას დგება სინქრონულ მოვლენებზე, სიტუაციურობაზე დაფუძნებული და კონკრეტულ კონტექსტს მორგებული კვაზიანდაზების სიცოცხლისუნარიანობის საკითხიც. პოლიტიკური თემატიკის შემცველი კვაზიანდაზები რომელიმე პერიოდს თუ ამ პერიოდში მოღვაწე პოლიტიკურ ფიგურას უკავშირდება;

ამიტომ, ნაკლებადაა მოსალოდნელი ენაში მათი ხანგრძლივად შემონახვა. კონკრეტულ დროს, ადგილსა თუ პირს მორგებული კვაზიანდაზები საზოგადო ჭეშმარიტებას ვერ გადმოსცემენ; შესაბამისად, მათი განზოგადება შეუძლებელია, რის გამოც ამგვარ გამონათქვამთა სიცოცხლისუნარიანობა შეზღუდულია.

ყოველივე ზემოთქმულის გათვალისწინებით, კვაზიანდაზებს პირობითად შეიძლება „სიტუაციური კვაზიანდაზებიც“ ეწოდოს, რადგან მათი შექმნის პრინციპი კონკრეტულ სიტუაციას ეფუძნება. განსაკუთრებით ხშირია კონკრეტული პოლიტიკოსების სახელების გამოყენება. კვაზიანდაზის სტრუქტურა, როგორც აღვნიშნეთ, ანდაზის მსგავსია და არსებითად უცვლელი რჩება, რათა არ დაირღვეს ფრაზის რითმული და რიტმული მთლიანობა. გარდა ამისა, არსებული ანდაზური მოდელის ძირეული გარდაქმნა-გადასხვაფერება გაართულებს იმის ამოცნობას, თუ რომელი ტრადიციული ანდაზიდან მომდინარეობს ესა თუ ის კვაზიანდაზა და რისი გამოხატვა სურს მთქმელს. ამან კი შეიძლება ხელი შეუშალოს ძირითად მიზანს – კომიკური, ირონიული ელფერის შექმნას, რისთვისაც წარმოიშობა საზოგადოდ კვაზიანდაზა. ნათელია, რომ ამ ტიპის კვაზიანდაზების შექმნა, აქამდე დასახელებულ მიზნებთან ერთად, კონკრეტული პოლიტიკური ფიგურის დისკრედიტაციასაც ემსახურება:

(8) **დედის წინ მორბენალ კვიცს ან მგელი შეჭამს ან მგლის ფერიო** (ქართ. ანდ. III:29).

შდრ.:

(8ა) *ავლაბრის წინ მოხტუნავე მარგველაშვილს ან ბიძინა შეჭამს, ან ბიძინასფერი ირაკლიო¹.*

(9) **სხვისი ჭირი – ლობეს ჩხირიო** (<https://idioms.tsu.ge/?p=17606>).

¹ მაგალითები (8ა) – (13ა) იხ. შემდეგ ელექტრონულ მისამართზე: <https://www.facebook.com/hey.on.ge/posts/1782907585185448/> (ბოლო ნვდომა: 11.03.2018).

შდრ.:

(9ა) ვანოს ქირი – მიშას ჩხირიო...

(10) მხედარი ცხენს ვერ მოერია და უნაგირს დაუნყო მტვრევანო (<https://idioms.tsu.ge/?p=8281>).

შდრ.:

(10ა) სააკაშვილს ვერ მოერივნენ და ნიკლაური დაამტვრიესო.

(11) მაძლარს მშიერიც მაძლარი ეგონაო (<https://idioms.tsu.ge/?p=11419>).

შდრ.:

(11ა) ხადურს მშიერიც ხადური ჰგონიაო.

(12) ცოლ-ქმრის ჩხუბი რეგვენს გაყრა ეგონაო (<https://idioms.tsu.ge/?p=15883>)

შდრ.:

(12ა) პარლამენტარების ჩხუბი რეგვენს მართალი ეგონაო.

(13) თაფლი იყოს, თორემ ბუზი ბაღდადიდან მოვაო (<https://idioms.tsu.ge/?p=12041>).

შდრ.:

(13ა) შენ გორის მერობა თქვი და, ოქრუაშვილი პარიზიდანაც მოვაო.

თანამედროვე გლობალიზაციის პირობებში, გარდა პოლიტიკური თემატიკისა, კვაზიანდაზების შესაქმნელად აქტუალურია ინფორმაციული ტექნოლოგიები, კომპიუტერთან დაკავშირებული თემატიკა. აღნიშნული დარგის მიხედვით შექმნილი კვაზიანდაზები ზეპირმეტყველებაში ნაკლებად გავრცელებულია, თუმცა მრავლად არის ინტერნეტსივრცეში. მსგავსად პოლიტიკური თემატიკის კვაზიანდაზებისა, აქაც, ტრადიციული ანდაზების ტრანსფორმირების პრინციპი არის მასში შემავალი სიტყვების ჩანაცვლება, ხოლო სტრუქტურა უცვლელი რჩება:

(14) სახელის გატეხას თავის გატეხა სჯობიაო

(<https://idioms.tsu.ge/?p=8394>).

შდრ.:

(14ა) საიტის გატეხვას თავის გატეხვა ჯობიაო¹.

(15) ქურდს ქუდი ეწვისო (<https://idioms.tsu.ge/?p=12031>).

შდრ.:

(15ა) ჰაკერს² კლავიატურა ეწვისო.

(16) აქლემის ქურდი და ნემსის ქურდი – ორივე ქურდიაო

(<https://idioms.tsu.ge/?p=1172>).

შდრ.:

(16ა) ბანკის ჰაკერი და 4წის ჰაკერი ორივე ჰაკერიაო.

(17) თავგმა თხარა, თხარაო, კატა გამოთხარაო

(<https://idioms.tsu.ge/?p=1414>).

შდრ.:

(17ა) ჰაკერმა თხარა თხარაო, ინტერპოლი³ გამოთხარაო.

(18) მელამ თავისი კუდი მონმედ მოიყვანაო

(<https://idioms.tsu.ge/?p=15484>).

შდრ.:

(18ა) ჰაკერმა თავისი კლავიატურა მონმედ მოიყვანაო.

(19) კარგი ცხენი მათრახს არ დაიკრავსო

(<https://idioms.tsu.ge/?p=8087>).

¹ მაგალითები (14ა) – (21ა) იხ. შემდეგ ელექტრონულ მისამართებზე: <http://file.pirveli.ge/index.php?do=cat&category=humor/>; http://goodweb.do.am/news/hak'reuli_andazebi/2011-02-13-1199 (ბოლო წვდომა: 11.03.2018).

² ჰაკერი – ის, ვინც საჭირო მონაცემების მოპოვების მიზნით საკუთარი კომპიუტერის მეშვეობით არალეგალურად აღწევს საბანკო, საფინანსო, საწარმოო ან სხვა დაწესებულებების საინფორმაციო ქსელებში (<http://www.nplg.gov.ge/gwdict/index.php?a=term&d=6&t=17355>)

³ ინტერპოლი – 1923 წელს შექმნილი კრიმინალური პოლიციის საერთაშორისო ორგანიზაციის შემოკლებული დასახელება (<http://www.nplg.gov.ge/gwdict/index.php?a=term&d=6&t=4489>)

შდრ.:

(19ა) კარგი კომპი ჰაკერს არ დაირტყამსო.

(20) ერთი ალილუია მღვდელსაც შესცდებო

(<https://idioms.tsu.ge/?p=1297>).

შდრ.:

(20ა) ერთი ტეგი ჰაკერსაც შეეშლებო.

(21) შორი გზა მოიარე, შინ მშვიდობით მიდიო

(<https://idioms.tsu.ge/?p=8546>).

შდრ.:

(21ა) პაროლი დაასკანირე და შინ მშვიდობით მიდიო!

ანდაზების მსგავსად, აფორიზმებსაც გარდაქმნიან, რასაც შემდეგი კვაზიაფორიზმები მონმოზს:

(22) რასაცა გასცემ შენია, რაც არა – დაკარგულია.

შდრ.:

(22ა) რასაცა გასცემ შენია, რაც არა, მაინც შენია

(www.mymaika.ge).

(22ბ) რასაცა გასცემ შენია, რაც არა, ხომ შენია და შენია

(www.facebook.com).

(23) გველსა ხვრელით ამოიყვანს ენა, ტკბილად მოუბარი.

შდრ.:

(23ა) გველსა ხვრელით ამოიყვანს ჯოხი მოკაუჭებული

(www.facebook.com).

(23ბ) გველსა ხვრელით ამოიყვანს ჯოხი შეჩხიკინებული

(www.saertogazeti.wordpress.com).

(23გ) გველსა ხვრელით ამოიყვან ჯოხისა შეჩხიკინებით?

(www.answers.ambebi.ge)¹.

¹ როგორც კვაზიანდაზების შემთხვევაში, აქაც, აფორისტული სიბრძნე ექვეყვეშა დაყენებული. ამისთვის კონკრეტულ კვაზიაფორიზმში რიტორიკული შეკითხვაა გამოყენებული.

ამასთან, კვაზიაფორიზმების გვერდით დასტურდება კვაზი-იდომებიც. ამის მაგალითად გამოდგება ამონარიდი ერთ-ერთი კომპანიის მიერ სოციალურ ქსელში გავრცელებული რეკლამის ტექსტიდან: „გამოიძახე სიგრილე ონლაინ! კურიერი თქვენს პროდუქციას **თბილ ნიავს არ მიაკარებს**. შეუკვეთე სასურველი პროდუქტები და ისარგებლე უფასო მიტანით“. ამ მხრივ საინტერესოა აგრეთვე საფეხბურთო მატჩის კომენტატორის მხრიდან ერთ-ერთი გუნდის მეკარის, კერძოდ, ედერსონ მორაესის (Ederson Moraes) მისამართით ნათქვამი სიტყვები მაშინ, როდესაც მას გოლი გაუტანეს: „**ხელში ჩალაგამოვლებული ედერსონი**“.

ამდენად, ტრადიციული ხალხური ანდაზების გვერდით ჩნდება სატირულ-იუმორისტული ხასიათის ვარიანტები, რომელთაც შეგვიძლია კვაზიანდაზები ვუწოდოთ. „ანტიანდაზასთან“ შედარებით, აღნიშნული ტერმინის უპირატესობა ისაა, რომ არის არა ნეგატიური, ხალხური ანდაზის საპირისპირო მნიშვნელობის, არამედ მასთან მიახლოებული, თუმცა შეცვლილი შინაარსის მქონე.

ქართულში დასტურდება სხვადასხვა თემაზე შექმნილი კვაზიანდაზები. განსაკუთრებით აქტუალურია პოლიტიკური თემატიკა, ინფორმაციული ტექნოლოგიები და სხვ. კვაზიანდაზების ტრანსფორმაციის ხერხებიდან ერთ-ერთი ყველაზე გავრცელებულია ტრადიციული ანდაზის ტექსტის მეორე ნაწილის ცვლილება. დასტურდება აგრეთვე სიტყვათა თამაში. კონკრეტულ პარემიულ ერთეულში შემავალი ლექსემების ჩანაცვლება არ არღვევს ხალხური ანდაზის სტრუქტურასა და ლოგიკურ მთლიანობას. კვაზიანდაზები დღითი დღე მეტ აქტუალურობას იძენენ. მათ გავრცელებას ხელს უწყობს მასობრივი კომუნიკაციის საშუალებები, ინტერნეტი და სხვ.

აქვე უნდა აღინიშნოს, რომ კვაზიანდაზების საკითხი ქართულის გარდა სხვა ქართველურ ენებში არ დგას. მეგრულში, ლაზურსა და სვანურში ტრადიციული ანდაზების ამგვარად გარდაქმნილი ვარიანტები არც არის მოსალოდნელი, რადგან კვაზიანდაზების შექმნისა და გავრცელების მთავარი წყარო ინტერნეტსივრცე და მასობრივი კომუნიკაციის საშუალებებია, რაც სალიტერატურო ქართული ენის არეალს მოიცავს.

4. ანდაზა – ლინგვოკულტუროლოგიური კვლევის ობიექტი

პარემიული ერთეულები კულტურული ინფორმაციის შემცველია. ისინი გამოხატავენ მათი შემქმნელი ენობრივი კოლექტივის ფსიქოლოგიასა და სოციალურ ჩვევებს. ანდაზებში ასახულია ყველა ერისა თუ ეთნოსისთვის დამახასიათებელი საერთო ზნეობრივი თვისებები; მაგალითად, სიმამაცე, პატიოსნება, შურიანობა, სიზარმაცე და სხვ. ამასთანავე, ყველა ერს აქვს მისთვის დომინანტური ნიშანი // ნიშნები; ქართველებისთვის ერთ-ერთი ასეთია სტუმართმოყვარეობა. ქართულ, მეგრულ, ლაზურ და სვანურ ანდაზებში, ერთი მხრივ, მოცემულია საერთოქართველური და, მაშასადამე, ზოგადად, მსოფლიოს სხვადასხვა ხალხისთვის დამახასიათებელი თემატიკა, ხოლო მეორე მხრივ, წარმოჩენილია საკუთრივ ცალკეული ენობრივი კოლექტივისთვის ნიშანდობლივი ჩვევები და ყოველდღიური ცხოვრების სხვადასხვა ნიუანსი.

ლინგვოკულტუროლოგიისთვის განსაკუთრებით საინტერესოა ანდაზები, ფრაზეოლოგიზმები და სხვა მხატვრული ენობრივი ერთეულები, ვინაიდან ისინი „შეიცავენ ინფორმაციას ხალხის წარმოდგენებზე მითების, ადათ-ჩვევების, რიტუალების, ქცევის, ზნეობის, ყოფის, საერთოდ კულტურისა და ისტორიის შესახებ“ (ომიაძე 2009:116). ამ თვალსაზრისით აქტუალურია აგრეთვე იმაზე დაკვირვება, თუ რა ძირითადი ეროვნულ-კულტურული კონცეპტებია მოცემული ანდაზებში და, ზოგადად, რა მიზანს ემსახურება პარემიულ ერთეულებში მათი წარმოდგენა.

ქართულ დისკურსში ლინგვოკულტურული კონცეპტების შესწავლის აქტუალობის საკითხი დასმულია ს. ომიადის ნაშ-

რომში „ქართული დისკურსის კულტუროლოგიური პარადიგმა“ (2009). ავტორი აღწერს და აანალიზებს არაერთ კონცეპტს. „ლინგვოკულტუროლოგია ეროვნული ხასიათის შემსწავლელი მეთოდოლოგიაა, რომლის გარეშეც მრავალი ენობრივი ფაქტის სრულყოფილი აღწერა შეუძლებელია. განსაკუთრებით მნიშვნელოვანია მონათესავე ენების დისკურსთა ანალიზი, სამყაროს კონცეპტუალიზაციისა და კატეგორიზაციის ენობრივ მექანიზმთა გამოვლენა, რათა კვლევის შედეგების შედარებით დადგინდეს ის მსგავსება-განსხვავებანი, რომლებზე დაყრდნობითაც უნდა განისაზღვროს საერთო-ქართველური ლინგვოკულტურული სივრცე და აღიწეროს საერთო-ქართველური კონცეპტოსფერო, როგორც ქართული იდენტობის ქვაკუთხედი“ (ომიაძე 2015:115); შესაბამისად, აქტუალურია ქართველური ლინგვოკულტურული სივრცის დახასიათებაში ქართულთან ერთად სხვა ქართველური ემპირიული მასალის ჩართვაც¹. ნაშრომის ამ ნაწილში აღწერილია ქართველურ ენათა ანდაზებში დადასტურებული ერთ-ერთი წამყვანი კონცეპტი „ბედი“², განალიზებულია მისი სემანტიკური და პრაგმატიკული მახასიათებლები.

ლინგვოკულტუროლოგია მეცნიერების შედარებით ახალი დარგია. „მას ახალი ცნებები და კატეგორიები დასჭირდა, რომლებშიც ადეკვატურად აისახა როგორც ლინგვისტური, ასევე, კულტუროლოგიური საწყისი“ (ბერიაშვილი 2016:10). ლინგვოკულტუროლოგიის ერთ-ერთ საკვანძო ცნებას **კონცეპტი** წარმოადგენს. იგი არის აზროვნების გარკვეული ფორმა, მენტა-

¹ ოთხივე ქართველური ენა და მათზე მეტყველი ენობრივი კოლექტივი ქმნის ერთ – საერთო და მრავალფეროვან ქართულ კულტურას და თანაბრად მონაწილეობს მის ფორმირებასა თუ რეფორმირებაში.

² ქართულ დისკურსში ეროვნულ-კულტურული კონცეპტი „ბედის“ შესახებ იხ. ომიძე 2008, ომიძე 2016.

ლური კატეგორია, რომელიც სამყაროში მიმდინარე მოვლენებს წარმოგვიდგენს ზოგადი და სპეციფიკური ნიშნების მიხედვით. როგორც სპეციალურ ლიტერატურაში მიუთითებენ, „ამა თუ იმ ენის მატარებელთა მსოფლალქმის სპეციფიკას ასახავს კონცეპტთა, როგორც სემანტიკურ ერთეულთა, ერთობლიობა“ (ომიაძე 2009:70). ამიტომ, კონცეპტის, როგორც აზრის ვერბალური გამოვლინების, გაგება შეუძლებელია მოცემულ ენაზე მოლაპარაკეთა კოლექტიური ცნობიერების ანალიზის გარეშე.

ეროვნულ-კულტურული კონცეპტი განეკუთვნება საზოგადოების სულიერი ერთობის სფეროს, წარმოადგენს ენისა და აზრის ერთიანობას, რომელიც „ასახავს იდეალური ან რეალური სამყაროს საგანს (მოვლენას) და ინახავს ენის ნაციონალურ მეხსიერებაში ვერბალური აღმნიშვნელის სახით“ (ბარბაქაძე 2012:1). ლინგვისტიკასა და ფილოსოფიაში კონცეპტი მოიაზრება, როგორც „იდეალური“ ობიექტი, რომელიც წარმოაჩენს ადამიანის კულტურულ-ღირებულებით წარმოდგენებს სამყაროზე. ვინაიდან კონცეპტი ადამიანის მიერ სამყაროს შეცნობის პროცესში იქმნება, ამიტომაც აისახება მასში ერის გამოცდილება და დაგროვილი ცოდნა. კონცეპტი სამყაროს ენობრივი სურათის ძირითადი ერთეულია, ერთგვარი „გასაღები სიტყვა“, რომლის მეშვეობითაც ხდება კულტურის, საზოგადოების ცხოვრების წესის, ხალხის აზროვნების გადმოცემა (ყურაშვილი 2007:1). საბოლოოდ, კონცეპტი განისაზღვრება, როგორც ადამიანის ცნობიერებაში კონცენტრირებული კულტურა, რომელიც წარმოადგენს სამყაროს განუყოფელ ნაწილს. ესაა რთული, მრავალგანზომილებიანი მენტალური ერთეული, რომელიც მოიცავს სხვადასხვა ასპექტს და გამოირჩევა ნაციონალური სპეციფიკით. შესაბამისად, „[კონცეპტის] შესწავლის აუცილებლობის აღიარება ლინგვისტური ანთროპოცენტრიზმის ფორ-

მირების გზაზე გადადგმული კანონზომიერი ნაბიჯია“ (თავი-
დაშვილი 2014:19).

კონცეპტის დეფინიციურ ნიშანთა შორის (სემიოტიკური სიმჭიდროვე, აბსტრაქცია, განცდითობა, ეტიმოლოგიური მეხ-სიერება და სხვ.) მონათესავე ლინგვოკულტურათა კონცეპტების შესადარებლად ყველაზე მოსახერხებლად სემიოტიკური სიმჭიდროვე ითვლება (ომიაძე 2015:115 და შმდგ.). მაღალი ხარისხის სემიოტიკური სიმჭიდროვის მქონე კონცეპტი „გამოხატულების პლანში წარმოდგენილია მთელი რიგი ენობრივი სინონიმებით, თემატური ველებით, ანდაზებით, ფოლკლორული და ლიტერატურული სიუჟეტებით“ (ომიაძე 2009:69).

ყოველივე ზემოთქმულის გათვალისწინებით საინტერესოა იმაზე დაკვირვება, თუ როგორაა წარმოდგენილი მაღალი სემიოტიკური სიმჭიდროვის მქონე კონცეპტი „ბედი“ ქართველურ ენათა ანდაზებში. ამისთვის აუცილებელია დადგინდეს ის მნიშვნელობები და ასოციაციები, რომლებიც ხსენებულ ლექსიკურ ერთეულს უკავშირდება საერთო კულტურის წარმომადგენელთა ცნობიერებაში. საჭიროა აგრეთვე გამოვლინდეს მისი დისტრიბუცია და სემანტიკური ნიუანსები სხვადასხვა კონტექსტში. ლექსემა „ბედი“ სულხან-საბა ორბელიანის „სიტყვის კონაში“ შემდეგნაირად განიმარტება:

ბედი – ნუ ვინ ჰგონებთ ბედისათვის, ვითარმედ არსებითი რამე იყოს, რომელს(ა) უმეცარნი იტყვიან და მას მიაჩემებენ ნიჭსა ღმრთისასა. ბ ე დ ი სახელი არს მეფეთა სიმაღლისა და გლახაკთა სიმკოდავისა. და ეგევითარნი კაცი ვინმე ბოროტის ღირსი ღმერთმან შეინყალოს და შეუცვალოს ბოროტი კეთილად, ესევითართა სახელად ბ ე დ ი ეწოდების (სულხან-საბა ორბელიანი 1991:100).

ქართული ენის განმარტებით ლექსიკონში მოცემულია ამგვარი ახსნა:

ბედ-ი (ბედისა) – 1) ძველი ხალხური ცრურწმენით ზებუნებრივი რალაც ძალა, რომელიც ვითომც წინასწარ განსაზღვრავდა ადამიანის ცხოვრებას, განგება, სვე, წერა. 2) რაც ადამიანმა უნდა გამოიაროს, რაც მას უნდა დაემართოს, გადახდეს ვითომც განგების წინასწარი გადაწყვეტით, – წინასწარ განწესებული ხვედრი, იღბალი. 3) კარგი ხვედრი, კარგი იღბალი, ბედნიერება. 4) გადატ. საერთოდ, მდგომარეობა, ყოფა, პირობები. 5) მომავალი, ხვედრი. 6) საცოლვე ან საქმრო, – საბედო. 7) რთული ფუძის მეორე შემადგენელი ნაწილი (ქეგლ-ი).

ფილოსოფიურ ლექსიკონში „ბედი“ შემდეგნაირადაა ახსნილი:

ბედი – ცნება, გამოხატავს რელიგიურ-იდეალისტურ წარმოდგენას ზებუნებრივ ძალაზე, რომელიც წინასწარ განსაზღვრავს ყველა მოვლენას ადამიანთა ცხოვრებაში (ფილოსოფიური ლექსიკონი 1987:65).

ლექსიკონების მიხედვით ნათელია, რომ ქართულ დისკურსში „ბედის“ კონცეპტს ხშირად უკავშირდება არაამქვეყნიური, გარკვეულწილად საკრალური შინაარსი, რაც განპირობებულია იმ რწმენა-წარმოდგენებით, რომლებიც ქართველის ცნობიერებაში არსებობს (ვგულისხმობთ განგების ყოვლისშემძლეობის იდეას). აღსანიშნავია, რომ ამგვარი დამოკიდებულება ბედის მიმართ მსოფლიოს ხალხებში დასაბამს ჯერ კიდევ პირველყოფილი საზოგადოებიდან იღებს.

ქართულ „ბედს“ მეგრულში, ლაზურსა და სვანურში იდენტური ძირის მქონე ლექსემები შეესაბამება, თუმცა ცალკეულ ენებში აგრეთვე ვხვდებით მნიშვნელობით ახლოს მდგომ სხვა სიტყვებსაც; მაგალითად, მეგრულში დასტურდება **სვანიჭარა**, რომელიც „სიტყვასიტყვით ნიშნავს: „შუბლის წერას“ ანუ „შუბ-

ლზე დანერილს“¹ (შდრ. ბედის წერა), ე.ი. განგებას, ბედს (შდრ. ყიფ., გვ. 412)“ (ხალხ. სიტყვ. II 1991:629). ლაზურში ვხვდებით თურქულიდან ნასესხებ „ისტერაჭი“ და „კისმეტი“ // „კისმეთი“² ლექსიკურ ერთეულებს³, ხოლო სვანურში, სინონიმური მნიშვნელობით გამოიყენება **ნანერ // ნანერ** „ბედისწერა“/„წერა“ ლექსიკური ერთეული. მართალია სვანურში იღბალთან შედარებით ლექსემა ბედი სინქრონულ დონეზე ზეპირ მეტყველებაში ნაკლებად პროდუქტიულია (გვაქვს მისი უარყოფითი ფორმა უბადუ „უბედური“. შდრ. აგრეთვე გამოთქმა ხოლა ბედიშ ლემარ „ცუდი ბედისა ყოფილა“), თუმცა იდიომატურ გამოთქმებში, ნყველის ფორმულებში ეს სიტყვა აქტიურია:

- მუბირ ისგუ ბედი! (ბქ.) = ვაი, შენი ბრალი! (ზედმინ. „ბნელი შენი ბედი!“ – ერთგვარი მუქარაა) (ექსპ. მასალები).
- მუბირ მიშგუ ბედი! = ვაი, ჩემი ბრალი! (შეცხადება ან თანაგრძობის გამოხატვა) (ექსპ. მასალები).

¹ ადამიანის შუბლისა და ბედის // ბედისწერის მჭიდრო კავშირები ჩანს ცალკეულ იდიომატურ გამოთქმებშიც; მაგალითად, მეგრული „ხვამურიცხამი“ სიტყვასიტყვით ნიშნავს „შუბლვარსკვლავიანს“, გადატ. „ბედნიერს“, შდრ. ცაგ., I, 26; ყიფ., 284“ (ხალხ. სიტყვ. II 1991:628).

² აღსანიშნავია, რომ ბედის სინონიმებს შორის ქართულ დისკურსშიც გვხვდება „ყისმათი“ (← არაბ. კისმათი).

³ ა) **ისტერაჭი** (თურქ.) იღბალი: „ღნოსი დო ისთერაჭიქ მელეშენ ქომუკინკედეს“ – ჭკუამ და იღბალმა გაღმიდან გადმოიხედეს (თანდილა 2013:318); ბ) **კისმეტი // კისმეთი** (თურქ. Kismet) წილი, ბედი, იღბალი: ფადიშია ღურუტუ-შ-კულე ბიჭეფე მუშის ჰეშო უნუ-ქი: თქვანი კისმეთი-ა მცხულს მეჩანს-მა“. ხელმწიფე რომ კვდებოდა, მის შვილებს ასე უთხრა: თქვენი ბედი მსხალს აბია (ასხია) (იქვე:375).

- მენჩხრიწ ბედიშ სი! – შანთის წერა(ვ) („ბედისავ“) შენ!
// მენჩხრიწ ბედიშოლ ხი! – შანთის წერამც ხარ! (ექსპ. მასალები).
- ცხუმი ბედიშ ალ მარე! „ტყვიის წერა (=ტყვიის წერამც არის) ეს კაცი!“ (ექსპ. მასალები).
- თხეროლე ბედიშოლ ოლსყელი! – მგლების წერამც („ბედისამც“) გამხდარა! (ექსპ. მასალები).
ლექსემა **ბედი** სვანურში აქტიურია ასევე სინტაგმებში:
- ამიშ ბედჟი დარ ანფაშ – ამისთვის (ამის გულისთვის, „ამის ბედზე“) არავინ შენუხდა (ექსპ. მასალები).
- ამრ ბედჟი ბაჯს მამ ხუგემ – ამისთვის // ამის გულისთვის ნაბიჯს არ გადავდგამ“ (ექსპ. მასალები).

მსგავსად ქართულისა, დანარჩენ ქართველურ ენებშიც „ბე-დი“ ქმნის სინონიმთა ფართო წრეს და ამასთან, მონაწილეობს იდიომატურ გამოთქმებში, ანდაზებსა და ფრაზეოლოგიზმებში, რომლებიც, როგორც ზემოთ არაერთხელ აღინიშნა, ყველაზე მეტად არის მარკირებული ეროვნულ-სპეციფიკური ნიშნებით, კერძოდ, წარმოადგენს „ხალხის მენტალიტეტისა და კულტურის შესახებ ცოდნის მდიდარ წყაროს“ (ომიძე 2009:116).

კონცეპტ „ბედის“ მონაწილეობით შექმნილი რთული სიტყვები და ფრაზეოლოგიზმები ქართველურ ენებში:

ქართული

- (1) **შავი ბედის მქონე** – უბედური, ბედუკულმართი, უბედურ ვარსკვლავზე დაბადებული (<https://idioms.tsu.ge/?p=5493>).
- (2) **ბედი შემოსწყრა** – იღბალი არაფერში აქვს (<https://idioms.tsu.ge/?p=3733>).
- (3) **ბრმის ბედი აქვს** – ბედნიერია, ყველაფერში ხელი მომართული აქვს (<https://idioms.tsu.ge/?p=2378>).
- (4) **ბედის ტრიალი** – უიღბლობა (<https://idioms.tsu.ge/?p=2224>).

(5) **ბედი ულიმის** – საქმეში იღბლიანია

(<https://idioms.tsu.ge/?p=2232>).

(6) **ბედის გაჭრა** – ბედნიერება, მოგება, გამარჯვება

(<https://idioms.tsu.ge/?p=2211>).

მეგრული

(7) **ალალ ბედ(ი)შა** – ალალ ბედზე. **უკმელას ალალ ბედშა მიშუ** „უკუნეთში ალალ ბედზე მიდიოდა“ (ხალხ. სიბრძ. II:16).

(8) **ართ(ი) ბედიშა რე** – ერთ ბედზე არის = საეჭვოა. **ართ ბედიშა რე იში მულა** „საეჭვოა მისი მოსვლა“ (იქვე:17).

(9) **ბედი აკოსქვილი** – ბედშეკრული, უბედური. **ბედ მაფე აკოსქვილი, მუთუნ საქმეშა ხეჟ ვემმათხინე** „ბედი არა მაქვს, ვერაფერ საქმეს ხელი ვერ მოვკიდე“ (იქვე:21).

(10) **ბედი აკოჭვილი** – ბედდამწვარი = უბედური, უიღბლო. **ბედი აკოჭვილ აფე თე ცოდამს სქუას, მითინჟ ვეყუნე** „ბედდამწვარია, „ბედი დამწვარი აქვს“ ეს ცოდვის შვილი, არავინ წაიყვანა, „ვერ გათხოვდა“. **ჯგირ ცირა უფარეთი – ბედი აკოჭვირი რე** „კარგი გოგო უფულოდ – ბედდამწვარია“ (იქვე:21).

(11) **ბედის გინასქიდე** – ბედზე გადარჩა, ხიფათს ასცდა. **ბედის გონოსქილადე მიტუმაშ ბალანა, ეთი მართუშე ეკულირ კოს ვა-უძირე მითინ** „ბედზე გადარჩენილა მიტუმას ბავშვი, იმ მორევიდან ამოსული კაცს არ უნახავს არავინ“ (იქვე:21).

(12) **ბედ(ი)ქ დაკილგ** – ბედი გადაეკეტა, ბედი არ სწყალობს.

ბედქ დაკილგ თე ძლაბის, – მაზაკვალიმ ძირაფილ ოკო რდას „ბედი არ სწყალობს ამ გოგოს, – გათვალული უნდა იყოს“ (იქვე:21).

(13) **ბედიქ კარს ქემადირთე** – ბედი კარზე მოადგა, ბედს ეწია.

ბედიქ კარს ქემგოდირთე დო ვარიას იჩიებუქო, სი ხვამელსქუა! „ბედი კარს მოგადგა და უარს ამბობ, შე დალოცვილის შვილო!“ (იქვე:22).

ლაზური

- (14) **ბედიგოჭკერი** – უბედური (ბედდამნვარი) (კალანდია 2005:14).
- (15) **ბედიხამანა¹** – უიღბლო (ბედშეკრული) (იქვე:14).
- (16) **ბედი დიქთირუფს // დიქთურამს** – ბედს იცვლის, მეორე ცოლი მოჰყავს (ხალხ. სიბრძ. II:136).
- (17) **ბედი მუში გორუფს** – მის ბედს ეძებს (იქვე:137).
- (18) **ბედი მუში ჩუმერს // ჩვამს** – მის ბედს უცდის; მოწიფულ ასაკშია და არ // ვერ თხოვდება (იქვე:137).
- (19) **ბედი მუჭიშუნ // მუნჭუშუნ** – ბედი [მო]უსწრებს, ხელი ეწყობა, იღბალი აქვს, უმართლებს (იქვე:137).
- (20) **ბედი ნაჭარენ** – ბედი [მი]ენწერება, იღბლიანია, ბედი აქვს (იქვე:137).
- (21) **ელე-მელე კისმეტიში რენ (ონ)** – ელა-მელა ბედისაა, უიღბლოა, ბედი არ სწყალობს (იქვე:198).
- (22) **ვამბედითენ ალოდენ** – ვაი-ბედით ემართება, უცაბედად ემართება (იქვე:206).
- (23) **ვამბედიში რენ (ონ)** – ვაი-ბედისაა, უბედურია, ბეჩავია, უიღბლოა (იქვე:206).

სვანური

- (24) **ჟელი ბედ** – ძაღლის ბედი (ექსპ. მასალები).
- (25) **ლემის ბედიშ** – ბედდამნვარი (ექსპ. მასალები).
- (26) **უბზდ ანჯად** – გაუბედურება, უბედური გამოდგა (ექსპ. მასალები).
- (27) **ბედ ხაზარენა // ბედ ხაშხუნენა** – ბედი შენახული ჰქონია (ექსპ. მასალები).
- (28) **ბედ ლეხოდან** – ბედი მიეცა (ექსპ. მასალები).

¹ ეს ლექსიკური ერთეული წარმოდგენილია ლაზური ზღაპრების კრებულს დართულ ლექსიკონში **ბედიხამანა** ფორმით (იხ. ლაზური პარამითეფე 1982:39).

კონცეპტი „ბედი“ დიდი სიხშირითაა წარმოდგენილი ქართველურ ენათა ანდაზებში. ამგვარი პარემიული ერთეულებით უმეტეს შემთხვევაში ბედის ყოვლისშემძლეობაზე, განგებისადმი ბრმა მორჩილებაზეა გაკეთებული აქცენტი, რაც მის მიმართ განსაკუთრებულ დამოკიდებულებას წარმოშობს. სიფრთხილისკენ მონოდების შინაარსი იკვეთება ქვემოთ წარმოდგენილ საილუსტრაციო პარემიებში:

ქართული

(29) **ბედისწერას** ვერავინ გაექცევაო

(<http://idioms.tsu.ge/?p=20579>).

(30) ყველა **თავის ბედს** თვითონ ჭედსო

(<http://idioms.tsu.ge/?p=20197>).

(31) **უბედოდ** არაფერი იქნებაო (<http://idioms.tsu.ge/?p=17118>).

(32) **თავის ბედს** კაცი ვერ შემოუვლისო

(<http://idioms.tsu.ge/?p=16671>).

(33) **ბედი** მომეც და ქვაზე დამსვიო

(<http://idioms.tsu.ge/?p=12641>).

მეგრული

(34) **ბედი** მუში ქოგიღუნ – სქანი რენია „ბედი რისიც გაქვს, შენი არისო“ (შეროზია, მემიშიში 1994:18).

(35) **ბედი** ქომუჩი დო წყარს გიმოყოთია „ბედი მომეცი და წყალში ჩამაგდეო“ (იქვე:18).

შდრ. ქართული: „**ბედი** მომეცი და ნეხვთა დამფალო“.

(36) **იღბალი** ქოილუდა, ვადინუქია „იღბალი თუ გაქვს, არ დაიკარგებო“ (იქვე:18).

(37) **ბედმა** მითინს ვანტინენია // ბედიმა კოს ვამდაართენია „კაცი ბედს ვერ გაექცევაო“ (იქვე:18).

ლაზური

(38) **ბედიშ** ოსთერუ დო იხიშ ობარუ არ რენ „ბედის თამაში და ქარის დაბერვა ერთია“ (შეროზია, მემიშიში 1994:203).

(39) კოჩის **იგბალი** მუში ყვას ნოჭარუნ „კაცს თავისი ბედი შუბლზე აწერია“ (იქვე:225).

(40) კოჩის **ისტერაჭი** ვარ ულუტაში, ღნოსითე მუთუ ვარ ივენ „კაცს თუ ბედი არა აქვს, ჭკუით არაფერი გამოვა“ (იქვე:225).

(41) სქანი **კისმეტი** ვა ენ-ნა, ლუკმა ხემენ მეგილაფს „შენი ბედი თუ არ არის, ლუკმა ხელიდან გაგივარდება“ (იქვე:250).

(42) ჩქიმი **კისმეტი** თრანგიქ ოხოი-ჩქიმიშა ქომომერს! „ჩემს იღბალს ღმერთი ჩემს სახლში მომიტანს!“ (იქვე:259).

სვანური

(43) **ბედიშ** ნამტუტინ ჳაცას ესერ ლახგენა „ბედს გაქცეული და-ლუპვას მისდგომიაო“ (დავითიანი 1973:21).

(44) **ლირდე-ბედიშ** მგსყი ამსოლდ თხუმდ ჳი ესერ ლი „ბედის მომწყობი თავად ადამიანი არისო“ (იქვე:58).

(45) **წწწერიშ** მშუმდ დწს ესერ ხოთხა „ბედისწერის წამალი ვერავის უპოვნიაო“ (იქვე:115).

(46) **წწწერიშ** ლეუტწრ ი მანტუდი ეშუტი ესერ ლი „ბედისწერისათვის დამნაშავე და მართალი ერთი არისო“ (იქვე:115).

(47) **წწწერს** ჩუ დწრ ესერ მოშ ხწპჟა „ბედისწერას ვერავინ ვერ დამალვიაო“ (იქვე:116).

ჩვენ მიერ საილუსტრაციოდ წარმოდგენილი ანდაზებიდან ჩანს, რომ **ბედი**, როგორც განგების (ბიბლიაში იგი ღვთის ნებასთან ასოცირდება) ერთ-ერთი სინონიმი, საერთოქართველურ ენობრივ ცნობიერებაში არსებობს როგორც სავესებით რეალური, ადამიანის მომავლის განმსაზღვრელი ობიექტი. ამიტომ, ბუნებრივია, რომ ხშირად ეს აბსტრაქტულობის უმაღლესი ხარისხის მქონე ლექსიკური ერთეული, წარმოდგენილია პერსონიფიცირებულად. ადამიანი გრძნობს ბედის თვისებებს, მის გამოვლინებას (ომიაძე 2009:96 და შმდ.). ამ მხრივ საინტერესოა ისიც, რომ ბედის, როგორც წინასწარ განჩინებულის სახეს, კარგად წარმოაჩენს მეგრული მყარი შესიტყვება **სვაში ჭა-**

რა // ცვაიჭარა // ცვაჭარა ბედისწერა, ბედისწერის ნიშანი შუბლზე (შდრ. **ცვაიჭარუ** წერამწერალი¹, შუბლზე ბედის მწერალი (ქობალია 2010:653-654) და აქედან ნაწარმოები **უცვაიჭარე** (← უცვაიჭარე) უბედო, უშუბლწერო, უანაწერო (იქვე:617). ზოგადად, **ჭარა** (< ქართ. წერა) მეგრულში წარმოადგენს ბედის სინონიმს, მაგრამ უნდა აღვნიშნოთ, რომ, თუკი ცალკე აღებული „ბედი“ ნეიტრალური მნიშვნელობის მატარებელია (თანდართული ეპითეტის მიხედვით ვიგებთ, თუ როგორ ბედი საუბარში: **ჯგირი** ბედი – კარგი ბედი და **გლახა** ბედი – ცუდი ბედი)², „ჭარა“, „ბედიჭარა“ უმეტესად უარყოფითი შინაარსის მქონე კონტექსტებში გამოიყენება³: **ჭარა მარე** „ბედისწერა მოსდგომია, ხიფათი, უბედურება ელის“⁴ (ხალხ. სიბრძ. II:102). ამგვარი სემანტიკური დაპირისპირება ქართულშიც შეინიშნება; ერთი მხრივ გვაქვს **ბედი** და **ბედისწერა**, ხოლო მეორე მხრივ – სრულიად საპირისპირო მნიშვნელობის **საბედო** და **საბედისწერო**. შდრ. აგრეთვე სიტყვათა მყარი შეხამებები: „წერამ აიტანა“, „მისი წერა გახდა“ და სხვა.

¹ შდრ. ვაჟა-ფშაველას მიერ განგების ძალის, ღვთის ნების მნიშვნელობით გამოყენებული **წერამწერელი**: „დაეფარება სანახავს / წერამწერელის წერთა“ (ვაჟა-ფშაველა 2011:141-142)

² ჩვენი დაკვირვებით, სვანურში აქტიურად გამოიყენება გამოთქმა **ეზერ ბედისგა ხორი** „კარგ ბედში ჰყავს“ (მაგალითად, საქონელი, შინაური ცხოველი, რომელსაც კარგად კვებავს პატრონი); ასევე, **ლჷდი ხორჩა ბედ გჷარ ბაცს** „დღეს კარგი ბედი გველოდება“ (იტყვიან მოსალოდნელ პურ-მარილზე).

³ ემპირიული მასალით დასტურდება, რომ მხოლოდ უარყოფითი შინაარსით გვხვდება სვანურში **ნწწერ ახკედა „წერამ უწია“**.

⁴ შდრ. საპირისპირო მნიშვნელობის გამოთქმა: **ბედი(ი) მარე (კარს)** – „ბედი კარს მოსდგომია“, ქართ. **ბედს ეწია**. აგრეთვე მეგრული ანდაზა: **კოს ცვაიჭარაშა ვემდართე** „კაცი თავის ბედს (შუბლზე დანეროილს – ცვაშ ჭარას) ვერ ნაუვა“ (შეროზია, მემიშიში 1994:70).

ამგვარად, ქართული, მეგრული, ლაზური და სვანური ანდაზების ანალიზი კარგად წარმოაჩენს „ბედთან“ დაკავშირებულ ხალხის რწმენა-წარმოდგენებს და ავსებს, ამდიდრებს „ბედის“ კონცეპტის“ სემანტიკურ-დისტრიბუციულ ველს.

აღსანიშნავია ისიც, რომ ქართველურ ენათა პარემიებზე ლინგვოკულტუროლოგიური კუთხით დაკვირვება ზემოგანხილული თემებით არ შემოიფარგლება და აუცილებელია დანარჩენი კონცეპტების განხილვის გზით ქართველური კონცეპტოსფეროს განსაზღვრა, რაც საბოლოოდ საერთოქართველური ლინგვოკულტურული სივრცის სრულყოფილად შესწავლის საშუალებას იძლევა.

5. რიცხვის სიმბოლიკა ქართველურ ენათა ანდაზებში

მსოფლიოს ხალხთა ზეპირსიტყვიერებაში დიდი ადგილი უჭირავს რიცხვების საკრალური მნიშვნელობით გამოყენებას. რიცხვებს განსაკუთრებული მნიშვნელობა ენიჭებოდა შუამდინარულ მითოლოგიაში, ანტიკურ სამყაროში, შუასაუკუნეების მეცნიერულ აზროვნებაში და სხვა. რიცხვები საკრალური მნიშვნელობით ჯერ კიდევ ბიბლიის ტექსტებშია გამოყენებული, საიდანაც ფართოდ გავრცელდა ლიტერატურასა და ფოლკლორში. ცნობილია, რომ დროთა განმავლობაში სხვადასხვა კულტურის ხალხში გაჩნდა საკრალური მნიშვნელობის რიცხვები, როგორცაა: **სამი**, **შვიდი**, **ცხრა**, **თორმეტი**... ამ მხრივ გამონაკლისი არც ქართველური ენობრივი სივრცე აღმოჩნდა, რომელშიც სიმბოლური დატვირთვით, მეტ-ნაკლები პროდუქტიულობითაა წარმოდგენილი სხვადასხვა რიცხვი. ამა თუ იმ რიცხვის საკრალური გაგება კარგად ჩანს ხალხის წიაღში შექმნილ ანდაზებშიც.

საკრალური რიცხვებიდან ერთ-ერთი ყველაზე გავრცელებული რიცხვია **ცხრა**. ეს ლექსემა ქართულ ლინგვოკულტურულ სივრცეში ხშირად განუსაზღვრელ სიმრავლესაც აღნიშნავს (განმარტებისთვის იხ. ქეგლ-ი: (<http://ena.ge/explanatory-online>)). ცნობილია, რომ რიცხვის სიმბოლიკა უცხო არ არის ონომასტიკისთვისაც; კერძოდ, „ქართულ ტოპონიმიაში ზოგადი სიმრავლის აღსანიშნავად თითქმის მხოლოდ **ცხრა** იხმარება. სხვა რიცხვით სახელთაგან ყველაზე ხშირია **სამი** (ზოგჯერ გვხვდება **შვიდი** და **ხუთიც**). იგი შეიძლება რეალური აღმნიშვნელიც იყოს ობიექტის რაოდენობისა და ირეალურიც, მაშინ როცა **ცხრა** თითქმის ყოველთვის გადატანითი მნიშვნელობითაა საგულგებელი“ (აფრიდონიძე 1989:236).

ქართულ **ცხრა**-ს კანონზომიერი ფონეტიკური შესატყვისები

მოექცეება დანარჩენ ქართველურ ენებშიც: კერძოდ, „ქართ. ცხრ- (<*ც, ხარ-) ცხრ-ა ძირის შესატყვისად გვაქვს მეგრ. ჩხორ-, ჩხორ-ო, ლაზ. ჩხორ-, ჩხორ-ო¹, სვან. ჩხარ-, ჩხარ-ა“ (ფენრიხი, სარჯველაძე 1990:416). იმას, რომ ზოგადი სიმრავლის აღნიშვნის ფუნქციით რიცხვი ცხრა ოთხივე ქართველურ ენაში გამოიყენება, ადასტურებს ამ ენათა ანდაზური ფონდიც²:

ქართული

- (1) კაცმა რომ კაცი გაიცნოს ცხრა³ ფუთი მარილი უნდა შექამოსო (<http://idioms.tsu.ge/?p=20037>).
- (2) დაშინებული ძაღლი ცხრა წელიწადს ხეს შეჰყეფდაო (<http://idioms.tsu.ge/?p=19969>).
- (3) არ მინდას ცხრა თეფში ფაფა შემოეჭამაო (<http://idioms.tsu.ge/?p=18348>).
- (4) მარტმა თქვა: დღეში ცხრაჯერ გატირებ და ცხრაჯერ გაცინებო (<http://idioms.tsu.ge/?p=16884>).
- (5) უხეირო პატარძალმა ცხრა ცოცხი მოიხმარა და ერთი ოთახი ვერ გამოგავაო (<http://idioms.tsu.ge/?p=9976>).

მეგრული

- (6) ართი თხირიში გური ჩხორო ჯიმაღეფე გირთესია „ერთი თხილის გული ცხრა ძმამ გაიყო“ (შეროზია, მემიშიში 1994:10).

¹ ამ სიტყვაფორმის ფონეტიკურ ნაირსახეობად ლაზურ ენაში დასტურდება (5)ჩხოვრო // ჩხოლო ლექსიკური ერთეულები (იხ. ლექსიკონში: <https://www.ice.ge/liv/liv/lazur.php#>).

² შდრ. ლექსიკონების მონაცემები მეგრულისთვის: ჩხორო (ჩხოროს) ცხრა // გადატ. მრავალი. ჩ ხ ო რ ო გვალამ აშო მობრხინი თოფი: კ. სამუშ., ქსპს, გვ. 167 – ცხრა მთის აქეთ შევმართე თოფი. ჩ ხ ო რ ო ხატიქ გოგაჭყორუ: თ. სახოკ., გვ. 265 – ცხრა ხატი გაგინყრეს (ქაჯაია 2002:336); ჩხორო ცხრა; ცხრათითა (მცენ.); მრავალი, ბევრი (გადატ.) (ქობალია 2010:649).

³ ხაზგასმა ანდაზებში, აქაც და ქვემოთაც (ამ ნაწილის ფარგლებში), ყველგან ჩვენია (გ. ჯ.).

(7) ართი ცოდა მახინჯის უღუნია დო ჩხორო – მინჯესია „ერთი ცოდვა ქურდს აქვსო და ცხრა – პატრონსო“ (იქვე:12)¹.

(8) ჩხოროშა დონათენი, ხოლო (იშენ) მუთუნი ვახვარუნია „ცხრაჯერ რომ მონათლო, მაინც არაფერი შველისო“ (იქვე:166).

ლაზური

(9) არ მთხირი ნჩხოვრო ჯუმაქ უკუირთერენ „ერთი თხილი ცხრა ძმას გაუყვია“ (შეროზია, მემიშიში 1994:200).

(10) ნჩხოვრო მთუგიქ კატუ დოკორეს „ცხრა თავგმა კატა შეკრა, გაკოჭა“ (იქვე:242).

სვანური

(11) აშუ ნეზუიმ თელ ჩხარა ზურალს ესერ ოთგთალახ „ერთი ნეზვის ქკუა ცხრა ქალს გაუნანილებიაო“ (დავითიანი 1973:18).

(12) აშუ ჭიშხმეკუშა ტიშს ჩხარა ესერ ლაყურა ოთზელალა „ერთ ფეხმოტეხილ ტილს ცხრა ლოგინი დაუვლიაო“ (იქვე:18).

(13) ეშუი გუი ჩხარამდ დემ ესერ იბჯური „ერთი გული ცხრად არ დაიჭრებაო“ (იქვე:36).

(14) ეშუი კინჩხ შგურ ჩხარამუნ ესერ ოხქუიცი „ერთი კისერი სირცხვილს ცხრაჯერ მოუჭრიაო“ (იქვე:37).

(15) მეგუნებალიშ ლეთს ჩხარა ლეთ ესერ ახფასა „დარდიანის ღამე ცხრა ღამე გამოსულაო“ (იქვე:87).

(16) ნაცლგრთე ღემალ ჩხარა ლადლიშს ესერ ანღრი „ნადირის მიერ დაგლეჯილ მძორთან ყორანი ცხრა დღის სავალიდან მოდისო“ (იქვე:115).

¹ შდრ. პარალელური ვერსიები: ა) ართი ცოდა მაქიმინალს უღუნია დო ოში მარაგადესია „ერთი ცოდვა მქნელსა აქვს და ასი კი მთქმელსაო“ (შეროზია, მემიშიში 1994:12). ბ) ართი ცოდა მაქიმინალს უღუნია დო ანთასი – მორაგადესია „ერთი ცოდვა მქნელს აქვსო და ათასი – დამბრალებელსო (მოლაპარაკესო)“ (ექსპ. მასალები). „ასის“ და „ათასის“ შესახებ ამავე შინაარსის მსჯელობა და მაგალითები იხ. ქვევითაღ.

(17) ჩხარა ტუფ დჷს ესერ ხეტუმენი „ცხრა ტყავი არავის აეც-
ლებაო“ (იქვე:169).

ამდენად, როგორც ემპირიულმა მასალამ დაადასტურა, ქართულ, მეგრულ, ლაზურ და სვანურ პარემიებში რიცხვი **ცხრა** გამოხატავს არა სახელის კონკრეტულ რაოდენობას, არამედ ზოგად სიმრავლეს. ჩვენი დაკვირვებით, არსებითად ამავე მნიშვნელობისაა ქართველურ ენათა ანდაზებში შედარებით ნაკლები სიხშირით წარმოდგენილი სხვა რიცხვები: **შვიდი, ათი, თორმეტი, ორმოცი, ასი** და **ათასი**. როგორც ჩანს, ანდაზებში ეს რიცხვები ყველგან გამოხატავენ მეორეულ სემანტიკას და ემ-სახურებიან ზოგადი სიმრავლის ჩვენებას.

აღნიშნული რიცხვები ქართველურ ენებში შემდეგი ლექსიკური ერთეულებით გადმოიცემა: ა) ქართ. **შვიდ-**, **შვდ-**, **შვიდ-**; მეგრ. **შქვით**, **შქვით-**; ლაზ. **შქვით-//შქით**, **შქვით-ი//შქით-ი**; სვან. **შგჷიდ//შგჷდ-**, **ი-შგჷიდ**; ბ) ქართ. **ათ-**; მეგრ. **ვით-**; ლაზ. **ვით-**; სვან. **დეშდ-//დეშტ-**; გ) ქართ. **თორმეტ-**; მეგრ. **ვითოჟირ-**; ლაზ. **ვითოჟურ-**; სვან. **(მ)ემდდიორი**; დ) ქართ. **ორმოცი-**; მეგრ. **ჟა(ა)რნეჩ-**; ლაზ. **ჟურენეჩ-**; სვან. **ჟორმოც**; ე) ქართ. **ას-**; მეგრ. **ოშ-**; ლაზ. **ოშ-**; სვან. **ჰშ-ირ//აშ-ირ**; ვ) ქართ. **ათას-**; მეგრ. **ანთას-**; ლაზ. **ვითოშ-ი//ვიტოშ-ი**; სვან. **ათას//ათჰს** (ფენრიხი, სარჯველაძე 1990:32, 39, 382);

მაგალითები ქართული, მეგრული, ლაზური და სვანური ანდაზებიდან:

ქართული

(18) კაცი რომ თავს სიავეს უზამს, იმოდენას **შვიდი** ეშმაკიც ვერ უზამსო (<http://idioms.tsu.ge/?p=19881>).

(19) გველს რომ **შვიდი** ტყავი გააძრო, მაინც გველიაო (<http://idioms.tsu.ge/?p=15176>).

(20) **შვიდჯერ** თვალი გადაავლე, ერთხელ ხმალი გადაავლე (<http://idioms.tsu.ge/?p=14867>).

- (21) ერთი სულები წყალში ქვას ჩააგდებს და შვიდი ბრძენი ვერ ამოიღებსო (<http://idioms.tsu.ge/?p=6687>).
- (22) ქურდს რომ კაცმა ყური უგდოს, დღეში ათჯერ გამოტყდებო (<http://idioms.tsu.ge/?p=10151>).
- (23) ათჯერ გაზომე და ერთხელ მოსჭერიო (<http://idioms.tsu.ge/?p=1141>)¹.
- (24) თორმეტ კბილს რომ სიტყვა გადმოსცდება, თორმეტ მთას გადაივლისო (<http://idioms.tsu.ge/?p=11343>).
- (25) შაშვმა თქვა: თორმეტი გალობა ვიცოდი, მიმინომ სულ დამავიწყაო (<http://idioms.tsu.ge/?p=8891>).
- (26) ერთი კაცის შრომით ასი კაცი ცხოვრობსო (<http://idioms.tsu.ge/?p=20454>).
- (27) ერთმა ჭუჭყიანმა ღორმა ასი სუფთა ღორი გასვარაო (<http://idioms.tsu.ge/?p=11261>).
- (28) ათასი მტერი სჯობია ერთ უმსგავსო მოყვარესა (<http://idioms.tsu.ge/?p=11107>).
- (29) ვაჭარი ათასიდან ერთს იტყვის მართალსო (<http://idioms.tsu.ge/?p=20470>).

მეგრული

- (30) ართ დღამ მეტებულ საქმეჲ ჟარნეჲ დღამა გინიღუა „ერთ დღეს მიტოვებული საქმე ორმოც დღეზე გადავიდაო (ორმოცი დღით გადაიდოო“ (შეროზია, მემიშიში 1994:9).
- (31) ართი მატახალც ოში მუმაგებელი ვეიალენია „ერთ მტვრეველს ასი მომგები ვერ აუვაო“ (იქვე:10).
- (32) ართი წიკვილ ღეჯჲ ოში ღეჯი დონიკუა „ერთმა წვირიანმა ღორმა ასი ღორი გასვარაო (იქვე:12).

¹ ამ ანდაზის პარალელური ვერსია უფრო გავრცელებულია, რომელშიც ათის ნაცვლას მოცემულია ასი, რაც ამტკიცებს აღნიშნული რიცხვითი სახელების გამოყენებას ზოგადი სიმრავლის აღსანიშნავად. შდრ.: „ასჯერ გაზომე, ერთხელ გასჭერი“ (<http://idioms.tsu.ge/?p=1170>).

(33) ართი ცორადილი უშქური *ოში* უშქურც ცორიდუნცია „ერთი დამპალი ვაშლი ას ვაშლს დაალპობსო“ (იქვე:12).

(34) ზესქვიქ თქუუა: *ოში* გალობა ქომიჩქედ, მარა თირიგი შიშიქ ეკოდგროთ, არძაქ ქამმოჭყორდუა „შამვმა თქვაო: ასი გალობა ვიცოდი, მაგრამ ისეთი შიში დამადგა, ყველა დამავინყდაო“ (იქვე:49).

ლაზური

(35) არ ნენაქ – „ვარ მიჩქინ“ – თიშენ *შქვით* ბელა მუინკიფს „ერთი სიტყვა – „არ ვიცი“ – თავიდან *შვიდ* ხიფათს აგაცილებს“ (შეროზია, მემიშიში 1994:199).

(36) აჯელე ნა ყვა ია დულია *შქვით* ჭარა იქიფ „ნაჩქარევად გაკეთებულ ერთ საქმეს *შვიდჯერ* გააკეთებ“ (იქვე:202).

(37) არ ელახცაფერი უშქირიქ *ვით* უშქირი ოხცინაფს „ერთი დამპალი ვაშლი ათ ვაშლს დაალპობს“ (იქვე:199).

(38) არ ნთომა მუთუ ვარ, ამა *ვით* ვარ ნიჭკვიდენ „ერთი თმა არაფერი, მაგრამ ათი არ გაინყვიტება, არ განყდება“ (იქვე:200).

(39) ცანას *ვით* ნენა უჩქიტუ, ოძჭოფუში, ირითი გოჭკონდუ „გულწითელამ ათი ენა იცოდა, რომ დაიჭირეს, ყველა დაავინყდა“ (იქვე:260).

(40) არ მცუდელაში ნენათენ *ჟურენერი* კორი დიყვილერენ „ერთი მატყუარას ენით *ორმოცი* კაცი მოკლულა“ (იქვე:200).

(41) ირი კორიში თის *ჟურენერი* ბელა იყვენ „ყოველი კაცის თავზე *ორმოცი* ხიფათი იქნება“ (იქვე:219).

(42) არ ზენგინიმ ოძლუს *ოშ* ჭუკარაში ოძლუ უჯგინ „ერთი მდიდრის გაძლომას ასი ღარიბის გაძლომა აჯობებს“ (იქვე:199).

(43) ხამიქ არ კორი ილუ, ნენაქ – *ვიტოში*¹ „დანამ ერთი კაცი მოკლა, ენამ – ათასი“ (იქვე:263).

¹ აღსანიშნავია, რომ ლაზურ ანდაზებში *ვიტოში* „ათასი“ ლექსემის პარალელურად ვხვდებით ამავე რიცხვითი სახელის ბერძნულ – *შილდა*

სვანური

(44) ეშტი ესერ ლგნჰე ი *დეშდ* ლგნჰემ ლგნჰე „ერთი წვეული და ათი წვეულის წვეულიო“ (დავითიანი 1973:36).

(45) *ეშდმარუ* მგგემს ეშტი მურლუ⁷ ესერ ჟი ხნსრე „თორმეტ მშენებელს ერთი მნგრეველი აჯობებსო“ (იქვე:36).

(46) მიჩა ქორთე *ეშდმარუ* თანლის ესერ ლგმსგიდინ „თავის სახლში თორმეტი მთის იქიდან იხედებოდაო“ (იქვე:99).

(47) მუხტბათე ცოდ *დეშდმარუ* პაპს ესერ დემ ოთხტაშნა „ძმი-სადმი ძმის ცოდვა თორმეტ მღვდელს ვერ შეუნდვიაო“ (იქვე:103).

(48) ჭილექ მეზგალისგა *ეშდმარუ* ზატ ესერ ხაპიჟ „ჭლექი ოჯახში თორმეტ წელიწადს იმალებაო“ (იქვე:175).

(49) ჰედურდ მოდმას ეშდმორი უღვა ჳნ ესერ ხორა „სულ არა-რაობას თორმეტი უღელი ხარი სჯობიაო“ (იქვე:200).

(50) *აშირს* ქ'ოუ ლნჰქედიუ ი მიჩა ქ'ოუ ჩემინ „ასს ჰკითხე და შენი ჰქენო“ (იქვე:18).

(51) *აშირ* მგკარქა ეშტი მგჳმწრი ესერ ხნსრე „ას მშოვნელს ერთი მხარჯველი სჯობნისო“ (იქვე:18).

(52) ეშტი ესერ მგჩემ ი *აშირ* მგსგიდწრი „ერთი გამკეთებელი და ასი გამსინჯველიო“ (იქვე:36).

(53) *ათაჰ* ბნქს ეშტი ტკიც ესერ ახხორა „ათას ტყუილს ერთი მართალი სჯობიაო“ (იქვე:8).

ანდაზებში ვერ დავადასტურეთ, თუმცა ქართველურ ენებში „**მილიონიც**“, ძირითად მნიშვნელობასთან ერთად, ზოგადი სიმრავლის აღმნიშვნელია: *მილიონი* – გადატ. „**უამრავი**“

ვარიანტსაც; იგი იმავე ფუნქციურ დატვირთვის ატარებს და სიმრავლის ხაზგასმას ემსახურება: *შილმა* მცუდის არ მთინი უჯგინ „ათას ტყუილს ერთი მართალი ჯობია“ (შეროზია, მემიშიში 1994:258).

(ქეგლ-ი)¹. ქართული ენის განმარტებით ლექსიკონში მითითებულია აგრეთვე, რომ ზოგად სიმრავლეს გამოხატავენ რიცხვითი სახელები „ცხრა“² და „ათასი“³. უნდა აღინიშნოს, რომ ქართველურ ენათა ანდაზებში მეორეული მნიშვნელობით გამოყენებული „შვიდის“, „ათის“ „თორმეტისა“ და „ასის“ შესახებ ლექსიკონში არაფერია ნათქვამი.

ამრიგად, რიცხვების საკრალური მნიშვნელობით გამოყენება, რომელსაც მსოფლიოს ხალხებში ხანგრძლივი ისტორია აქვს, თავს იჩენს ქართულ, მეგრულ, ლაზურ და სვანურ პარემიულ ერთეულებშიც. ანდაზებში, საკრალური დანიშნულებით გამოყენებული სხვადასხვა რიცხვითი სახელი წინადადების ამა თუ იმ წევრს მსაზღვრელად დაერთვის და სიმრავლის, განუსაზღვრელი ოდენობის ნიუანსს სძენს. ჩვენ მიერ განხილული ემპირიული მასალის მიხედვით ცხადია, რომ კონკრეტული რაოდენობის გამომხატველი რიცხვითი სახელი, მაგალითად, **ერთი** და **ცხრა** ან **ერთი** და **ასი** ისე შეეფარდება ერთმანეთს, როგორც **ერთი** და **ბევრი** ან **ერთი** და **მრავალი**.

¹ <http://ena.ge/explanatory-online?ls=YToyOntzOjEyOiJ3b3JkX21ldGF1-cmkiO3M6MjE6IuGDm+GDmOGDmuGDmOGDneGDnOGDmC17czoxMToid29yZF9zdGF0aWEiO3M6MDoiIjt9>

² <http://ena.ge/explanatory-online?ls=YToyOntzOjEyOiJ3b3JkX21ldGF1-cmkiO3M6MTI6IuGDquGDruGDdoOGDkC17czoxMToid29yZF9zdGF0aWEiO3M6MDoiIjt9>

³ <http://ena.ge/explanatory-online?ls=YToyOntzOjEyOiJ3b3JkX21ldGF1-cmkiO3M6MTU6IuGDkOGDI+GDkOGDoeGDmC17czoxMToid29yZF9zdGF0aWEiO3M6MDoiIjt9>

6. ფონოსემანტიკური ლექსიკა ქართველურ ენათა ანდაზებში

ენათა უმრავლესობის ლექსიკურ ფონდში გამოიყოფა ისეთი ერთეულები, რომლებიც ავლენენ აღსანიშნავსა და აღმნიშვნელს შორის არსებულ არა პირობით, არამედ მოტივირებულ კავშირს. ლექსემათა დასახელებული ჯგუფი ორ დიდ ნაწილად შეიძლება გავყოთ: ერთია საკუთრივ ხმაბაძვის // ხმიანობის (ბერძნ. ონომატოპეა) გამომხატველი სიტყვები, ხოლო მეორე – ფონოსემანტიკური (ბგერწერითი) ლექსიკა. ხშირად ეს ორი სხვადასხვა ჯგუფი ერთმანეთისგან გამიჯნული არ არის, რაც, თავის მხრივ, ტერმინოლოგიურ სიჭრელესაც იწვევს¹. ზოგჯერ ფონოსემანტიკას ხმაბაძვის სახეობადაც მიიჩნევენ: „მეგრულში არის ხმაბაძვითი სიტყვების ერთი რიგი, რომელიც, გარდა ძირითადი მნიშვნელობისა, გამოხატავს მოქმედების ელფერს, მოქმედი საგნის სიდიდეს, წონას, სიმკვრივეს და ა.შ. აღნიშნულ თვისებათა გამოხატვის საშუალებას წარმოადგენს მულერ, ფშვინვიერ და მკვეთრ თანხმოვანთა დაპირისპირება ერთმანეთთან. ამგვარი საშუალებით გამოხატულ ხმაბაძვას „ბგერწერა“ შეიძლება ვუწოდოთ“ (გუდავა 1958:15)².

სიტყვათა ზემოხსენებულ ორ ჯგუფზე საინტერესო მოსაზრება აქვს ი. მელიქიშვილს: „ბგერწერით ლექსიკას ჩვეულებრივ ყოფენ ხმაბაძვით და ბგერითი სიმბოლიზმის გამომხატველ სიტყვებად... მაგრამ, შეიძლება ითქვას, რომ სიტყვათა ამ ორ ჯგუფს შორის მკვეთრი ზღვარი არ არის... მათი ერთგვაროვნე-

¹ ტერმინოლოგიის საკითხებზე ვრცლად იხ. რ. გერსამია, ზ. კიკვიძე, მ. ლომია, ნ. მამისეიშვილი, მ. საღლიანი, ფონოსემანტიკური ლექსიკა ქართველურ ენებში, 2016:18-32.

² შდრ. აგრეთვე ქართული ენის ენციკლოპედიაში სიტყვა-სტატია „ონომატოპეას“ განმარტების შესახებ (გვ. 350).

ბა ვლინდება იმაში, რომ 1. ხმაბაძვითი სიტყვები იმავე ყალიბებში თავსდებიან, რომლებშიც ბგერითი სიმბოლიკისადმი მიკუთვნებული ლექსიკა; 2. ხმაბაძვითი სიტყვები ხშირად ერთდროულად იმ მოძრაობასაც ასახავენ, რომლის შედეგსაც წარმოადგენენ; 3. ხმაბაძვითი ლექსიკა ხშირად იმ ემოციასაც ასახავს, რომელიც ამ ხმის გამოცემას ახლავს თან... სინთეზის მოვლენა შლის ზღვარს საკუთრივ ხმაბაძვით და სხვა სახის ბგერწერით ლექსიკას შორის. მათ შორის მკვეთრი ზღვრის გავლება ვერ ხერხდება ვერც სემანტიკური და ვერც ფუნქციონალური თვალსაზრისით“ (მელიქიშვილი 1999:78-79).

წინამდებარე ნაშრომში გაზიარებულია თვალსაზრისი, რომლის მიხედვითაც ტერმინები „ფონოსემანტიკა“, „ფონეტიკური სიმბოლიზმი“, „ბგერითი სიმბოლიზმი“ და „ბგერწერა“¹ სინონიმური მნიშვნელობისაა და უნდა გავიგოთ, როგორც სამეტყველო ბგერებისა და ბგერათკომპლექსების დაკავშირება გარკვეულ მნიშვნელობასთან. საკუთრივ ხმაბაძვისგან განსხვავებით, რომელიც ბერძნული ონომატოპეას ეკვივალენტად მიიჩნევა, „ბგერწერა არის ს ი ნ ე ს თ ე ზ ი ი ს ისეთი ფორმა, რომელიც ასახავს საგნის არაბგერით თვისებებს – ფორმის, სიდიდის, სიმაგრის, ადამიანისა თუ ცხოველის ფიზიოლოგიური მდგომარეობის... თავისებურებებს“ (ქართული ენა 2008:78).

სპეციალურ ლიტერატურაში (გუდავა 1958; ასათიანი 1979; ქობალავა 1980; აფრიდონიძე 1993; მელიქიშვილი 1999; Magnus 2001; კიზირია 2003; დავითიანი 2008; გერსამია და სხვები 2016) ხშირად მიუთითებენ, რომ ბგერწერით სიტყვებში ცალკეული ფონემები გარკვეული ელფერის მატარებლები არიან და კონკრეტულ ასოციაციებსაც ქმნიან: მსოფლიოს ყველა ენაში ამა

¹ ტერმინი „ბგერწერა“ სამეცნიერო მიმოქცევაში შემოიტანა ტ. გუდავამ, რომელიც ქართულ საენათმეცნიერო სივრცეში ფონოსემანტიკის მეცნიერული კვლევის სათავეებთან მოიაზრება.

თუ იმ ფონემის შემცველ თითოეულ სიტყვას აქვს მნიშვნელობის სპეციფიკური ელემენტი, რომელსაც მოკლებულია ის სიტყვა, რომელშიც აღნიშნული ფონემა არ გვხვდება. ამ თვალსაზრისით შეგვიძლია ვთქვათ, რომ ყოველი ფონემა არის გარკვეული მნიშვნელობის მატარებელი. ფონემის კონკრეტული მნიშვნელობა ჩადებულია მის არტიკულაციაში (Magnus 2001:4).

როგორც ცნობილია, პარემიისთვის განსაკუთრებით მნიშვნელოვანია ფრაზის ლაკონიურობა და მონოლითურობა, რითმისა და რიტმის მონესრიგება, რადგან იგი მოქნილი და ტევადი შინაარსის სპეციფიკური ინტონაციით წარმოსათქმელი ერთეულია. აღნიშნულ მიზანს ანდაზა აღწევს ენაში არსებული სხვადასხვა ენობრივ-გამომსახველობითი საშუალებით, რომელთა შორისაც მნიშვნელოვანი ადგილი უჭირავს ბგერწერით ლექსიკას. საინტერესოა, როგორი სტრუქტურისა და სემანტიკის ბგერწერასთან გვაქვს საქმე ქართველურ ენათა პარემიებში და რა ფუნქციურ დატვირთვას იძენენ ისინი ანდაზის ენაში.

ჩვენს ხელთ არსებული ემპირიული მასალის ანალიზის შედეგად ირკვევა, რომ ქართველურ ენათა პარემიებში ფონოსემანტიკური ლექსიკის ერთ-ერთი უმთავრესი ფუნქცია **მოქმედების ინტენსიფიკაციაა**. ეს განსაკუთრებით თვალსაჩინოდ ჩანს მაშინ, როდესაც ერთი ანდაზის ფარგლებში მოიპოვება ბგერწერითი სიტყვა და მის გვერდით იგივე სემანტიკა გამოხატულია ნეიტრალური ლექსემით. სწორედ ამ ორი ლექსიკური ერთეულის შედარებით იქმნება კონტრასტის ეფექტი, რის შედეგადაც ანდაზა იძენს მეტ გამომსახველობით ძალას და მასში ჩადებული აზრი ექსპრესიულად გადმოიცემა:

ქართული

(1) **დაჟეჟილს** გატეხილი სჯობიაო (ჯორჯანელი 2003:66).

შდრ.: დაჟეჟილი – გატეხილი.

(2) **ჩათრევას** ჩაყოლა სჯობიაო (ჯორჯანელი 2003:290).

შდრ.: ჩათრევა – ჩაყოლა.

(3) ზოგის ვერცხლი ჩუმად არის, ზოგის ბამბაც ჩხრიალებს
(<http://idioms.tsu.ge/?p=15305>).

შდრ.: ჩუმად არის – ჩხრიალებს.

მეგრული

(4) გოჟაჟილც (გოჯღანჯლილს) გოკვათილი (გოტახილი) უჯ-
გუნია (შეროზია, მემიშიში 1994:31). „გაჟეჟილს (გაჯეჯლილს)
გაჭრილი (გატეხილი) სჯობიაო“.

შდრ.: გოჟაჟილი (გოჯღანჯლილი) – გოკვათილი (გოტახილი).

(5) დონთხაფა დო დობაზაფა ართი ენია „დაცემა და დაბერტყე-
ბა ერთი არისო“ (იქვე:39).

შდრ.: დონთხაფა – დობაზაფა.

(6) კურდღელქი მუსხით იკვანკუ, თისხით ირულუა „კურდღელ-
მა რამდენი იგრინა (თავი აარიდა), იმდენი ირბინაო“ (იქვე:77).

შდრ.: იკვანკუ – ირულუ.

(7) მეჭვილს მეგიბილი უჯგუნია „დამწვარს დადაგული სჯობი-
აო“ (იქვე:90).

შდრ.: მეჭვილი – მეგიბილი.

(8) მუ გოხარცქა დო მუ გონჯილაკავა¹ „რა გაფხრენა და რა
გაგლეჯაო“ (იქვე:97).

შდრ.: გოხარცქა – გონჯილაკა.

(9) მუ დანთხი დო მუ დაჟგართი „რა დაეცი და რა დაებერტყე“
(იქვე:97).

შდრ. დონთხაფა – დოჟგართაფა.

(10) სკაქ ოკო ტუტინას, ოსურქ ოკო რაგადუას (იქვე:123)

„ფუტკარმა უნდა იზუზუნოს, ქალმა უნდა ილაპარაკოს“.

შდრ. ტუტინი – რაგადი.

საყურადღებოა ანდაზაში ნეიტრალური და ფონოსემანტი-

¹ შდრ. ამავე ანდაზის სხვა ვარიანტი: მუ გოხარცქუა დო მუ გობულა-
კავა (შეროზია, მემიშიში 1994:97).

კური ფუძეებით გადმოცემული ზმნური ფორმების ურთიერთმიმართების საკითხი **რიგის მიხედვით**. როგორც ზემოთ წარმოდგენილი მაგალითებიდან ჩანს, უმრავლეს შემთხვევაში ჯერ წარმოდგენილია ექსპრესიულად ნეიტრალური ფორმა, შემდეგ ექსპრესია იზრდება ფონოსემანტიკური ზმნური ფუძის ხარჯზე. ამგვარი განაწილება ხელს უწყობს კონტრასტის მეტად გამოხატვას; ანდაზით გადმოცემულ სიბრძნეს ხაზი ესმება და ამ გზით ანდაზა ადვილად დასამახსოვრებელი ხდება.

ანდაზებში მოცემული ფონოსემანტიკური ერთეულ(ებ)ი აზრობრივ მნიშვნელობას აძლიერებს მაშინაც, როცა საპირისპირო ნეიტრალური მნიშვნელობის ცალი არ მოეპოვება:

ქართული

(12) თუ კვერცხი გინდა, ქათმის **კაკანიც** უნდა აიტანო (<http://idioms.tsu.ge/?p=20007>).

(13) ბევრმა **ჩურჩულ-კურკურმა** ქვეყანა ამოაგდო (<http://idioms.tsu.ge/?p=16374>).

(14) დათვს თავში სცემდნენ, – ეს რა **ბრაგაბრუგიაო** (ჯორჯანელი 2003:65).

(15) ენამ რა გიყო და – თავში **რაკუნო** (იქვე:77).

(16) ვინც არ გიყვარს, მისი სიარული **ბრაგაბრუგია** და ჭამა **ხრამახრუშიო** (იქვე:95).

(17) **ტაცატკუცი** ბევრია, ნაკვერჩხალი კი არა ჩანსო (იქვე:240).

მეგრული

(18) ვაიღორსგნ ფერ კოჩიში ჭკუმუა **ჭკიპ-ჭკაპუ**¹ რენია დო ულა

¹ მეგრ. „ჭკიპ-ჭკაპუ“ გადმოსცემს ხმაურით ჭამას (გერსამია და სხვები 2016:215).

– **ძიგვ-ძაგვი**¹ (შეროზია, მემიშიში 1994:45)². „რომ არ გიყვარს ისეთი კაცის ჭამა წკლაპუნის არისო და სიარული – მოუქნელი, დონდლო.

(19) კიბირიმ **ელნალინტკორა** კუჭის ვარძლანსია (ველაფშანსია) „კბილიდან ამონაფხეკი კუჭს ვერ გააძღობსო (ვერ აავსებსო)“ (იქვე:67).

(20) ძვალც ძელქ ვადელიასენი, ეში **ვაგუხიტონუანცია** კორი „ძვალს რბილი რომ არ დაელიოს, ისე კაცი არ დაუნყებსო ხვრას“ (იქვე:170).

ლაზური

(21) ჯიხა დოლოხებენ **ტკვაცუნ** „ციხე შიგნიდან ტყდება“ (შეროზია, მემიშიში 1994:265).

(22) ხოჯაფეში დულდაფე კერემულისთერი **კირკოლერი**³ რენ „ხოჯების საქმე ჯაჭვივით დაგრეხილია (იქვე: 264).

(23) ბაშქაში ნეკნას ნა **ნოკანკა**⁴, სკანი ნეკნასთი **ნოკანკეფან** „სხვის კარზე რომ დააკაკუნებ, შენს კარზეც დააკაკუნებენ“ (იქვე:203).

¹ მეგრ. „ძიგვ-ძაგვი“ გადმოსცემს მოუქნელად, დონდლოდ, უშნოდ სიარულს (გერსამია და სხვები 2016:215).

² შდრ. რჯოგენი ი კორიში ულა **ჩარხი-ჩარხით** ალგასგმენია დო ჭკუმუა – **ჭკაპი-ჭკაპით** (შეროზია, მემიშიში 1994:119) „რომ გძულს ისეთი კაცის სიარული ჩარხუნად ჩაგესმის და ჭამა – წკლაპუნადო“. აღსანიშნავია, რომ ამგვარ მაგალითებში მოცემულია იდენტურხმოვნისანი რედუბლიკაცია, რითიც „გამოიხატება ის შინაარსი, რომელიც გვაქვს, მაგალითად, ინგ. ping-pong-სა და გერმ. zick-zack-ში: მოძრაობის მიმართულების ცვლა. შდრ. მეგრ. ზიკუზაკუ „საქანელა“ (მელიქიშვილი 1999:86). ამ და სხვა ამ ტიპის ანდაზებში წარმოდგენილი გაორკეცვბული ფუძეები ატარებენ მოქმედების განმეორებადობის, რიტმულობის სემანტიკას.

³ ოკირკოლუ – დაკლაკნვა (თანდილავა 2013:609).

⁴ კანკაფა – კაკუნე (იქვე).

სვანური

(24) ამფხუტს ამფხუტდ ლოხუტსაყუდრა: ჯი ესერ **ყგრყნწ** „ბაყაყმა ბაყაყს უსაყვედურა: შე ყიყინაო“ (დავითიანი 1973:13).

(25) დრეუნიდრეუნი დეც ესერი **ირხენწლ** „დროდადრო ცაც გრუხუნებსო“ (იქვე:35).

(26) მამდარ ჟელ **ლაჰატუშუ** ესერ ოთთგრახ მშიერი ძალლი ყე-ფით უცვნიათო“ (იქვე:76).

(27) დესუტს **ლაჩხანკუნა** ხაბ, მანგ მეთხუტარ მოდმ' ესერ ლი „ვი-საც საჩხაკუნებელი (იარალი) ჰკიღია, ყველა მონადირე არ არი-სო“ (იქვე:125).

(28) ქორს ნატლენი ესერ დემ ოთკუტეჰნი, ეჯლა დიხსაღ ესერ ჯარს **ხაფხკენწა** „სახლს უქონლობა რომ არ გაეთქვა, დიასახ-ლისი ვარცლს უფხაკურებდაო“ (იქვე:135).

(29) შყაჟუტს ესერ დეცე **გურგუნ** ქა ფხიჟე „მწყერი გრგვინვას მოჰყვებაო“ (იქვე:163).

(30) ჩაჟ ესერ **ოლტგრტანელ** ი ჭემნიშ ფათქთე ომშყედ „ცხენი დატორტმანდა და ქერის ორმოში ჩავარდაო“ (იქვე:164).

გვხვდება მაგალითები, როდესაც ერთსა და იმავე ანდაზაში ორი ბგერნერითი ერთეული შიშინა და სისინა რიგის დაპირის-პირებებს ქმნის, რაც შემთხვევითი არ არის. როგორც წესი, ში-შინა ბგერა გამოხატავს დაბალ ტონს, დიდს, უხეშსა და მძიმეს¹, ხოლო სისინა – მაღალ ტონს, სიპატარავეს, სიმსუბუქეს (გუდა-ვა 1958:15-16). მაგალითად მოვიყვანთ მეგრულ ანდაზას:

(31) მუ **ჩერჩელაფა** დო მუ **სერგელაფავა** „რა გაჩოჩება და რა გათრევაო“ (შეროზია, მემიშიში 1994:97).

გარდა სისინა და შიშინა რიგის თანხმოვნებისა, გამოყოფენ ფონემათა ზოგად სემანტიკურ დიფერენციალურ ნიშნებს. მაგ.,

¹ შდრ. მეგრული ანდაზა: ჯოლას **ვაჩერჩელუნ**, თინა ნინაქ **მოლაჩერ-ჩელუა** „მსხვილმა ჯაჭვმა რომ ვერ გაათრია, ის ენამ წამოათრიაო“ (შეროზია, მემიშიში 1994:193).

„მყლერი უფრო დიდ და უხეშ საგანსა და მოძრაობა-მოქმედებას აღნიშნავს, – ყრუ კი უფრო მცირესა და დახვეწილს. ამასთან, ფშვინვიერს შუალედური ადგილი უჭირავს, მკვეთრი კი ყველაზე ინტენსიურად ასახავს **პატარას, წვრილს, დახვეწილს**“ (მელიქიშვილი 1999:82). ამ თვალსაზრისით საინტერესოა შემდეგი ანდაზა:

(32) ხამის მიკაცუნუნცენი, თექ არგუნც მუკონწყენცია (შე-როზია, მემიშიში 1994:181) „დანას რომ მიარჭობს, იქ ნაჯახს ჩამოხსნისო“.

წარმოდგენილი ანდაზიდან ჩანს, რომ დანის, როგორც ნაჯახთან შედარებით მცირე, ბასრი, წვრილი და მახვილპირიანი საგნის მოქმედება „ცუნ“ (შდრ. სანყისი: მიკო-ცუნ-აფ-ა) ძირისგან აგებული ბგერწერითი სიტყვით გადმოიცემა. ამასთან, წარმოდგენილ C (სისინა, ფშვინვიერი) + V + S¹ მიმდევრობაში მთავარი როლი ფშვინვიერ „ც“ ბგერას ეკისრება, რომელიც საგნის მოძრაობის იმიტაციადაც გადმოსცემს და მიუთითებს „ზედაპირულ, მსუბუქ, ჰაერში შესრულებულ მოქმედებას“ (მელიქიშვილი 1999:82). ამ კუთხით საინტერესოა ის პარემიული ერთეულებიც, რომლებშიც ყრუ მკვეთრისა და ყრუ ფშვინვიერის დაპირისპირებით შექმნილი ფონოსემანტიკური ერთეულები დასტურდება². მაგალითად:

¹ ხმაბაძვითი სიტყვების ფორმირებაში სონორების როლის შესახებ სამეცნიერო ლიტერატურაში აღნიშნულია, რომ მათ შემოაქვთ მოქმედების დინამიკა (ასათიანი 1979:19).

² უნდა აღინიშნოს, რომ ერთი ანდაზის ფარგლებში დადასტურებულ ფონოსემანტიკურ ლექსემებში, რომლებიც ოპოზიციურ ცალეებს ქმნიან, დაპირისპირება შეიძლება გადმოცემული იყოს სანარმოთქმო ადგილის მიხედვით განსხვავებული ბგერების ხარჯზე. ამ თვალსაზრისით საინტერესოა ყ და კ თანხმოვანთა ოპოზიცია შემდეგ ანდაზაში: ჩვენსას ყლაპე-ყლაპე, თქვენსას კაპე-კაპეო (ჯორჯანელი 2003:292). აქვე უნდა აღინიშნოს, რომ „კაპე“ ქართული ენის განმარტებით ლექსიკონშიცაა შესული და განმარტებულია ამგვარად: კაპე!

ქართული

(33) ცაცუნს კაკუნი მოჰყვებო (ჯორჯანელი 2003:295).

სვანური

(34) ადრწყიმ **ხტლიპ-ხტლიპს** ყიაჟი **ვლიფ-ვლიფ** ესერ ხწმთქუა „არაყის ყლაპვამ ყელიდან რწყევა იცისო“ (დავითიანი 1973:14)¹.

ბგერის ამა თუ იმ სიმბოლურ მნიშვნელობასა და ასოციაციებზე საუბარი შეიძლება არა მხოლოდ თანხმონების, არამედ ხმონების შემთხვევაშიც. მაგ., ცნობილია, რომ **ა**, როგორც ფართო ხმოვანი, დაკავშირებულია „დიდის“ იდეასთან, ხოლო **ი**, როგორც ვიწრო ხმოვანი, ქმნის „პატარას“ ასოციაციას და ა.შ. (გუდავა 1958; მელიქიშვილი 1999).

ქართველური ენების ანდაზებში ვხვდებით ხმიანობის აღმნიშვნელ საკუთრივ ხმაბაძვითა და ბგერწერით ლექსიკას, რომელთა პოვნეირება, გარდა ზემოთ განხილული მიზეზებისა, რითმისა და რიტმის შექმნითაცაა განპირობებული:

ქართული

(35) სადაც ფული **ჩხრიალებს**, იქ სიმართლე **ხრიალებსო** (<http://idioms.tsu.ge/?p=16999>).

(36) არ ჩხრეკენ ყვავთა **ჩხავილსა**, ბუკიოტისა **ბღვერასა** (ჯორჯანელი 2003:22).

(37) ბუზი ბევრი **ბზუისო**, მაგრამ ფუტკართან ყველა **ტყუისო** (იქვე:43).

(38) **ენატარტალა** – ხელებპატარა (იქვე:78).

ყლაპე-ს საპირისპიროდ ხმარებული სიტყვა (ანდაზაში); უდრის: «ლეჭე!» «ნელა ჭამე!» «ცოტა ჭამე!» (www.ena.ge).

¹ მართალია, ამ ანდაზაში წარმოდგენილი ფონოემანტიკური ლექსემები ყრუ მკვეთრი და ყრუ ფშვინვიერი ბგერების გარდა სხვა ბგერებითაც სხვაობენ, მაგრამ, ვფიქრობთ, რომ ოპოზიციური წყვილის შექმნაში მთავარი მაინც მკვეთრი და ფშვინვიერი **პ ~ ფ** ბგერების დაპირისპირებაა.

მეგრული

(39) ალაყურტის ხოლო **ყირტუა** ოკონია „მსმელს (მელაპველს) ისევ სმა (ელაპვა) უნდაო“ (შეროზია, მემიშიში 1994:7).

(40) ვართი მოკო **ოხოხია**, ვართი იში **ბოხოხია** (იქვე:46) „არც „ოხოხია“ მინდა, არც მისი ბოხოხიაო“.

(41) **მაჭირჭინალი** ჯა დიდხანს **ჭირჭინუნსია** (იქვე:84) „მოჭრი-ჭინე ხე დიდხანს ჭრიჭინებსო“.

(42) მენძელი **ვახანია**, დიდი ხარკალია დო ჭიჭე „კამპანია“ „მასპინძელი ვახანია (გვარია), დიდი ფაცი-ფუცი (ხმაური) და ცოტა „კამპანია“ (იქვე:88).

(43) **სოლე-სომა** *სოდშა მეხოროხოშა* (იქვე:124). „საიდან სადაო, საით მიხოროხოცებ“¹.

ლაზური

(44) გელახთი **ღარღალაშა**, ელახთი *მაძღალაშა* „ჩადი სალაპარაკოში, ადი ფარღალალაში“ (შეროზია, მემიშიში 1994:206).

სვანური

(45) „**ჩიჷ-ჩიჷშჷ**“ ციცჷს ესერ იშნწრის ი „**ქჷთითი-ქჷთითიშჷ**“ – ჟალჷ „ციბუ-ციბუთი“ კატას იშინაურებენ და „ქუცი-ქუციითი“ – ძალლსაო“ (დავითიანი 1973:165).

ამდენად, ქართულ, მეგრულ, ლაზურ და სვანურ ანდაზებში ხმაბაძვითი და ფონოსემანტიკური ლექსიკა, რომლებშიც ვლინდება მჭიდრო კავშირი ბგერასა და მნიშვნელობას შორის, კონკრეტული დანიშნულებით გამოიყენება. ყველაზე ხშირად ბგერნერთი სიტყვები მოქმედების ინტენსიფიკაციას გამოხატავენ, მთლიანად კონტექსტს ექსპრესიულობას ანიჭებენ. ეს კარგად ჩანს ისეთ შემთხვევებში, როდესაც ნეიტრალური ფორმა და ექსპრესიულად აქტიური ფონოსემანტიკური ერთეულები გვერდიგვერდაა წარმოდგენილი. გარდა მნიშვნელობის გამაძლიე-

¹ აღნიშნული ანდაზის ეკვივალენტად გამომცემლებს მიუჩნევიათ „საიდან სადაო, წმინდაო საბაო!“

რებელი ფუნქციისა, ემპირიული მასალის ანალიზმა წარმოაჩინა, რომ ფონოსემანტიკური ლექსიკა ანდაზაში რითმისა და რიტმის მომწესრიგებლად გამოიყენება.

ცალკე მსჯელობის საგანია ფონოსემანტიკურ ლექსებთან გენდერის მიმართების საკითხი; სპეციალურ ლიტერატურაში შენიშნულია, რომ სხვა ფუნქციებთან ერთად, ბგერწერითა ერთეულებმა დამატებით შეითავსეს სქესის მიხედვით ადამიანების განსხვავებისა და მათი სხვადასხვაგვარად დახასიათების ფუნქცია. კერძოდ, იგულისხმება საუბრის, ქცევის, სიარულისა და ჭამა-სმის მანერები (ვრცლად იხ. გერსამია და სხვები, 2016:407-413). აღსანიშნავია, რომ ქართველურ ენათა ანდაზებში ასახული ფონოსემანტიკური ლექსიკა გენდერული სტერეოტიპების ასახვის თვალსაზრისითაც საყურადღებო მონაცემებს იძლევა. ქართულ, მეგრულ, ლაზურ და სვანურ პარემიებში გენდერული თვალსაზრისით საინტერესოა არა მხოლოდ საკუთრივ ხმაბაძვითი ლექსიკა, არამედ, ზოგადად, ის სიტყვები და გამოთქმები, რომლებიც ქალისა და კაცის გენდერულად მარკირებულ მახასიათებლებზე, როლსა თუ ფუნქცია-მოვალეობებზე მიუთითებენ.

7. გენდერული სტერეოტიპების ასახვა ქართული, მეგრული, ლაზური და სვანური ანდაზების ენაში

უკანასკნელ ხანებში გენდერული კვლევები აქტუალურია მეცნიერების სხვადასხვა სფეროს წარმომადგენელთათვის. გენდერულ თემატიკას იკვლევს როგორც საკუთრივ ლინგვისტიკა, ისე სოციოლინგვისტიკა, კულტუროლოგია, ანთროპოლოგია და სხვა მომიჯნავე დისციპლინები. მსოფლიოს ხალხთა ანდაზები განსხვავებულ კულტურებზე დაკვირვებისა და მათი ურთიერთშედარების საუკეთესო საშუალებაა. პარემიულ ერთეულებში წარმოდგენილი გენდერული ასპექტების წინ წამოწევა და მასზე ყურადღების გამახვილება განსაკუთრებულ მნიშვნელობას იძენს ისეთ კულტურებზე საუბრისას, რომლებშიც გამოკვეთილად ჭარბობს მამაკაცური (resp. მასკულინური), ან ქალური (resp. ფემინური) ტენდენციები. ამა თუ იმ საზოგადოებაში არსებული გენდერული სტერეოტიპების რეპრეზენტაციის მნიშვნელოვან საშუალებად შეიძლება ანდაზები მივიჩნიოთ, ვინაიდან სწორედ მათშია ასახული ხალხის მიერ საუკუნეების განმავლობაში ამ მიმართულებით დაგროვილი ცოდნა და გამოცდილება. პარემიებში თავმოყრილია ადამიანთა ის სიბრძნე და შეხედულებათა სისტემა, რომლებიც განსაზღვრავს კონკრეტული კულტურის ძირითად ბირთვს. ამგვარად, გენდერული თვალსაზრისით ანდაზების სტრუქტურულ-სემანტიკური ანალიზი გამოკვეთს ზოგად სურათს, რომელიც კონკრეტული საზოგადოების საერთო რწმენა-წარმოდგენებზე, მსოფლხედვასა და დამოკიდებულებებზეა აგებული.

სპეციალურ ლიტერატურაში გენდერი გათანაბრებულია სოციალურ სქესთან, რომელიც „ენაში წარმოაჩენს ქალისა და მამაკაცის მეტყველებისთვის დამახასიათებელ თავისებურებებს. აქედან გამომდინარე, გენდერული ლინგვისტიკა სწავ-

ლობს ქალებისა და კაცებისათვის დამახასიათებელ სამეცხველო სტერეოტიპებს“ (ქურდაძე 2008:109). როგორც ქართულ, ისე ევროპულ სამეცნიერო სივრცეში დღეისთვის არაერთი ნაშრომია შექმნილი გენდერული სტერეოტიპების, ენისა და გენდერის ურთიერთმიმართების შესასწავლად და გამოსავლენად (Keener 1994; Bellis 1996; Agbemabiese 2005; ქურდაძე 2008; ოშიაძე 2010; ქურდაძე 2011; ოშიაძე 2014; Rasul 2015; Totibadze 2017; Zheng 2018). მიუხედავად ამისა, განსაკუთრებით ჩვენში, დღემდე არ არის ყოველდღიურ ყოფა-ცხოვრებაში სათანადოდ, ყველა შესაძლო ასპექტით, გამოკვლეული ქალისა და მამაკაცის სოციალური როლები, მათი გამოვლინებანი სხვადასხვა დონეზე, არსებული შეზღუდვები თუ პრიორიტეტები და ა.შ. ცნობილია, რომ მონათესავე ქართველურ ენებში სქესის გრამატიკული კატეგორია არ გამოიხატება და მდებდრობითისა და მამრობითის განმასხვავებელი რამდენიმე ლექსიკური ერთეული დასტურდება.

როგორც აქამდე არსებული კვლევები გვიჩვენებს, ამა თუ იმ ენაში ერთგვარ უნივერსალიადაც შეიძლება ჩაითვალოს განსხვავებული სქესის ადამიანების არათანაბრად, უთანასწოროდ წარმოდგენა, რასაც **გენდერულ ასიმეტრიას** უწოდებენ. ამ კუთხით საყურადღებოა შემდეგი ფაქტი: „მიჩნეულია, რომ სამყაროს სურათი ენაში მამაკაცის თვალსაზრისის მიხედვითაა დაფიქსირებული, ამიტომ ენა არა მარტო ანთროპოცენტრული, ე.ი. ადამიანზე ორიენტირებულია, არამედ ანდროცენტრული, ე.ი. მამაკაცზე ორიენტირებულიც. კერძოდ, ენა ქმნის მამაკაცის თვალსაზრისზე დამყარებულ სამყაროს სურათს, სადაც მამაკაცი სუბიექტია, რომლის პერსპექტივაა აშკარა; ხოლო ქალი ობიექტია, ის „სხვის“, „უცხოს“ როლში გამოდის, ან საერთოდ იგნორირებულია... ქართული ლიტერატურა და ფოლკლორი გენდერული ასიმეტრიისა და, საერთოდ, გენდერული

კუთხით კვლევისათვის მეტად სპეციფიკურ მიდგომას და მრავალი ფაქტორის გათვალისწინებას მოითხოვს“ (ქურდაძე 2011:77).

ენაში გენდერული ასიმეტრიის უნივერსალურობას ამტკიცებს ქართველურ ენათა ანდაზებიც. როგორც ზემოთაც აღინიშნა, საერთოქართველურ სივრცეში გენდერული თვალსაზრისით საინტერესო პარემიულ ერთეულთა უმრავლესობა სწორედ ანდროცენტრულ ტენდენციებს და, შესაბამისად, მამრობითი სქესის დომინანტურობას ავლენს, რასაც რამდენიმე ჯგუფად წარმოდგენილი მასალა ადასტურებს.

პირველ ჯგუფში ერთიანდება ანდაზები, რომლებშიც ჩანს მამრობითი სქესის წარმომადგენელთა უპირატესობა მდედრობითი სქესის წარმომადგენლებთან შედარებით. აქ ორი ქვეჯგუფი შეიძლება გამოიყოს:

(1ა). ანდაზები, რომლებშიც ხაზგასმულია მამაკაცის უპირატესობა ქალთან შედარებით:

ქართული

(1) ვაჟი სახლის ბურჯია, ქალი – სხვათა ლუკმაა

(<http://idioms.tsu.ge/?p=16609>).

(2) ცოლი ქმრის ფეხის ქალამანიაო

(<http://idioms.tsu.ge/?p=12732>).

ლაზური

(3) ბაბაში ნენა ნანაქ ვა გოგუაფს „მამის დარიგებას (ენას, სიტყვას) დედა არ გასწავლის“ (შეროზია, მემიშიში 1994:202).

სვანური

(4) სიმაქს მახელუწჷიმ ნასგურჷიოუტი ლახყალუნიუ „ქალიშვილს ვაჟკაცის ნაჯდომისაც შეეშინდესო“ (დავითიანი 1973:132).

(5) ფიშირ დინა ლაჭთაზრ ესერ ლი ი ფიშირ ნალუჟურ – ლაზიგარ „ბევრი ქალიშვილი სანყევარიო და მრავალი ვაჟი კი – დამსახლებელი“ (იქვე:144).

აღსანიშნავია, რომ ზოგიერთ ანდაზაში ქალის ან მამაკაცის დახასიათება ხდება სანინალმდეგო სქესის (რომელიც, ჩვენს შემთხვევაში, ერთგვარ საოპოზიციო ცალადაც შეგვიძლია წარმოვიდგინოთ) დასახელების გარეშე, თუმცა, ასეთ შემთხვევებში განსხვავებული სქესის წარმომადგენელი ყველგან იგულისხმება. შესაბამისად, პირველი ჯგუფის მეორე ქვეჯგუფად გამოიყოფა:

(1ბ). ანდაზები, რომლებიც ქალის როლსა და სახეს დაკნინებულად წარმოგვიდგენენ და, შესაბამისად, ავლენენ მამაკაცის უპირატესობას, თუმცა ამ უკანასკნელის დასახელების გარეშე.¹

ქართული

(6) ქალის გაჩენაში ღმერთი არ ურევიაო

(<http://idioms.tsu.ge/?p=17206>).

(7) ქალი სხვისი საქონელიაო (ქართ. ანდ. I:133).

¹ უნდა ითქვას, რომ **(1ა)**-საგან განსხვავებით, **(1ბ)** ქვეჯგუფში შემავალი ანდაზები უფრო ხშირია ქართველურ ენებში. საინტერესოა ისიც, რომ მამაკაცის უპირატესობის ამსახველ ანდაზებში შესაძლოა დასახელებული არ იყოს მდებდრობითი სქესის წარმომადგენელი და მამრობით სქესს შექებით ეძლეოდეს უპირატესობა; მაგ., **მეგრ.:** ქომოლკოჩი ცუდეს ვარენ, კიდალეფი ინგარანია „მამაკაცი როცა სახლში არ არის, კედლები ტირიანო“ (შეროზია, მემიშიში 1994:144); **ლაზ.:** ბაბაში ნენაფეში ჟინ ოხთიმუ უნონ „მამის სიტყვებით (სიტყვებზე) უნდა იარო“ (შეროზია, მემიშიში 1994:202); **სვან.:** ქორლისგა ლელუჟმარიმ (ლუჟაჟმარემ) მენჩალ ესერი ხოჩა ლი „სახლისთვის მამაკაცის ჩრდილიც კარგიაო“ (დავითიანი 1973:152).

(8) ცხრა ქალის ჭკუა ერთ თხილის ნაჭუჭში ჩაიდება და კიდევ ადგილი დარჩებაო (ქართ. ანდ. II:214).

მეგრული

(9) ოსური შხვაში კებურიშ ტუტა რენია „ქალი სხვისი კერის ნა-
ცარიანო“ (შეროზია, მემიშიმი 1994:110).

(10) ოსურც გვერდი გიდელი ჭკუა უღუდუა დო ინა ხოლო თხაქ
უჭკომუა „ქალს ნახევარი გიდელი ჭკუა ჰქონდა და ისიც თხამ
შეუჭამაო“ (იქვე:112).

(11) ძლაბი მილარენი თი ცუდეს ოთხოლო კუნთხუს ონტუნია
„ქალიშვილი რომ ცხოვრობს იმ სახლში ოთხივე კუთხეს ცეც-
ხლი უკიდიაო“ (იქვე:171).

(12) ძლაბიში ერჩინას ღორონთი ვანოკათუნენია „ქალის გაჩე-
ნაში ღმერთი არ ურევიაო“ (იქვე:171).

ლაზური

(13) კულანიში ხე-ფორჩათი ბელა რენ „გოგოს ხელ-მკლავიც
შარია“ (შეროზია, მემიშიმი 1994:228).

(14) ოხორჯალეფემა კაპულა ვარ ნიდვენ „ქალებზე ზურგი არ
მიიდება“ (იქვე:247).

(15) ოხორჯას-და, მტკობაშა მუთუ-ნა გიღუტას, მო უწუმეთა
„ქალსაო, მალულად თუ რამ გაქვს, ნუ ეტყვითო“ (იქვე:247).

სვანური

(16) აშუ ნეზუიმ თელ ჩხარა ზურალს ესერ ოთგთალახ „ერთი
ნეზვის ჭკუა ცხრა ქალს გაუნანღებიაო“ (დავითიანი 1973:18).

(17) ქორთე ნამტეხუ ჰასტიშ მაშენ კაჩუქშუ ციცუტს ესერ ნასისგ
„სახლში დაბრუნებული ასული ყველაზე მეტად კერიის ქვეშ
მყოფ კატას სძულსო“ (იქვე:152).

(18) ხოლა ზურალ ნაჭულაშუდ ესერ დემ ნაჯემ „ცუდი ქალი
ურვადად არ ღირსო“ (იქვე:180).

საილუსტრაციოდ მოყვანილი ანდაზების უმრავლესობა შე-
საძლოა დღეს მოძველებული, აქტუალურობას მოკლებული

მოგვეჩვენოს და გამოყენების სიხშირის თვალსაზრისითაც არ გამოირჩეოდეს, რაც ბუნებრივია, თუმცა აღსანიშნავია, რომ მდებდრობითი სქესის ამგვარი სტერეოტიპული წარმოდგენა და მკვეთრად გამოხატული გენდერული ასიმეტრია არ არის მხოლოდ ქართველურ ენათა ანდაზებისთვის დამახასიათებელი. მაგალითად, ერთ-ერთი რაჯასტანული (Rajasthan – შტატი ინდოეთში) ანდაზა გვეუბნება: „When a girl is born, don't take care of her, she will grow like a cactus; when a boy is born, take good care of him, as you would with a rose tree“ (Rasul 2015:2). /როდესაც გოგონა დაიბადება, ნუ იზრუნებთ მასზე, ის კაქტუსივით გაიზრდება; როდესაც ბიჭი დაიბადება, გაუფრთხილდით მას, როგორც ვარდის ხეს/¹. ინგლისურ ენაში გვხვდება აგრეთვე მსგავსი შინაარსის გამომხატველი შემდეგი ანდაზები: i) Women are wacky, women are vain; they'd rather be pretty than have a good brain (Rasul 2015:3). /ქალები სულელები და ამპარტავნები არიან. მათ სილამაზე ურჩევნიათ ჭკუას;/ ii) Women in state affairs are like monkeys in glass-shops (Rasul 2015:6). /ქალები სახელმწიფო საქმეებში იგივეა, რაც მაიმუნები ვიტრინაში;/ iii) Women are the devil's nets (Rasul 2015:8). /ქალები ეშმაკის მახეები არიან/.

ამ კუთხით საინტერესოა ის ფაქტიც, რომ „რჩეული ქართული ანდაზების“ (2003) წინასიტყვაობაში კრებულის შემდგენელი კარლო ჯორჯანელი აღნიშნავს: „კრებულში ვერ მოხვდა აგრეთვე: «ქალის ჭკუა თხამ შეჭამა», «ქალს თმა გრძელი აქვს, ჭკუა მოკლე» და მსგავსი მოძველებული მორალის, აქტუალობადაკარგული ანდაზები“². ამგვარი შეფასება ჩვენთვისაც სავსებით გასაზიარებელია.

¹ თარგმანი ყველგან ჩვენია (გ. ჯ.).

² იხ. კ. ჯორჯანელი, რჩეული ქართული ანდაზები, გამომცემლობა „მერანი“, თბილისი, 2003.

ზემოთ წარმოდგენილის საპირისპიროდ, ქართველურ ენათა ანდაზებში გვხვდება სხვა ჯგუფი პარემიული ერთეულები-სა, რომლებიც გადმოგვცემენ მდედრობითი სქესის წარმომადგენლის უპირატესობას, მის ყოვლისშემძლეობას. აქაც პირობითად ორი ქვეჯგუფი შეიძლება გამოიყოს:

(IIა). ანდაზები, რომლებიც გადმოგვცემენ მდედრობითი სქესის წარმომადგენლის უპირატესობას, მის ყოვლისშემძლეობას მამაკაცთან შედარება-შეპირისპირების გზით:

ქართული

(19) ქალის აშენებული საყდარი ღმერთმა ვერ დაანგრია, კაცის აშენებული საყდარი ქალმა დაანგრიო

(<http://idioms.tsu.ge/?p=8916>).

(20) ქალის გაბედნიერებული კაცი ღმერთმა ვერ გააუბედურაო, ქალის გაუბედურებული კაცი ღმერთმა ვერ გააბედნიერაო (<http://idioms.tsu.ge/?p=15397>).

ლაზური

(21) ნანაშანტეში გიყონ-ნა, ბაბათი ბაბაშანტეში იყვენ „დედინაცვალი თუ გყავს, მამაც მამინაცვალი იქნება“ (შეროზია, მემიში 1994:240).

(IIბ). ანდაზები, რომლებიც ავლენენ ქალის უპირატესობას, მის ყოვლისშემძლეობას საპირისპირო სქესის დასახელების გარეშე:

ქართული

(22) ქალმა თუ გაინია, ცხრა უღელი ხარ-კამეჩი ველარ დააკავებსო (<http://idioms.tsu.ge/?p=10048>).

მეგრული

(23) ოსური ქოთი ქიდგოხორუანს დო ქოთი ერჭყვიდუნსია (შეროზია, მემიში 1994:110) „ცოლი (ქალი) კიდევ დაგასახლებს და კიდევ დაგაქცევსო“.

(24) ჯგირი ოსური ეკოცემილ ოჯახის აშენენსია დო გლახა – აშენებულს გეკარღვანსია „კარგი ქალი დარღვეულ ოჯახს ააშენებსო და ცუდი – აშენებულს დაარღვევსო“ (იქვე:189).

(25) ჯგირი ოსურიში მენდულს შარას ორზოლი ვაკონია „კარგი ცოლის მოიმედეს გზაში საგზალი არ უნდაო“ (იქვე:190).

ლაზური

(26) ნოსეი ნანამ ბერეფე ნოსეი იყვენან-მა „ჭკვიანი დედის შვილები ჭკვიანები იქნებიანო“ (შეროზია, მემიშიში 1994:242).

სვანური

(27) დინაგეზალ მეზგემ ესერ მჭრენი ლი „ქალიშვილი ოჯახის მაკავშირებელიაო, ოჯახის მოყვრად მომკიდებელიაო“ (დავითიანი 1973:33).

(28) ზურალ ისგ' ათემუტი, ეჯი კოჯ ესერი ჩუ კეშნი „ქალი რომ შეენტება, ის კლდეც გატყდებაო“ (იქვე:40).

(29) მეზგემ უელთე მჭდე ქორაშ ზურალ ესერ ლი „ოჯახის სახელის გამთქმელი სახლის დედაკაციაო“ (იქვე:88).

მოყვანილი ემპირიული მასალის ფონზე საინტერესო ვითარებას გვიჩვენებს ქართველურ ენათა პარემიების კიდევ ერთი ჯგუფი:

III. ანდაზები, რომლებშიც მამრობითი და მდედრობითი სქესის წარმომადგენლები პოზიტიურად არიან წარმოჩენილი, რაც, ზემოგანხილული ნიმუშებისგან განსხვავებით, გენდერულ ასიმეტრიას არღვევს.¹

ქართული

(30) დედაკაცი ღრმად იხედება, მამაკაცი ვრცლადაო (ჯორჯანელი 2003:69).

¹ წინა ჯგუფებისგან განსხვავებით, ამ შემთხვევაში ქვეჯგუფების გამოყოფა ვერ ხერხდება, რადგან ვფიქრობთ, რომ მოყვანილ ანდაზებში ორივე სქესის წარმომადგენლის ხსენება არსებით დატვირთვას იძენს.

(31) ვაჟიშვილი ოჯახის საყრდენია, ქალიშვილი სიმშვენე (იქვე:92).

(32) მამაკაცისათვის ქვეყანა გულია, დედაკაცისთვის კი გული - ქვეყანააო (იქვე:161).

სვანური

(33) დინა ი ნალტუჟურ ექერდ' ესერ გეზალ ლიხ „გოგო და ვაჟი ორივე შვილიაო“ (დავითიანი 1973:34).

(34) დახტემ ნსსგიდტუ ჭაშტუ ესერ ხეთრა, ჭაშტემ – დახტუ „ცოლი-საგან მოვლა ქმარს ეტყობაო, ქმრისა კი – ცოლსაო“ (იქვე:121).

ქართველურ ენათა ანდაზებში ცალკე უნდა გამოიყოს კიდევ ერთი ჯგუფი:

IV. ანდაზები, რომლებშიც მდებრობითი და // ან მამრობითი სქესის წარმომადგენლები დახასიათებულია მათი ძირითადი საქმიანობისა თუ ხასიათის ნიშან-თვისებათა მიხედვით:

ქართული

(35) ქალი – მორცხვი, ვაჟი – ხასი: ორივენი ქვეყნის ფასი (ქართ. ანდ. I:133).

(36) ტირილი ქალის საქმეა, გაძლება – ვაჟკაცისაო (<http://idioms.tsu.ge/?p=17112>).

(37) მორცხვი ქალი ერთ ქალაქად, მორცხვი კაცი – ერთ ქალამნადო (<http://idioms.tsu.ge/?p=9210>).

მეგრული

(38) ოსურკოჩიში იარალი კიჟინი (ჩილამური) რენია „ქალის (დედაკაცის) იარალი კივილი (ცრემლი) არისო“ (შეროზია, მემიში 1994:111).

(39) ქომოლკოს დუდიში ცქვაფა ვაუჯორსია „ვაჟკაცს თავის ქება არ უყვარსო“ (იქვე:144).

ლაზური

(40) ქიმოლი კოჩის თი ომცქუ ვარ უჩქინ „ვაჟკაცმა კაცმა თავის ქება არ იცის“ (შეროზია, მემიშიში 1994:255).

სვანური

(41) ლაკუტცანი ესერ ზურალს ხესგუიუ, ფაყუ – ლუაჟმარა „თავსაფარი ქალს შვენისო, ქუდი კი – მამაკაცსო“ (დავითიანი 1973:49).

(42) ლანან ესერ – ქორწი ბუას, ჯარ ი კიბდენ – ქორწი დიას „საბძელი – სახლის მამასო, გობ-კიდობანი – სახლის დედასო“ (იქვე:50).

(43) ლაფცხირ ესერ – ზურალს ი მერჩილ – ლუაჟმარა „ფოცხი – დედაკაცს და ცელი – მამაკაცსო“ (იქვე:51).

(44) ლენნიშ ესერ ლუაჟმარემ ნამურჯუი ლი ი ლუარჩინ – ზურალწი „გუთანი მამაკაცის საქმეა და ფქვილის ასაღები – ქალი-სო“ (იქვე:155).

როდესაც ამა თუ იმ ენის პარემიულ ფონდში ასახულ გენდერულ სტერეოტიპებზე ვსაუბრობთ, აუცილებლად უნდა ითქვას, რომ წარმოდგენა, თითქოს ქალი მხოლოდ სილამაზესთან, სინაზესთან და მსგავს თვისებებთან, ხოლო მამაკაცი ძლიერებასთან, ინტელიგენტურობასთან ასოცირდება, არა მხოლოდ ქართულ, მეგრულ, ლაზურ და სვანურ, არამედ უცხო ენათა ანდაზებშიც ცოცხლობს, რაც ტიპოლოგიური თვალსაზრისით საყურადღებო მოვლენაა. მაგალითად: *More beauty than a peacock, but the intelligence of a block of wood* (Mongolian) /ფარშევანგზე მეტი სილამაზე, მაგრამ ხის კუნძის ჭკუა¹; *A doll's head and an empty brain* (Polish) /თოჯინის თავი და ცარიელი ტვინი/; *The more women look in their glass the less they look to*

¹ თარგმანი ყველგან ჩვენია (გ. ჯ.).

their house /რაც უფრო მეტად იყურება ქალი სარკეში, მით ნაკლებად უვლის იგი სახლს/ (Rasul 2015:3-5).

ამდენად, როგორც სათანადო ემპირიული მასალის კლასიფიკაციამ და ანალიზმა დაგვარწმუნა, ქართველურ ენათა პარემიულ ფონდში ასახული გენდერული სტერეოტიპები არ არის მხოლოდ ანდროცენტრული ტენდენციების გამოხატველი. პარემიულ ერთეულებში დაფიქსირებული გენდერული ასიმეტრიის პარალელურად ვხვდებით გენდერული გათანაბრების ტენდენციას. ასეთ დროს გადამწყვეტი მნიშვნელობა ენიჭება როდის, რა მიზნით შეიქმნა ესა თუ ის ანდაზა, რამდენად გავრცელდა და დამკვიდრდა იგი ხალხში, რა სოციალურ-ეკონომიკური საფუძველი უდევს მის წარმოშობას და ა.შ.¹

ანდაზების ხალხურობა, მისი საყოველთაოდ გავრცელებულობა და სხვა არსებითი მახასიათებლები მნიშვნელოვნად განაპირობებს იმასაც, რომ პარემიულ ერთეულებს საკმაოდ დიდი გამოყენება აქვთ საზოგადოებრივი ცხოვრების სხვადასხვა სფეროში, მათ შორის, ანდაზებს გამორჩეული ადგილი უჭირავთ პოლიტიკურ დისკურსშიც.

¹ ამ კონტექსტში საყურადღებოა მოსაზრება, რომლის მიხედვითაც, „ქალისა და მამაკაცის გენდერული განსხვავებულობის სოციალური საფუძველი თავდაპირველად ბიჭისა და გოგოს განსხვავებული აღზრდის წესში ვლინდება, ხოლო შემდეგ მამაკაცის გარე, მძიმე ფიზიკური შრომითა და ქალის საოჯახო საქმიანობით განისაზღვრება. ფაქტობრივად ეს სოციალური საფუძველი განაპირობებს მამაკაცის გენდერულ დომინირებას“ (ქურდაძე 2008:110).

8. ანდაზების როლი ქართულ პოლიტიკურ დისკურსში

დისკურსის აქამდე არსებული განმარტებები არაერთგვაროვანია. ხშირად დისკურსს ტექსტის სინონიმად ან ტექსტისა და ინტერტექსტის ერთიანობად მიიჩნევენ: „დისკურსად გაიგება ყოველგვარი გაბმული ტექსტი, გადმოცემული (ფიქსირებული) ქალაღზე, ნაწერსა თუ ინფორმაციის მატარებელ ელექტრონულ ფაილში ან ცოცხალი მეტყველება, მისი ყველა სპეციფიკური ელემენტით ე.წ. ექსტრალინგვისტურ ფაქტორებთან ერთიანობაში“ (მსახურაძე 2013:17). დისკურსის დეფინიციისას ერთმანეთისგან განასხვავებენ ამ უკანასკნელის ფართო და ვიწრო გაგებას¹. ფართო გაგებით, დისკურსი არის „ყველაფერი, რაც ითქმება და იწერება, ანუ როგორც სამეტყველო ქმედება, რომელიც იმავე დროს წარმოადგენს ენობრივ მასალასაც ბგერითი თუ გრაფიკული გამოხატვით. ტექსტი კი (ვიწრო მნიშვნელობით) გაგებულა, როგორც წერის მეშვეობით ფიქსირებული მასალა“ (ომიაძე 2009:24). ჩვენთვის საინტერესო პოლიტიკური დისკურსი განიხილება როგორც პროფესიონალი პოლიტიკოსის ან პოლიტიკური ინსტიტუციის (პრეზიდენტის, პრემიერ-მინისტრისა და მთავრობის სხვა წევრების, პარლამენტის ან პოლიტიკური პარტიების) მიერ დაწერილი ან წარმოთქმული ტექსტი როგორც ლოკალურ, ისე ნაციონალურ და ინტერნაციონალურ დონეებზე (Dijk 1997:12). პოლიტიკურ დისკურსში ერთიანდება პოლიტიკური პარტიების პროგრამები, სხვადასხვა სახის დებატები, პოლიტიკოსთა გამოსვლები, ინტერვიუები ამა თუ იმ აქტუალურ თემაზე და ა.შ.

¹ აღნიშნული საკითხის შესახებ ვრცლად იხ. ს. ომიაძე, ქართული დისკურსის კულტუროლოგიური პარადიგმა 2009:18-32.

პოლიტიკურ დისკურსში, როგორც კონკრეტული მიზნით წარმართულ საკომუნიკაციო აქტში, განსაკუთრებულ ყურადღებას იქცევს მიზნის მიღწევის ენობრივი და გარეენობრივი საშუალებები. უმეტესად მსმენელის დარწმუნებასა და მასებზე ზემოქმედებისკენ მიმართული პოლიტიკური დისკურსი ექსპლიციტურად თუ იმპლიციტურად მკვეთრად მარკირებულია, რადგან მისი ავტორი პოლიტიკოსი, ერთი მხრივ, ცდილობს საკუთარი თავი ელექტორატთან იდეოლოგიურად ახლოს მყოფად წარმოაჩინოს, ხოლო მეორე მხრივ – საკუთარი კომპეტენტურობის ხაზგასასმელად და მსმენელის ნდობის მოსაპოვებლად გარკვეული დისტანცირებაც მოახდინოს მათგან. მაშასადამე, „პოლიტიკური ლიდერის დისკურსი თანადროულად როგორც მოსახლეობასთან იდენტიფიკაციას, ასევე მასთან დისტანციურობას უნდა გამოხატავდეს“ (ადეიშვილი 2013:54-55). პოლიტიკოსმა, ამ ერთგვარად ურთიერთსაპირისპირო გზით, უნდა შეძლოს განსხვავებული ასაკის, სქესის, ეთნოსის, რელიგიისა და შეხედულებების მქონე ადამიანებზე ეფექტური ზემოქმედება. ამდენად, სემანტიკური და პრაგმატიკული ასპექტები ერთობლივად აყალიბებს პოლიტიკური დისკურსის არგუმენტაციულ სტრუქტურას, ხოლო ამ უკანასკნელში გარკვეულ როლს ანდაზებიც თამაშობს.

პარემიებს, თავიანთი ბუნებიდან გამომდინარე, პოლიტიკური დისკურსის, როგორც ტექსტის ან მეტყველების ფორმაში წარმოქმნილი საკომუნიკაციო აქტის ფორმირებაში, არგუმენტაციული ტექნიკებისა და სტრატეგიების შექმნაში მნიშვნელოვანი წვლილი შეაქვთ (Gándara 2004; Mieder 2009; Orwenjo 2009; Rusieshvili 2011; მსახურაძე 2013; Glonti 2020). უნდა აღინიშნოს, რომ სხვადასხვა პროფესიის მქონე ადამიანთა დისკურსი ერთმანეთისგან განსხვავდება როგორც სტრუქტურის, ისე შინაარსისა და მიზნის თვალსაზრისით. ამგვარ დისკურსულ გან-

სხვაგვებზე უდიდეს გავლენას ახდენს აგრეთვე ელექტორატი ანუ საზოგადოების ის ნაწილი, რომლისთვისაც არის გამიზნული კონკრეტული დისკურსი; ამიტომ ნებისმიერი პროფესიული დისკურსის და, მით უფრო, – პოლიტიკური დისკურსის კვლევისას განსაკუთრებული მნიშვნელობა ენიჭება ექსტრალინგვისტურ ფაქტორებს, ისეთებს, როგორიცაა მოსაუბრისა და მსმენელის ფონური ცოდნა, საერთო კულტურული სივრცე, ერის იდეოლოგია, კონკრეტული დრო-სივრცული მოცემულობა და სხვ. აქედან გამომდინარე, პოლიტიკური დისკურსის შესწავლა არ უნდა შემოიფარგლოს მხოლოდ ტექსტისა და მეტყველების სტრუქტურული თავისებურებებით. საჭიროა აგრეთვე კონტექსტის გათვალისწინება და დისკურსულ სტრუქტურებთან მისი მიმართებების წარმოჩენა (Dijk 1997:15).

ზემოთქმულიდან გამომდინარე, დისკურსის კვლევა აქტუალურია როგორც საკუთრივ ლინგვისტიკისთვის, ისე – სხვა ჰუმანიტარული დარგებისთვისაც, ვინაიდან დისკურსანალიზი გულისხმობს ინტერდისციპლინურ მეცნიერულ სფეროს და ენათმეცნიერებასთან ერთად მოითხოვს კვლევაში ლიტერატურათმცოდნეობის, პოლიტოლოგიის, ფსიქოლოგიის, ისტორიის, სოციოლოგიისა და სხვა სამეცნიერო დისციპლინათა ჩართვას. როგორც აღვნიშნეთ, პოლიტიკური დისკურსის სტრუქტურასა და შინაარსს ლინგვისტურთან ერთად ექსტრალინგვისტური ფაქტორებიც განსაზღვრავს, თუმცა ამა თუ იმ პოლიტიკოსის მეტყველებისთვის დამახასიათებელი ენობრივი ქსოვილი სწორედ ის უმთავრესი მასალაა, რითაც იგი საკუთარ გამოსვლებს აგებს, ცდილობს მიაღწიოს დასახულ მიზანს და მიიმხროს, რაც შეიძლება მეტი ადამიანი. ამ თვალსაზრისით, პოლიტიკური დისკურსი უპირველესად ლინგვისტიკის საკვლევი ფენომენია, ვინაიდან „სწორედ ლინგვისტური ხერხებისა და ჩარჩოების საშუალებით პოლიტიკოსები ცდილობენ სასურველი მიზნების მიღწევას“ (გაგოშიძე 2016:9).

როგორც ემპირიული მასალის ანალიზმა ცხადყო, პოლიტიკური დისკურსის არგუმენტაციულ სტრუქტურაში მსმენელების დარწმუნების მნიშვნელოვან ინსტრუმენტად გვევლინება გამორჩეულად მაღალი მეტაფორულობის მქონე ისეთი უნივერსალური ენობრივი ერთეული, როგორიცაა ანდაზა¹. ეს ფაქტი შეიძლება აიხსნას იმით, რომ ანდაზებში ასახულია ეროვნული კულტურის მრავალფეროვნება, ერის მენტალიტეტი, მისი სპეციფიკურობა; შესაბამისად, პარემია არამარტო აზრის მხატვრულად გამოხატვას ემსახურება, არამედ მასში მოცემულია ხალხის ისტორია, გამოცდილება, მსოფლხედვა და ა.შ. პოლიტიკოსთა მეტყველებაში ზოგადი სიბრძნის მატარებელი ანდაზების გამოყენებას კონკრეტული დანიშნულება აქვს: საკუთარ დისკურსში ანდაზის გამოყენებით ერუდიციის ხაზგასმასთან ერთად პოლიტიკოსი ცდილობს ადრესატს აგრძნობინოს, რომ მათ საერთო ინტერესი და ღირებულებათა სისტემა აქვთ. იმის გამო, რომ ანდაზას ამა თუ იმ ხალხის ყოველდღიურ ყოფაში ღრმად აქვს ფესვები გადგმული და ადამიანთა უშუალო დაკვირვებას, მათ გამოცდილებას ემყარება, იგი ძლიერ ზეგავლენას ახდენს საზოგადოებაზე; ამიტომ, იმ დროს, როდესაც პოლიტიკოსი საკუთარ დისკურსში ანდაზებს იყენებს, ფაქტობრივად, ხალხს მათივე ენით ესაუბრება. ზემოთქმულის საილუსტრაციოდ, ქართული ენის ეროვნული კორპუსიდან (<http://gnc.gov.ge/gnc/page>) და სხვა ელექტრონული რესურსიდან რამდენიმე მაგალითის დამონშეებაც საკმარისი იქნება (**სტილი და პუნქტუაცია ყველგან დაცულია**):

(1) ჩვენ ბრალს გვდებენ, თითქოს სახელმწიფო საბჭოს ტანკებს ვანოდებდით, რათა მას წესრიგი დაემყარებინა დასავლეთ სა-

¹ ჩვენი დაკვირვებით, ცალკეულ შემთხვევებში შესაძლოა სადავო იყოს, პოლიტიკოსის მიერ მოხმობილი ანდაზა ესადაგება თუ არა კონტექსტს, თუმცა მსგავს შემთხვევებს ამ ეტაპზე არ განვიხილავთ.

ქართველოში, და უცებ ეს ტანკები, ტ-72-ები, აღმოჩნდნენ სამხრეთ ოსეთში, როგორ მოხდა ეს? ერთი სიტყვით, ერთი ჩვენებური ანდაზისა არ იყოს, **ქურდი დღეში სამჯერ გამოტყდებაო** (<http://gnc.gov.ge>).

(2) ჩვენ ასდღიანი შესვენება, როგორც მსოფლიო ცივილიზაციის წესები ითვალისწინებს, გავაკეთეთ, და ვაცალეთ ახალ მთავრობას, შეესრულებინა დაპირებების თუნდაც მცირედი პროცენტი. ახლა მე უყურებდი დებატებს და გამახსენდა ჩვენი ბრძენი ხალხის შესანიშნავი ანდაზა – **ცოლ-ქმრის ჩხუბი რევენს მართალი ეგონაო...** ერთმანეთს ედავებოდა ერთიანი პოლიტიკური ჯგუფი (<http://gnc.gov.ge>).

(3) ნუხელ რუსთავი2-მა კვლავ გამოგვიცხადა ბარიერგადალახულად 4 ე.წ პოლიტიკური პარტია რომელთა, მინიმუმ ნახევარს, ამომრჩეველი როგორც ასეთი საერთოდ არ გააჩნია და არც არასოდეს ყოლია. გამახსენდა ბრძნული ქართული ანდაზა „**არ გათეთრდების ყორანი რაც უნდა ხეხო ქვიშითა**“ (<http://gnc.gov.ge>).

(4) მე ვიცი, რომ ბევრი საყვედური გაისმის ჩემს მიმართ, კანონიერი ხელისუფლების მიმართ თვით ჩვენს მომხრეებშიც, რომ ამ დრომდე არ ავლაგმეთ თურმე ეს ბანდები და დავუშვი ამ მოღალატური ხელისუფლების დამყარება საქართველოში. მეგობრებო, **მარტო კაცი ქამაშიაც ბრალიაო** – ქართული ანდაზაა. ფაქტობრივად, მე დამტოვეს მარტო. გაიხსენეთ ჩემი მონოდებები დეკემბრის პუტჩის წინ. მიტინგზეც აღარ მოდიოდა ხალხი (<http://gnc.gov.ge>).

(5) თუმცა მაინც ვერ ჩავთვლი ვერც (...) ¹ და ვერც მის პარტიას პრორუსულად. იმ პარტიას კი, რომელიც მას უტევს, მაგრამ აშშ-ზე უარს ამბობს და ნატოს აკრიტიკებს, ვერ დავარქმევ პროდასავლურს. ასეთი ბრალდებები მაგონებს ქართულ ანდაზას, **გალმით შეედავე და გამოლმა შეგჩებაო**. ამას აჯობებს გავიგოთ, რას აპირებენ ეს პარტიები „ქარბორბალების“ მოწყობის შემდგომ, რას გააკეთებენ. ჯობს ამაზე იფიქრონ, ვიდრე ხალხის ქუჩაში გამოყვანასა და რევოლუციაზე (<https://kvispalitra.ge>).

(6) ქართული ანდაზაა, **„კარგ მთქმელს კარგი გამგონე უნდაო“**. საქართველოში, სამწუხაროდ, ბოლო პერიოდის განმავლობაში ეს ანდაზა არ მუშაობს. ათასჯერ გვითხრეს ჩვენმა დასავლელმა პარტნიორებმა... საქართველოს არ აქვს შანსი ნატოში გაწევრიანების, რა ენაზე უნდა გვითხრან მეტი. ინგლისურად გვითხრეს, ფრანგულად გვითხრეს, გერმანულად გვითხრეს, ამდენი ხანია მე ქართულად ვამბობ ამას, კიდევ რა ენაზე უნდა გვითხრან? (<https://www.timer.ge>).

ნათელია, რომ ხალხური სიბრძნის მოშველიების კვალდაკვალ, პოლიტიკოსის მხრიდან ხალხთან სიახლოვის ხაზგასმითა და საკუთარი თავის მის ნაწილად მოაზრებით, ისეთ კონცეპტებზე აპელირებით, როგორებიცაა „ქართული“, „ჩვენებური“ და სხვა (**„ერთი ჩვენებური ანდაზისა არ იყოს.“; „ჩვენი ბრძენი ხალხის შესანიშნავი ანდაზა...“**), იგი ცდილობს მეტი დამაჯერებლობა შესძინოს ნათქვამს. ექსპლიციტურად იმის საგანგებო აღნიშვნა, რომ ესა თუ ის თვალსაზრისი მხოლოდ ერთ კონკრეტულ პიროვნებას არ ეკუთვნის, არამედ გამყარებულია

¹ ვინაიდან მოყვანილ კონტექსტებში კონკრეტული პოლიტიკური ფიგურის იდენტიფიცირება ნაშრომის მიზანს არ წარმოადგენს, აქაც და ქვემოთაც, აღნიშნული პოლიტიკოსების სახელები და/ან გვარები ჩანაცვლებულია ფრჩხილებში ჩასმული სამწერტილით.

სხვათა მოსაზრებებითაც, საზოგადოებრივი აზრის შესაქმნელად საუკეთესო გზაა. გარდა საკუთარ შეხედულებათა მნიშვნელობის წარმოჩენისა, წარმოდგენილი მაგალითებიდან ჩანს, რომ პოლიტიკოსი ანდაზას მონინალმდეგეთა შეხედულებების ნეგატიურად წარმოჩენისთვის და ამ შეხედულებათა მნიშვნელობის გაფერმკრთალებისთვისაც იყენებს. აქედან გამომდინარე, პოლიტიკურ დისკურსში ანდაზის გამოყენება ხშირად ხელს უწყობს პოლიტიკური მონინალმდეგის დისკრედიტაციას და მთქმელის პოზიციების გამყარებას. მონინალმდეგის დისკრედიტაცია, რომელიც პოლიტკორექტულობის ფარგლებს არ სცდება, ერთ-ერთი წარმართველი არგუმენტაციული ტექნიკაა. იგი პოლიტიკური მონინალმდეგის მოსაზრებათა გაბათილებას, ოპონენტის იდეების სისუსტის არგუმენტაციასა და საკუთარი უპირატესობების ხაზგასმას ემსახურება, თუმცა უნდა აღინიშნოს, რომ ქართულ პოლიტიკურ დისკურსში პოლიტიკური ოპონენტის მისამართით გამოთქმულ განსაკუთრებულად მძაფრ განცხადებებსაც ვხვდებით. პოლიტიკოსები მკაცრი და კრიტიკული ტონით ამჟღავნებენ საკუთარ უარყოფით, ხშირად სატირულ-იუმორისტულ დამოკიდებულებას მათი ოპონენტების, ცალკეული პოლიტიკოსების მიმართ, გამოირჩევიან მკვეთრად ნეგატიური ლექსიკით. ამ კონტექსტში გამოყენებული ანდაზა, რომელსაც მთქმელი საგანგებოდ არჩევს, კიდევ უფრო მეტ სიმძაფრესა და, ამავდროულად, მეტაფორულობას სძენს ნათქვამს:

(7) „ნაცმოდრაობა“ განგაშის ზარებს არისხებს, პერმანენტული აქციებისთვის ქუდზე კაცს ითხოვს და იმუქრება, რომ ცივ შემოდგომას პოლიტიკურ ცეცხლს შეუთებებს, რომ... რუსთაველზე „მაიდანია“ არაა გამორიცხული. აკი, „თბილისობას“, „რუსთავი 2“-ის ეთერში, (...) ღიადაც განაცხადა, რომ 2016 წლის არჩევნებს აღარ დაელოდება. მოკლედ, „შავი პრინცი“ მორიგ რე-

ვოლუციას გეგმავს! ქართული ანდაზა გვასწავლის: **„გიჟი მიუშვი ნებასა, თვით შეეყრება სნებასაო“**, მაგრამ პოლიტიკაში უკვე იმდენი გიჟი გვყავდა, რომ დავიღალეთ (<https://for.ge>).

პოლიტიკურ დისკურსში გამოყენებული ანდაზა ზოგჯერ მთქმელის ინტერპრეტაციით და, მაშასადამე, გარკვეული სახეცვლილებითაც გვხვდება. ტრადიციული ანდაზის გარდაქმნის მიზეზი შეიძლება იყოს შემთხვევითობა // უნებლიობა // ანდაზის ზუსტი ფორმულირების არცოდნა. ამ კუთხით საინტერესოა შემდეგი მაგალითის განხილვა:

(8) მთავრობა ბიუჯეტის შევსებისა, თუ განკარგვის საკითხებს ცალმხრივად განიხილავს და ამას მოჰყვება სწორედ ის, რომ ბიუჯეტის გადახედვისას იმ ციფრების იქით ... აა.. შეიძლება ადამიანმა იფიქროს, რომ ქართული ანდაზა: **„შინ, რომ ბავშვი გიტროდეს, გარეთ ტაბლას რას უნდა ... რა უნდაო“** სწორედ ამაზეა მორგებული (<http://gnc.gov.ge>).

პოლიტიკოსის მიერ დამონმებული ანდაზა სინამდვილეში ასეთია: „*შინ რომ ყმანვილსა შიოდეს, გარეთ ტაბლას რა უნდაო*“, თუმცა საინტერესოა, რომ ამგვარი მცირედი უზუსტობები ხელს არ უშლის პოლიტიკურ ფიგურას მიზნის მიღწევაში და მისი ელექტორატი, რომლისთვისაც ეს ანდაზა მშობლიური და კარგად ნაცნობია, სწორად ამოიცნობს მთქმელის პოზიციასა და ჩანაფიქრს. ანდაზის გავრცელებულობა და საყოველთაოობა განაპირობებს იმასაც, რომ პოლიტიკურ დისკურსში გამოყენებული პარემია ეფექტურია მაშინაც, როდესაც ეს უკანასკნელი მთქმელის მიერ ნაწილობრივ შეკვეცილია:

(9) ეს არის ჩემი მარტივი დასკვნა. ეს არის მათი შიდა ომი და კიდევ უამრავი კომპრომატი და თავზე ლაფის დასხმა იქნება როგორც ერთის, ასევე მეორე მხრიდან. (...) ისევ ქველმოქმედებით ამართლებს (...) იმ ყველა დანაშაულს, რაც მან ჩაიდინა ამ 9

ნლის განმავლობაში. მოკლედ, როგორც ქართული ანდაზა იტყვის, „**არა შეჯდა მწყერი ხესაო**“ (<https://frontnews.eu>).

ნათელია, რომ მოყვანილ კონტექსტში ანდაზის მეორე ნაწილი („...**არა იყო გვარი მისი**“) დაკარგულია, თუმცა ეს არ ქმნის პრობლემას, რადგან პოლიტიკურ დისკურსში ცნობილი და გავრცელებული ტრადიციული ანდაზების გამიზნული თუ უნებლიე სახეცვლით გამოყენება არ აბუნდოვანებს ნათქვამს და არ უშლის ხელს მიზნის მიღწევას. ამის დასტურია ისეთი შემთხვევებიც, როდესაც პარემიის ტრანსფორმაცია პოლიტიკოსის მხრიდან შეგნებულად ხდება. დავაკვირდეთ ქვემოთ მოყვანილ კონტექსტებს, რომლებშიც, ვფიქრობთ, რომ არსებითად სწორედ ზემოხსენებული შემთხვევა გვაქვს:

(10) დიდი სახელმწიფოები შეთახმდენ და ქვეყანა გაინაწილეს. და რომ ეს განაწილება მისაღებათ გამოეტანათ, მას სახელი გამოუცვალეს, დაპყრობის და ანექსიის მაგიერ დაარქვეს გავლენის სფერო. ამით ვითომ მშვიდობიანობა დამყარდა. ნათქვამია: **კაცი ბჭობდა, ეშმაკი იცინოდაო**. ამ ეშმაკის როლს ასრულებს იგივე იმპერიალიზმი, იგივე ნაციონალიზმი, რომელიც თავის საზღვრებში ვერ ისვენებს, არ ისვენებს და მუდამ ხელის მოსათბობს ეძებს (<http://gnc.gov.ge>).

(11) მიუხედავად იმისა, რომ არაფერზე არ ნერვიულობენ ძალაუფლების დაბრუნების გარდა და კარგად იციან, რომ არჩევნებით ვერ დაბრუნდებიან და ყველაფერს აკეთებენ, რომ ქვეყანა როგორ აურიონ. ასეთი ქართული ანდაზა, არის, – **„მღვრიე წყალში თევზი დავიჭიროო“** აი, ასე არიან ისინი, იქნებ ამ არეულობის დროს რაღაცას გამოჰკრან ხელი. ეს არის მათი მიზანი პარლამენტს გარეთ და შიგნითაც (<https://gtmedia.ge>).

ქართულში ცნობილი და გავრცელებულია ანდაზა „**კაცი ბჭობდა, ღმერთი იცინოდაო**“, თუმცა მოყვანილ მაგალითში (10) ამ ანდაზის ტრადიციულისაგან განსხვავებულ ვარიანტს

ვხვდებით. ვფიქრობთ, რომ **ღმერთის** ჩანაცვლება **ეშმაკით** შემთხვევითი მოვლენა არ უნდა იყოს. კერძოდ, მთქმელის კონკრეტულ მოტივაციას განსაზღვრავს ის, რომ „ეშმაკი“ ამ კონტექსტში მიემართება მტერს, მონინალმდეგეს და სწორედ ამ უარყოფითი კონოტაციის მქონე სიტყვით აღინიშნა იგი. აქვე უნდა ითქვას, რომ ამ კონკრეტულ შემთხვევაში ანდაზის რეინტერპრეტირების გამო მეტ-ნაკლებად დაიწრდილა მისი მთავარი იდეა, მორალი, თუმცა დიდად არც ამას შეუშლია ხელი პოლიტიკოსისთვის უმთავრესი მიზნის მიღწევაში. რაც შეეხება შემდგომ მაგალითს (11), აქაც მთქმელი ცდილობს ცნობილი ქართული პარემია (**„მღვრიე ნყალში თევზი ადვილად დაიჭირებაო“**) ისე მინიმალურად შეცვალოს და მოარგოს კონტექსტს, რომ ანდაზით გადმოცემული მთავარი აზრი ყველასთვის გასაგები იყოს.

ამდენად, ქართული პოლიტიკური დისკურსის არგუმენტაციული სტრუქტურის ანალიზი თვალნათლივ წარმოაჩენს, რომ პოლიტიკოსების მეტყველებაში ანდაზების გამოყენება განპირობებულია, ერთი მხრივ, ზოგადად პოლიტიკური დისკურსის, როგორც დისკურსის ერთ-ერთი ჟანრის, მახასიათებელთა ერთიანობით, ხოლო, მეორე მხრივ, საკუთრივ ანდაზის მეტაფორული ბუნებით. ჩვენი დაკვირვებით, პოლიტიკურ გამოსვლებში ანდაზების გამოყენების უმთავრესი მოტივი სწორედ პარემიების ალეგორიული და მეტაფორული ხასიათია¹. გარდა ზე-

¹ როგორც ცნობილია, ამა თუ იმ ენაში არსებული კოგნიტური მეტაფორები უპირველესად ერის ცნობიერებით, ღირებულებათა სისტემით, სოციალურ-კულტურული თავისებურებებით იკვებება, ხოლო ანდაზები, როგორც კულტურულად მარკირებული ერთეულები, მეტაფორულობის მაღალი ხარისხით გამოირჩევიან (კირვალიძე 2009). პოლიტიკური დისკურსის მეტაფორულობის ერთ-ერთი მთავარი მოტივაცია ის არის, რომ პოლიტიკოსი ხშირად ცდილობს საკუთარი სათქმელი ადრესატს არა პირდაპირ და უშუალოდ, არამედ შეფარვით,

მოქმედებისა, პოლიტიკურ დისკურსში ანდაზების პოვნეირებას განსაზღვრავს აგრეთვე მეტყველის მიზანი, აუდიტორიის ფონური ცოდნა და სხვა. სათანადო ემპირიულ მასალაზე დაკვირვება აჩვენებს, რომ პოლიტიკოსის მიერ პარემიული ერთეულების გამოყენება ძირითადად ემსახურება არსებული პოლიტიკური სიტუაციის დრამატიზებას, პოლიტიკური მონინააღმდეგის ნეგატიურად წარმოჩენას, მის დისკრედიტაციას და ამ გზით საზოგადოების მიმხრობას, საკუთარი უპირატესობის ხაზგასმას.

პოლიტიკოსის მხრიდან კონკრეტული ანდაზის გამოყენების გზით, მისი პოლიტიკური დისკურსი ელექტორატზე მკვეთრად ორიენტირებული და დასამახსოვრებელი ხდება. ამასთანავე, ანდაზის ხალხურობა პოლიტიკოსს საშუალებას აძლევს საკუთარ გამოსვლაში ყველაზე დიდი ავტორიტეტი – ხალხი დაიმონოს. ამ გზით ერთგვარად პასუხისმგებლობის გადანაწილება ხდება, რადგან პოლიტიკოსი საუბრობს არა მხოლოდ საკუთარ ორიგინალურ შეხედულებებზე, არამედ ხალხის ენით, ამ უკანასკნელის სიბრძნის მოხმობით ცდილობს სხვათა დარწმუნებას. აღნიშნულიდან გამომდინარე, ანდაზის საშუალებით სათქმელის მეტაფორიზაცია პოლიტიკური დისკურსისთვის დამახასიათებელი არგუმენტაციული ტექნიკის ერთ-ერთი სახეა, რომელიც აუდიტორიაზე ზემოქმედების მაღალი ხარისხით ხასიათდება.

შესაბამისი ქვეტექსტებით მიაწოდოს. ამავე კონტექსტში საინტერესოა, რომ, „პოლიტიკური დისკურსი სხარტად იყენებს და ითვალისწინებს ადამიანის გონებრივ ისეთ ძირითად მონაცემებს, როგორცაა შემოქმედებითობა და წარმოსახვის უნარი“ (გაგომიძე 2016:39).

სახელი II

*Issues in Linguistic Research of the
Proverbs of Kartvelian Languages*

1. Lexical and Thematic Characteristics of Kartvelian Proverbs

The study of the lexis of proverbs and the identification of existing thematic fields is of special significance for exploring the life, activities, and history of the people creators of the paremic units which still function today. The lexical items employed in proverbs are close to colloquial speech, which once again emphasizes the folklore nature of the paremias. The social nature of the proverb also largely determines the fact that the form and content of a particular lexical item may indicate the place of origin and // or spread of the proverb. Particularly noteworthy, in this regard, are the dialectal units emerging in the paremias. However, on the other hand, proverbs may present an outdated, incomprehensible word or group of words.¹

The fact that the language of proverbs is diverse, peculiar and interesting is conditioned by various reasons. Along with the universal lexical data (such as birds and animals, plants, human species, etc.) emerging in the proverbs of other Kartvelian languages, separate languages, e. g. in Megrelian, Laz or in Svan proverbs, there are also specific lexical items which are strongly marked with cultural influence (anthroponyms, toponyms, hydronyms, etc.), which reveal significant cultural, geographical or local features of the specific linguistic community.

This paper **aims** to identify the main groups of paremic units typical of the regions which, along with the lexical and thematic parameters characteristic of the Kartvelian languages, reveal original features. The paper also discusses proverbs that include one or more obsolete and less intelligible lexical items employed passively. Their

¹ Lexical peculiarities of Georgian proverbs are discussed in L. Lezhava (1959).

existence sometimes makes the meaning of the paremia vague and further explanation is thus required. However, in many cases, the meaning expressed in the paremia is understandable and, therefore, the proverb achieves its purpose.

Data analysis

From the lexical point of view, several thematic groups can be distinguished in Georgian, Megrelian, Laz and Svan proverbs. Among them, proverbs frequently refer to the core and extended family members (cousins, parents, children, sons-in-law, daughters-in-law, etc.) or the relationship between them.

Here are some examples:

Georgian

- (1) L1: დედინაცვალი თვალში ნაცარიო (Jorjaneli 2003:70).
L2: dedinacvali tvalši nacario.
Word by word: A stepmother is like ashes in the eye (It is difficult to live with a stepmother).
- (2) L1: ერთიმეორის ცქერით ძმებს სახლი დაეწვათო (ibid:82).
L2: ertimeoris ckerit zmebs saxli daečvato.
Word by word: While looking at each other, the brothers had their house burnt down. (People should not rely on others but look after own affairs).
- (3) L1: ინდიშვილი, მინდიშვილი, რაც დედ-მამა, იგივე შვილი (ibid:131).
L2: indišvili, mindišvili, rac ded-mama, igive švili.
Word by word: Parents and children look and behave alike.
- (4) L1: პაპას შვილიშვილი ძველ დროს ასწავლიდაო (ibid:196).
L2: pačas švilišvili zvel dros asčavlidao.
Conceptual equivalent: Don't (try to) teach your grandmother to suck eggs.
- (5) L1: რძალო, დედამთილი გიჩივისო, – რას მიჩივის ის სულძაღლიო, – აი, სწორედ მაგასაო (ibid:210).

L2: ržalo, dedamtili gičiviso, – ras mičivis is sulžaglio, – ai, sčored magasao.

Word by word: Young people/family members should not treat older people badly.

(6) L1: სიძემა თქვა: ჩემი თოხი მომიტანეთო (ibid:232).

L2: sizema tkva: čemi toxi momitaneto.

Conceptual equivalent: If you want a pretence to whip a dog, say that he ate the frying pan (*www.idioms.tsu.ge*).

Megrelian

(7) L1: ბაბუს დო მოთას ართ ჭკუა უღუნია (Sherozia, Memishishi 1994:17).

L2: babus do motas art čkua uğunia.

Word by word: Grandfather and grandchild think alike.

(8) L1: და ჯიმაში სინნარეს გეგენსგნი, თექ დოლო ვეფალუნცია (ibid:34).

L2: da žimaši sinčares gegensəni, tek dolo vepaluncia.

Word by word: The place where a brother learns about his brother's death, will be cursed forever.

(9) L1: დიანთიქ ნოსა იმონშუა დო ნოსაქ მუშ დუდია (ibid:37).

L2: diantik nosa imoçmua do nosak muš dudia.

Word by word: The mother-in-law referred to her sister-in-law and the latter to herself.

(10) L1: დიდას ქაფუნია ნასხაპა და სქუათ ქოსხაპუნსია (ibid:38).

L2: didas kapunia nasxapa da skuat kosxapunsia.

Conceptual equivalent: Like mother, like child (daughter).

Laz

(11) L1: ჯუმაკალა მწკუფისთი კაი გოდღენ (Sherozia, Memishishi 1994:266).

L2: žumačala mčkupisti kai gojlen.

Word by word: Brothers can find their way in the dark.

- (12) L1: პაპული დო ნანდიდიში რდელი ბერე ელამცქვერი იყვენ (ibid:249).
L2: *paṗuli do nandidiši rdeli bere elamckveri iqven.*
Word by word: Grandparents pampers grandchildren.
- (13) L1: მწკუფი სეის თუთა უნონ, სეილი ქომოლის ღნოსაი ოხორჯა უნონ (ibid:238).
L2: *Mçkupi seis tuta unon, seili komolis gnosai oxorǰa unon.*
Word by word: A dark night needs the moon, a silly husband needs a clever wife.
- (14) L1: და კაი სიჯა გიყონტასინონ, და კაი ეშელია (ibid:243).
L2: *ja kai siǰa giqoontasinon, ja kai ešegia.*
Word by word: One should have either a good son-in-law or a good donkey.
- (15) L1: ნანაშანტეში გიყონ-ნა, ბაბათი ბაბაშანტეში იყვენ (ibid:240)¹.
L2: *nanašanteši giqoon-na, babati babašanteši iqven.*
Conceptual equivalent: When one has a stepmother, father also becomes a stepfather (www.idioms.tsu.ge).

Svan

- (16) L1: ბაბჷმ გუი ნიბჷშინს ესერ ესედა (Davitiani 1973:19).
L2: *babäš gūi nibäšins eser esseda.*
Word by word: Grandpa's heart belongs to the grandchild.
- (17) L1: დამბალ მუემ გეზალი დამბალ ესერ ლი (ibid:31).
L2: *dambäl mueš gezali dambäl eser li.*
Word by word: A short father has a short son.
Conceptual equivalent: Like father, like son (daughter) (www.idioms.tsu.ge).
- (18) L1: დი გვლიმ ბედეი ლემასგუ ესერ ჟი ესჩიდი ე, გუი

¹ It is not surprising that in the proverbs of the Kartvelian languages, the *stepmother* is a negative figure. In this sense, the proverb echoes another genre of oral tradition, such as a fairy tale.

დემის ხეზი (ibid:32).

L2: di gezliš bedži lemasgû eser ži esčidi e, gûi demis xebzi.

Word by word: A mother will do anything for her children.

(19) L1: მუხუბე მუხუბემ ესერ ლაჭვდ შიყლი (ibid:103).

L2: muxûbe muxûbem eser lačad šiqli.

Conceptual equivalent: A brother is also the best friend
(www.idioms.tsu.ge).

(20) L1: ხოჩა თელღრა გიგას დინაგეზალდ ესერ ხესპი
(ibid:190).

L2: xoča telğəra gigas dinagezald eser xespi.

Word by word: A good sister-in-law treats her mother-in-law
like her mother.

In the proverbs of the Kartvelian languages, a separate large group refers to the topics related to agricultural activities, labour processes, tools and, in general, describe a peasant's life as well as the names of pets and birds, planters, etc. for example:

Georgian

(21) L1: შენ რას იკვები, მამულო, ყანა ამინდის შვილიაო
(Jorjaneli 2003:282).

L2: šen ras ikvexi, mamulo, qana amindis šviliao.

Word by word: People should not boast about something they
have not done.

(22) L1: მუშა კაცის სასჯელი უქმად ყოფნა არისო (ibid:182).

L2: muša kəcis sasželi ukmad qopna ariso.

Word by word: A hardworking man finds it hard not to work.

(23) L1: კარგი მეურნე მარხილს ზაფხულში გააკეთებს და
ურემს კი ზამთარშიო (ibid:138).

L2: kargi meurne marxils zapxulshi gaaqetebis da urems ki
zamtaršio.

Word by word: A good manager knows how to plan things.

- (24) L1: მეზობელს მეზობლის ქათამი აქლემი ეგონაო (ibid:169).
L2: mezobels mezoblis katami aklemi egonao.
Conceptual equivalent: Grass is always greener in the neighbour's garden (*www idioms.tsu.ge*).
- (25) L1: ვისაც სიმინდი უყვარს, თოხიც უყვარდესო (ibid:105).
L2: visac simindi uqvars, toxic uqvardeso.
Conceptual equivalent: After dinner comes the reckoning (*www idioms.tsu.ge*).
- (26) L1: ერთი ხისგან ბარიც გამოვა და ნიჩაბიცო (ibid:84).
L2: erti xisgan baric gamova da ničabico.
Conceptual equivalent: Six of one, half a dozen of the other.

Megrelian

- (27) L1: ბერგი დიხას ვადაჩირთენია (ვედოჩირთუნია) (Sherozia, Memishishi 1994:19).
L2: bergi dixas vadačirtənia (vejočirtunia).
Word by word: It's not worth hurrying up.
- (28) L1: ბრიგადირი დო გუგული ართი რენია – ჟირხოლო შხვას მუშაობას უძახენია (ibid:20).
L2: brigadiri do guguli arti renia – žirxolo šxvas mušaobas uzaḡənia.
Word by word: The collective group leader and the cuckoo are one and the same – both encourage others to work.
- (29) L1: ბულიშა სხული ვეგიცონუნია (ibid:21).
L2: buliša sxuli vegi'onunia.
Conceptual equivalent: Birds of a feather flock together (*www idioms.tsu.ge*).
- (30) L1: გირინიში ნახადი ცხენქ ოჭკომუა (ibid:28).
L2: giriniši naxadi cxenk očkomua.
Word by word: The work by the donkey was used by the horse.
- (31) L1: ღუ ინაჯინალო ვერგ, ვარა გური ჯგირი უღუნია (ibid:151).

L2: *gu inažinalo verg, vara guri žgiri ugunia.*

Conceptual equivalent: Appearances are deceptive.

Laz

(32) L1: ბაშქაში ბერგითენ ყონა ვარ იხაჩქენ (Sherozia, Memishishi 1994:203).

L2: *baškaši bergiten qona var ixačken.*

Word by word: A field will not be sewn with the other person's hue.

(33) L1: ფუჯიქ ყონა ძირუ დო ლობერი ვარ ძირუ (ibid:203).

L2: *pužik qona ziru do ġoberi var ziru.*

Word by word: The cow noticed the field and not the hedge.

(34) L1: ეშელის ფალანი მუში მონკა ვარ აყვენ (ibid:214).

L2: *ešęis palani muši monka var aqven.*

Word by word: The donkey will not be burdened by its saddle.

(35) L1: ზდეი წკართენ ქარმატექ ვა მქუმს (ibid:215).

L2: *zdei čkariten karmatek va mkums.*

Word by word: The mill will not work on the water brought with buckets.

(36) L1: იხიქ მეჩხომეს ნა უნონსთერი ვა ბარს (ibid:219).

L2: *ixik mečxomes na unonsteri va bars.*

Word by word: The wind will not blow the way the fisherman wants it to.

(37) L1: უსთას ოხორი ვარ უღუნ (ibid:253).

L2: *ustas oxori var ugun.*

Word by word: A carpenter does not have a house.

Svan

(38) L1: აშუ ლადღიმ სგებნაუ ნაჯანუ აშუ ნაგზომუ სგებინჩუ ესერ ითი (Davitiani 1973:17).

L2: *ašu lądęiř sgebnau naqanu ašu nagzořu sgebinču eser iti.*

Conceptual equivalent: Make hay while the sun shines

(www idioms.tsu.ge).

(39) L1: კეცნემ ნამატუინ ჭემინს ესერ ლახშდეხა (ibid:46).

L2: kecnem namätüin çəmins eser laxşdexa.

Word by word: Who hides away from bread will have to eat barley.

(40) L1: მედგარი ჩაჟუ მერ ესერ ხეჭუადი (ibid:87).

L2: medgari čažü mer eser xečüadi.

Word by word: Flies hover over a dying horse.

(41) L1: მიჩ' ადგიჟი ბერგიმ ნამჭიჩუ ესერი ხოჩა ლი (ibid:95).

L2: mič' adgiži bergiš namqičü eseri xoča li.

Word by word: In its place even an old hue is good.

(42) L1: ფედლიმ დაბ ლამშაშ ესერ სეუდდგარ ხოჩა ლი (ibid:143).

L2: pedliš dab lamšäš eser seuddgar xoča li.

Word by word: Even a nearby field is good for those who love work.

As shown by the analysis of the empirical material, the proverbs of the Kartvelian languages reveal rich thematics. By depicting the peasant's life and daily activities, they convey significant and noteworthy general wisdom. The majority of the groups of proverbs singled out in the paper can be found in the funds of proverbs in all four Kartvelian languages. However, within the related languages, thematically and semantically different proverbs may also appear. Such paremias are marked from the point of view of both the activities of the language communities and geographical environment. To illustrate the above-mentioned, the proverbs in Megrelian, Laz and Svan, based on the lexical items, can be claimed to be directly related to the above-mentioned regions of Georgia.

Megrelian

(43) L1: გორგი ცხონდია – ირკოჩიში მორდია (Sherozia, Memishishi 1994:28).

L2: Giorgi Cxondia – irkočiši mordia.

Word by word: Giorgi Cxondia is everyone's godfather.

(44) L1: დადიანე ყაზახის – ოშმეში ღულა გაფუნია დო – ხოჯი ოგაფუუა (ibid:35).

L2: dadiak qazaxis – ošmeši ğula gapunia do – xoži ogapuuu.

Conceptual equivalent: A carper will cavil at anything

(www.idioms.tsu.ge).

(45) L1: სონი ჩიქახე, სო მიშახე (ibid:124)¹.

L2: soni čikaxe, so mišaxe.

Word by word: The daughter of Chikovani, is sitting here.

(46) L1: უჭირო საჭირო ჩანგელიაშ კარსია (ibid:138)².

L2: učiro sačiro čangeliaš karsia.

Word by word: Unplanned/spontaneous³ hardship is on Changelia house.

(47) L1: უტუში ნინა მუში ნაჭკადაში უჯგუშო ქკირუნცია (ibid:137)⁴.

L2: utuši nina muši načkadaši užgušo čkiruncia.

Conceptual equivalence: The tongue is not steel but (yet) it cuts

(www.idioms.tsu.ge).

¹ Variant: soni čikaxe, so mišaxe (Folklore. II, 1991:526). The following proverb has a similar meaning: Axalaiak pataraias mišasxapua. "Akhalaia interfered with Pataraia's dance (Sherozia, Memishishi 1994:16); or Axalaias žogori gošuas žogorens mišalalandua. "Akhalaia's dog barked with Goshua's dogs" (ibid:16).

² The content of the proverb is explained in the collection as follows: "Peasant Changelia found salmon on the bank of the Enguri and gave it to Dadiani. Dadiani became angry with the peasant not to have brought such a gift before and ordered him to bring salmon every year (Sherozia, Memishishi 1994:138).

³ The lexemes in the brackets are inserted by the author.

⁴ In Volume II of the Georgian Folklore (Megrelian texts) the following explanation is found under the proverb: "Utu Mikava, a blacksmith by profession, the leader of the peasants of Samegrelo in 1858, was also known for his oratorical talent" (Folklore II, 1991).

(48) L1: ქილაიაშ ხოჯი ეკობონს ხონუნსია (ibid:175).

L2: çilaiāš xoǰi eḳoxons xonunsia.

Word by word: The ox of Chilaia ploughs up the hill.

Laz

(49) L1: აჯარალიქ დალიკელე ინკენ, ლაზიქ მზოლაკელე

(Sherozia, Memishishi 1994:202).

L2: aǰaralik daǰiḳele iḱken, lazik mzoǰakele.

Word by word: An Ajarian looks towards the wood, and a Laz desires the sea.

(50) L1: ზულაკალა ნა სქიდუნს ომჩვირუთი აჩქინენ (ibid:216).

L2: zuǰakala na skiduns omčviruti ačkinen.

Word by word: Those who live at the sea can swim.

(51) L1: წყარიშ მომალერი წყარიქ ნიმერს (ibid:262)¹.

L2: çqariš momalери çqarik nimerს.

Conceptual equivalent: Easy come, easy go.

(52) L1: პოლის ჯუმორი დვაბერენან დო ნჩხალას ხარჯი
იკვანტერენან (ibid:249)².

L2: polis ḟumori dvaberenan do nčxalას xarǰi iḱvanterenan.

Word by word: Vinegar was spilt in Istanbul and pay was demanded in Chkhala.

(53) L1: ხოფას ლაზი ღურუ, პოლის ბგარა დოდგეს (ibid:264).

L2: xopას lazi ḡuru, polis bgara dodges.

Word by word: A Laz died in Khopa and the funeral was held in Istanbul.

¹ Compare the Georgian proverb: *karis moṭanils karive çaiǰebso* (Easy come, easy go).

² Compare the Georgian proverb: a man was beaten in **Gori** and became angry in **Tskhinvali** (Jorjaneli, 2003); **Megrelian proverb**: *Xorgas ḱoči golaxes do Xetas gurk murtua* (A man was beaten in Khorga and became angry in Kheta) (Sherosia, Memishishi 1994).

- (54) L1: მოლლა ცხენიშენ მელუ-ში: – ზათთან ცხენიშენ გეფტა-
მინტუ-და (ibid:235)¹.
L2: molla cxenišen melu-ši: – zattan cxenišen, geptamintu-ja.
Word by word: Mullah fell off the horse – I was going to get off
anyway.

Svan

- (55) L1: აშუ ლეთ ხანსარჟი ესერი ლაღეთი ლი (Davitiani
1973:17)².
L2: ašū let xansarži eseri läleti li.
Word by word: One can spend a night even on a glacier.
- (56) L1: ბაჩუ ბაჩუჟი ლგეს მურყუამ ესერ ახვასა (ibid:20).
L2: bačū bačūži ləgs murqūam eser axpasa.
Word by word: A stone put on another stone makes a tower.
Conceptual equivalent: Add little to little and there will be a
great heap (*www idioms.tsu.ge*).
- (57) L1: იჟალაღდელ ხუნ ესერ ლახმელ ი ზეგირ ჩუბეკეჟ
(ibid:43).
L2: iūalādeḡ xun eser laxməl i zegir čubeqeū.
Word by word: From the times immemorial the foundation was
in Lakhamula and the roof in Chubekhevi.
- (58) L1: მამანდრე გადან მეზგალისგა ზისხ ესერ ლი (ibid:74)³.
L2: māmandre gadan mezglisga zisx eser li.
Word by word: The worst debt for the family to pay is the
blood debt.

¹ Compare to a Georgian proverb: *kaṭa ver šeševda zexvsao, paṛasḡevia dḡesao* (So near and yet so far) (<https://idioms.tsu.ge/?p=7032>).

² Compare to a Georgian proverb: *erti alilua mḡvdelsac šeešlebao* (A good marksman may miss) (<https://idioms.tsu.ge/?p=1297>).

³ According to our observations, the proverb echoes the tradition of vendetta, which was common in Svaneti in ancient times. Cf. See also: *mārem dagraḡa hed eser ličūri li çes, modej çor*. “For a man to die, either taking blood is a rule or a compensation” (Davitiani 1973).

(59) L1: ნაბეჩუ ი ნაჭაიშდ მაიდს ესერ უმხუარ ხამშერალახ

(ibid:107).

L2: näbecû i naçaişd mäids eser uşxûar xamşeralax.

Word by word: Men from Becho and Khaishi complained about hunger to each other.

(60) L1: დერუალე ჳენის ესერ ესფეშუდა ი გადრანარს კაცხოე
ნწწრალა (ibid:123).

L2: jeruale qenis eser espeşûda i gadranärs kăcxte xăçrala.

Word by word: Some man fell in the stream and cursed the family of the Gadrani until reaching the village of Katskhi.

The given examples illustrate instances of lexical activation of every day realias characteristic of a certain part of Georgia. For instance, in Laz, these are the lexical items related to sea and water, fishmongery, names of people of Turkish origin, toponyms and vocabulary common in the Eastern world. In Megrelian and Svan there are proverbs marked with anthroponyms, and various local historical and geographical features. All this determines the closeness of paremias to certain parts of Georgia. However, the proverb still maintains a generalized character and conveys wisdom that is maybe applied everywhere and by many.

Therefore, in these proverbs, the universal and didactic characteristics of paremias are tinted locally. Therefore, despite the difference concerning separate lexical units, the general content and meaning of Megrelian, Laz and Svan proverbs are discussed in a common Kartvelian context and understood by all.¹

Here are cases which involve the necessity of explanation of the meaning of the archaisms, dialectic forms and other lexical items emerging in paremias, which are passively used in everyday speech.²

¹ Only in a few cases does the proverb require additional, relatively broad explanations and reasoning from a historical perspective (see (47), (48) proverbs for an example).

² The following definitions of the words are taken from the electronic version of the Orthography Dictionary of the Georgian Language (available at the following address: www.ena.ge).

- (61) L1: ერთი კოჭობი¹ კუპრი ყოველ ოჯახში დუღსო
 (<http://idioms.tsu.ge/?p=1307>).
 L2: erti koçobi kúpri qovel ožaxši duğso.
 Conceptual equivalent: No garden is without its weeds.
- (62) L1: ჰამქარი² ჰამქარს შორიდანვე იცნობსო
 (<http://idioms.tsu.ge/?p=11118>).
 L2: hamkari hamkars šoridanve icnobso.
 Conceptual equivalent: Birds of a feather flock together.
- (63) L1: ხარაზი რომ ხაბაზობას დაიწყებს, პური კუტი³ გამოვო
 (<http://idioms.tsu.ge/?p=8641>).
 L2: xarazi rom xabazobas daiçqebts, þuri kuṭi gamovao.
 Conceptual equivalent: A cobbler should stick to his last.
- (64) L1: როგორიც ალაგიო, ისეთი ალაბიო⁴
 (<http://idioms.tsu.ge/?p=11509>).
 L2: rogoric alagio, iseti alabio.
 Conceptual equivalent: As the man, so his cattle.
- (65) L1: შუბი ხალთაში⁵ არ დაიმალეზო
 (<http://idioms.tsu.ge/?p=8548>).
 L2: šubi xaltaši ar daimalebao.
 Conceptual equivalent: Fire cannot be hidden in a flax.
- (66) L1: ცეცხლის პატარა ნაპერწკალი დიდ ხორას⁶
 გადასწვავსო (<http://idioms.tsu.ge/?p=14887>).
 L2: cecxlis pařara naþerçkali did xoras gadasçvavso.
 Conceptual equivalent: A spark will kindle a flame.

¹ koçobi – a small pot [ODGL].

² hamkari/amkari – a union of craftsmen and merchants of one craft, a partnership [ODGL].

³ kuṭi – burnt bread [ODGL].

⁴ alabi – measurement unit [ODGL].

⁵ xalta – a leather bag [ODGL].

⁶ xora – stacked firewood, building materials and the like [ODGL].

(67) L1: რაც არ ექნეს მამაშენსა, ნურც შენ დახევ მარმაშებსა¹
(<http://idioms.tsu.ge/?p=11495>).

L2: rac ar eknes mamašensa, nurc šen daxev marmašebsa.

Conceptual equivalent: Mules are always boasting that their ancestors were horses.

(68) L1: რწყილს ტყავს გახდის, რუმბად² იხმარსო
(<http://idioms.tsu.ge/?p=11525>).

L2: rçqils tğavs gaxdis, rumbad ixmarso.

Conceptual equivalent: To sweat one's guts out.

(69) L1: დაადარე მსხალი პანტას, მალაჩინი³ – მაჟალოსა⁴
(<http://idioms.tsu.ge/?p=11211>).

L2: daadare msxali pañtas, malačini – mažalosa.

Conceptual equivalent: Tigers and deer do not stroll together.

Therefore, exploration of lexical and thematic features of proverbs in Kartvelian languages, apart from the items with universal cultural realias shared by the members of the Kartvelian community, allows singling out the group of items with specific lexical units demonstrating cultural, geographical or other locational characteristics distinctive for a certain language community. Despite the universality of wisdom expressed, such proverbs require an additional explanation of the meaning (proverbs 45, 46). As well as this, an additional explanation becomes necessary if the proverbs contain obsolete archaisms or forgotten dialectisms. This explanation is based on practical considerations and should be taken into account while publishing the collection of proverbs.

¹ marmaši – thin, transparent fabric [ODGL].

² rumbi – a large tiki of cow, ox or buffalo skin [ODGL].

³ malačini – quince (Neiman 1978:237).

⁴ mažalo – [Malus orientalis] A medium-sized or high tree bearing small sour fruits – wild forest apples [ODGL].

2. The Issue of Equivalence of Georgian, Megrelian, Laz and Svan Proverbs

The aim of the given paper is to compare Georgian, Megrelian, Laz and Svan paremic units from the angle of semantic equivalence. In this regard, the issue of translation of proverbs should be analyzed. Thus, the paper aims to identify the semantic equivalents of paremic units used in the process of translation from one language to its related language. Scientific literature notes that „translation of paremic units from one language to another is a complicated task, especially if the original and the target language belong to different families“ (Sioridze 2012:209). Translation of proverbs is even more complicated (be it in related or non-related languages) if the given paremic units reflect specific cultural features of a language community. Thus, translation of proverbs requires not only deep knowledge of the two languages, but also awareness of specific cultural features of the two speech communities.

The issue under analysis is of great interest, taking into account the fact that one of the analyzed languages (Georgian) is literary, whereas the other (Megrelian, Laz and Svan) is based on spontaneous speech. Thus, the given paper focuses on the following issues:

- i. How do proverbs reflect the differences between the literary and non-written languages belonging to one and the same language family?
- ii. What are the common features of paremic units of the Kartvelian languages, and what are the differences caused by culture-specific features?
- iii. Are there any essential differences between Georgian, Megrelian, Laz and Svan proverbs, and, if yes, how are they revealed?

Georgian, Megrelian, Laz and Svan proverbs refer to diverse topics and reflect almost every sphere of life. Since proverbs have been created based on longstanding observation and experience, they reflect universal features such as courage, friendship, patriotism, fate, deceit, generosity, relationships between representatives of various social layers and so on. Kartvelian proverbs also reflect positive and negative characteristic features of human beings.

The issue of equivalence is crucial for the theory and practice of translation. In many cases it is impossible to find the exact equivalent of the original text. This is due to the fact that „there are differences between languages, and every communication is part of the socio-cultural context. All this hampers the translator from finding exact equivalents for every element of the original language on all levels of the text“ (Pareshishvili 2013:41). There are different scientific attitudes to the translation of proverbs. According to one opinion, a paremic unit of one language should be replaced by its adequate proverb existing in the other language, „there are equivalent proverbs in almost all languages; thus, it is possible to replace the proverbs of one language with their correlates“ (Gachechiladze 1966:284). Another, less widespread method is literal translation of proverbs. This method is unpopular because „literal translation is often unable to reflect the semantic, denotational or connotational meaning of the proverb, hence, the translated proverb becomes less expressive and eloquent“ (Ghambashidze 2016:12). The method of calque is used in case there are no equivalent proverbs in the language of translation. However, in such cases it is necessary to explain the meaning and style of the original proverb by means of additional comments. It should be mentioned that previous research on the translation of proverbs, implemented by Georgian scholars, mostly focused on the data of unrelated languages. Little attention has been paid so far to the equivalence of proverbs within the languages of the same family.

Kartvelian languages, as well as communities, are closely related. Therefore, essential differences between the proverbs of Kartvelian languages are rare. However, there are certain local peculiarities. Despite this fact, there are numerous paremic units that reflect specifically Megrelian, Laz or Svan culture and lifestyle. This is due to the geographical location, local rites and customs, specifically toponyms and anthroponyms, as well as other local features. All this has been reflected in the proverbs. Thus, when discussing the relations between Kartvelian proverbs, the following three groups should be distinguished¹:

I. Proverbs that have exact equivalents in Kartvelian languages²:

Table 1

Georgian	Megrelian	Laz	Svan
ერთი თხილის გული ცხრა ძმამ გაიყო (Georgian proverbs III:33). erti txilis guli cxra ჰამაიგო “One nut was shared by nine brothers”.	ართი თხირიში გური ჩხორო ჯიმალეფქ გირთესია (Sherozia, Memishishi 1994:10). arti txiriši guri čxoro ჰიმალექ girtesia	არ მთხირი ნჩხოვრო ჯუ- მაქ უკუირთე- რენ (Sherozia, Memishishi 1994:200). ar mtxiri nčxovro ჰუმაკ uқuirteren	ემსუ შდისი გუიგუ ესერ ჩხრა მუხტბეს ოყუტლახ (Exp. Mat.). ešxu šdixi gūigū eser čxāra muxūbes otqūilax

¹ See the empirical material in detail in the appendix.

²In our case, exact equivalents imply correlation of Georgian, Megrelian, Laz and Svan proverbs on the semantic and lexical levels. However, certain differences may occur regarding grammatical peculiarities, such as the use of different affixes, different mechanisms of expressing certain grammatical categories etc.

<p>ტკბილი სიტყვით მთას ირემი მოიწველაო (https://idioms.tsu.ge/?p=14740). tḡbili siṭqvit mtas iremi moiṭvelao “All doors open to courtesy”.</p>	<p>გემუანი სიტყვათ ირემი გეჭვალესია (Sherozia, Memishishi 1994:24). gemuani siṭqvat iremi geṭvalesia</p>	<p>ლოყა ნენათენ ხოჯითი ინჭვალენ (Sherozia, Memishishi 1994:229). loṗa nenaten xoḗiti inṗvalen</p>	<p>ხოჩა ნენჟი ლწჩუ ესერი ჩ’ოღუმგელი (Davitiani 1973:192)¹. xoṗa nənḗi läčṇu eseri ṗ’oḗšgeli</p>
<p>კაცი კაცის წამალიაო (https://idioms.tsu.ge/?p=16069). ḗaci ḗacis ṗamaliao “Man is a wolf to a man”.</p>	<p>კოჩი კოჩიში წამალი რენია (Sherozia, Memishishi 1994:73). ḗoṗi ḗoṗiḗi ṗamali renia</p>	<p>კოჩი კოჩიშენი ṗამი რენ (Sherozia, Memishishi 1994:225). ḗoṗi ḗoṗiḗeni ṗami ren</p>	<p>მწრემ ლერმეთ მარ’ ესერ ლი (იქვე:79). mḗrem ḡmeret mar’ eser li</p>
<p>ახალი ცოცხი კარგად გვისო (https://idioms.tsu.ge/?p=1185). axali cocxi ḗargad gviso “A new broom sweeps well”.</p>	<p>ახალი ოქოსალი ჯგირო ქოსენცია (Sherozia, Memishishi 1994:17). axali okosali ḗgiro kosəncia</p>	<p>ალანი ოქოსალექ კაი ქოსუფს (Sherozia, Memishishi 1994:202). aḡani okosalek kai kosups</p>	<p>მახე ლანგაშ ესერ ხოჩნმდ ნწჭმინე (Exp. Mat.). maxe langāṇu eser xoṗāmd xāṗmine</p>

¹ cf.: ხოჩა ნენჟი ლწჩუ ესერი ჩ’ოღუმგელი, ხოლამშუ ესერ ფირუტი მშმა xoṗa nənḗi läčṇu eseri ṗ’oḗšgeli, xolamsṇu eser piruṇi māma (Exp. Mat.).

<p>ერთი დამპალი ვაშლი ცხრა ვაშლს დააღ- პობსო (https://idioms.tsu.ge/?p=1303). erti dampali vašli cxra vašls daalpobso “A falling tree brought down its neighbours”.</p>	<p>ართი ცორადი- ლი უშქური ომი უშქურც ცორიდუნცია (Sherozia, Memishishi 1994:12). arti ’oradili uškuri oši uškurc ’oriduncia</p>	<p>არ ელახცაფე- რი უშქირიქ ვით უშქირი ოხცინაფს (Sherozia, Memishishi 1994:12). ar elaxcaperi uškirik vit uškiri oxcinaps</p>	<p>—</p>
<p>აქლემის ქურდი და ნემსის ქურ- დი ორივე ქურ- დიაო (https://idioms.tsu.ge/?p=1172). aklemis kurdi da nemsis kurdi orive kurdiao „He that will steal a pin, will steal a pound“.</p>	<p>ცხენიში მახინ- ჯი დო ლიშიში მახინჯი – ჟი- რიხოლო მა- ხინჯი რენია (Sherozia, Memishishi 1994:169). cxeniši maxinži do lišiši maxinži – žirixolo maxinži renia</p>	<p>—</p>	<p>—</p>

As we can see from the above examples, the Georgian, Megrelian, Laz and Svan proverbs of the first group reveal almost exact lexical and semantic equivalence. The differences, as it has been expected, are revealed only on the level of grammar.

II. Proverbs that have no exact lexical equivalents in Kartvelian languages, but their semantic equivalents can be found:

Table 2

Georgian	Megrelian	Laz	Svan
<p>წყველა მანყე- ვარს უბრუნდე- ბაო (https://idioms.tsu.ge/?p=20350). c̣q̣evla maçq̣evars ubrundebao <i>“Curses, like chickens, come home to roost”</i>.</p>	<p>ჭყალაქ თქუა: მართალი შა- რა მოძირი, ვარა სი დგგართუქია (Sherozia, Memishishi 1994:180). çq̣alak tkua: martali šara moziri, vara si ḍəgartukia</p>	<p>ბედუა, ნა, იქიფს, ემუს გვაკი- რენ (Sherozia, Memishishi 1994:204). bedua, na, ikips, emus gvaq̣iren</p>	<p>ჭათა ესერ მეჭთემ (Exp. Mat.). çata eser maçtem</p>
<p>ძალი ახსენე და ჯობი ხელში დაიჭირეო (https://idioms.tsu.ge/?p=12420). ẓagli axsene da žoxi xelši daiçireo <i>“Speak of Satan and you’ll see his horns”</i>.</p>	<p>ნგერს შინან- დესია დო კარს გერდუა (Sherozia, Memishishi 1994:105). ngers šinandesia do q̣ars gerdua</p>	<p>ჯოლორი შინი დო ბი- გა დიქაჩი (Sherozia, Memishishi 1994:266). žog̣ori šini do biga dikaçi</p>	<p>–</p>

<p>იმერელს მჭადის¹ სახელი დაავიწყდაო (https://idioms.tsu.ge/?p=6971). imerels mčadis saxeli daavicqdao “The butcher looked for his knife and it was (while he had it) in his mouth”.</p>	<p>აფხაზას ცხენიშ² სახელქ გაჭყორდუა (Sherozia, Memishishi 1994:15). apxazas cxeniš saxelq gačqordua</p>	<p>–</p>	<p>ესტალ’ესერ ქვიდიშ ჟახე ლახეშდენა (Exp. Mat.). esūal’ eser čkidiš žaxe laxešdēna</p>
<p>ცალ-ცალქე მომჩივანი ბატონს მართალი ეგონაო. (https://idioms.tsu.ge/?p=15868). cal-calke momčivani baṭons martali egonao „One must hear both sides of the story“.</p>	<p>დადიას³ მოჩივარე არძა მართალი უჩქუდუ მოპასუხეში უმუშო (Sherozia, Memishishi 1994:34). dadias močivare arza martali učkudu mopasuxeši umušo</p>	<p>–</p>	<p>–</p>

¹ Corn-bread – one of the important elements of the Imeretian cuisine. Forgetting the name of corn-bread is as unimaginable for an Imeretian person, as forgetting the name of a horse is for an Abkhazian. This contrast constitutes the difference between the proverbs.

² A horse is of special symbolic importance both in Abkhazia and Samegrelo. Stealing of a horse was considered as honorable and courageous deed.

³ Dadiani is a surname of powerful feudals in the Western Georgia. In the XII-XV centuries the Dadiani family ruled Samegrelo (<http://www.nplg.gov.ge/dadiani/houseofdadiani.html>).

The proverbs of the second group are of the same content, although this contents expressed by different lexical means. Naturally, the peculiarities of a concrete region are reflected in the folk mentality.

III. Proverbs peculiar of Megrelian, Laz or Svan only:

Megrelian

(1) ახალაიაშ ოსურეფი პატარაიაშ ოსურეფს მიშარაგადანდესია (Sherozia, Memishishi 1994:16).

axalalaiaš osurepi paṭaraiaš osureps mišaragadandesia

English translation: The women of the Akhalaia family tried to establish close relationships with the women of the Pataraiia family (this means that Pataraiia was considered a more prestigious and aristocratic surname).

(2) უჭირო საჭირო ჩანგელიაშ კარსია¹ (Sherozia, Memishishi 1994:138).

uṭiro saṭiro čangeliaš ḳarsia

Conceptual equivalent: the problem that you thought unimportant suddenly became a serious one.

(3) უტუში ნინა მუში ნაჭკადაში უჯგუშო ჭკირუნცია² (Sherozia, Memishishi 1994:137).

uṭuši nina muši načḳadaši uḟgušo čḳiruncia

English translation: Utu's tongue is sharper than the sword he has forged.

¹ „A peasant – Changelia – found a salmon after the flood of the Enguri river had subsided. He gifted it to Dadiani. The latter became furious, thinking that Changelia had frequently found salmon, but had never before presented it to him. Dadiani ordered Changelia to bring him salmon every year“ (Danelia, Tsanava 1991:447).

² Utu Mikava, a blacksmith mentioned in this proverb, was the leader of peasant rebellion of Samegrelo in 1858. Utu Mikava was also famous for his eloquence (Danelia, Tsanava 1991:446).

The third group of proverbs reflects culture-specific features of Megrelian, Laz or Svan such as names of concrete historical persons, local surnames and so on. Therefore, they have no equivalents in Georgian or any other language. Thus, additional comments and explanations are necessary for proper understanding of these proverbs in another language.

Comparison of proverbs in the Kartvelian languages has proved that they reveal more similarities than differences; namely, there are numerous lexically-thematically and semantically identical paremic units; the differences are due to certain peculiarities of the Megrelian, Laz or Svan language, as well as culture-specific features of the given regions.

3. The Transformation of Proverbs and Related Terminology

It is widely known that the majority of paremic units are passed on from generation to generation almost without alteration. However, “the changes in the ways of life, establishment of new social relations and consequent transformation of opinions and ideas leads to outdated or neglect of certain proverbs“ (Lezhava 1959:140). Alongside with the traditional paremic units, their transformed versions appear in a language. Such transformed proverbs, changed as a result of concrete aims and motivation, are termed in special literature as “**antiproverbs**“ (Mieder 2004). Other terms related to the transformation of proverbs are: “Twisted wisdom”, “Silicon proverbs”, “Wellerism”, “Intertextual jokes”, “Perverb”←Perverse proverb, “Кукизм”, “Инопословица”, “Противословица”, “Пословичные новообразования”.

The diversity of terms referring to transformed versions of folk proverbs is due to the lack of awareness about the concept itself. The lexical unit derived by means of prefix “**anti-**“ does not reflect the content of the concept adequately. Yet, analysis has proved that in the contemporary literature (Militz 1999; Shurghaia 2008; Litovkina 2014; Pavlović 2014; Anand 2014; Shavladze 2015; Kamadadze 2016; Tsintsadze 2016 etc.), the most widespread term is “antiproverb”. In my opinion, a more appropriate term is a neutral word “**quasi-proverb**“¹ (Russian: Квazипословица; English: Quasi-proverb). It is used as a synonym of “antiproverb” in the Russian scholarly literature (Береговская 2001; Бровкина 2006; Мед 2015),

¹ We would like to express our deepest gratitude to Professor Ramaz Kurdadze who was the first person to direct our attention to terminological issues.

although there is lack of arguments regarding the use of this or that term. “Quasi-proverb” denotes a new proverb which is seemingly close to the traditional one. A “quasi-proverb” does not use an opposing pattern, instead, it applies an already existing pattern of a proverb and follows its logical structure. The novelty of these proverbs is that they contain new lexical units. Thus, **a quasi-proverb is not an opponent of the traditional proverb, but a new version in which the traditional wisdom is transformed and adjusted to the topical issues and events of modern life.** Unlike a traditional folk proverb, a quasi-proverb does not usually refer to general truth. It is adjusted to a concrete situation. A quasi-proverb does not exist separately. It exists alongside with the traditional proverb and represents its transformed version. The contrast between the two often creates a comic and ironic effect.

As it was mentioned above, quasi-proverbs have been thoroughly researched with regard to the English language. It should be noted that gradually quasi-proverbs also become widespread in other languages, including Georgian. One of the major factors leading to this phenomenon is the internet. The spreading of quasi-proverbs is largely due to their comic nature and structural-semantic or intuitive closeness to traditional proverbs. Mention should be made of the opinion expressed by a number of scholars: the expressions called quasi-proverbs may turn into common proverbs used by future generations (Anand 2014:32).

The quasi-proverbs found on diverse social networks and forums are analyzed below. The analysis also embraces the ways and means used in the process of creation of concrete quasi-proverbs.

There are numerous ways of transformation of traditional proverbs. One of the most widespread means is the change of the second part i.e. the ending of the proverb. With time, a certain paremic unit may be transformed in several ways i.e. different quasi-proverbs may appear from one and the same proverb. For instance,

(1) დედის წინ მორბენალ კვიცს მგელი შეჭამსო /*dedis çin morbenal kvics mgeli šeçamso*/ (A foal running in front of the mother-horse will be eaten by a wolf) (<https://idioms.tsu.ge/?p=11990>).

Cf:

(1a) დედის წინ მორბენალი კვიცი დედაზე სწრაფი გამოვაო /*dedis çin morbenali kvici dedaze sçrapi gamovao*/ (A foal running in front of the mother-horse will become a faster runner) (www.facebook.com).

Frequently, quasi-proverbs express doubts regarding the wisdom of the initial traditional proverb and ignore the advice contained in the latter. Hence, quasi-proverbs often express rhetorical, satirical-humorous or ironic content. Besides, quasi-proverbs are often based on puns:

(2) მადლი ჰქენი – ქვას დადევო, გაიარე – წინ დაგხვდება /*madli hkeni – kvas dadevi, gaiare – çin dagxvdeba*/ (Commit a generous act, put it on the stone, and it will await you in the future) (<https://idioms.tsu.ge/?p=20029>).

Cf:

(2a) ქვა ქვაზე დადე ორი გახდებაო /*kva kvaze dade ori gaxdeba*/ (If you put a stone over a stone, you will get two stones) (www.facebook.com).

As it was mentioned above, quasi-proverbs are not created randomly. They are conditioned by certain facts, events, themes and so on. The proverbs transformed by people reflect modern way of life and the issues that are topical for a given society. One of such issues in the modern world is politics. How viable are the quasi-proverbs referring to political themes? The quasi-proverbs reflecting political situations are related to certain public figures. Therefore, they do not remain topical for a long period. The quasi-proverbs adjusted to concrete time, place or person do not reflect general truth. Hence, they cannot be generalized and, with time, lose their viability. Due to this, the quasi-proverbs may also be termed as “**situational**

quasi-proverbs”, because they are created due to concrete situations. Frequently, quasi-proverbs affect the rating of certain political figures:

(3) **მაძლარს მშიერიც მაძლარი ეგონაო** /mazǵars mšieric mazǵari egonaio/ (The man who had eaten enough thought that the hungry man had eaten enough too) (<https://idioms.tsu.ge/?p=11419>).

Cf:

(3ა) **ხადურს მშიერიც ხადური ჰგონიაო** /xadurs mšieric xaduri hgoniaio/ (*Khaduri thought that a hungry man was Khaduri too*)¹ (<https://kvispalitra.ge/article/21236-akhali-andazebi/>)

In conditions of globalization, a major role in the creation of quasi-proverbs is played by modern technology. Hence, computer-related themes are widespread. The quasi-proverbs referring to the issues of information technology are less widespread in oral speech, but they are frequently found on the internet. Like the quasi-proverbs referring to politics, in computer-related quasi-proverbs, the words are replaced and the structure remains unchanged:

(4) **მელამ თავისი კუდი მონმედ მოიყვანაო** /melam tavis i ḱudi moḱmed moiḱvanoio/ (A fox used its tail as a witness) (<https://idioms.tsu.ge/?p=15484>).

Cf:

(4ა) **ჰაკერმა თავისი კლავიატურა მონმედ მოიყვანაო** /haḱerma tavis i ḱlaviatūra moḱmed moiḱvanoio/ (*a hacker used his keyboard as a witness*) (<https://ucnauri.com/8599/%E1%83%B0%E1%83%90%E1%83%99%E1%83%94%E1%83%A0%E1%83%A3%E1%83%9A%E1%83%98-%E1%83%90%E1%83%9C%E1%83%93%E1%83%90%E1%83%96%E1%83%94%E1%83%91%E1%83-%98/>)

¹ The quasi-proverb refers to Nodar Khaduri, former Minister of Finance of Georgia.

Note: based on the pattern of quasi-proverbs, the so-called *quasi-aphorisms* and *quasi-idioms* may be created in oral speech or on the internet.

It should be underlined that, apart from Georgian, other Kartvelian languages do not use quasi-proverbs. It is unlikely to find transformed traditional proverbs in Megrelian, Laz or Svan, because the key sources of creating and spreading of quasi-proverbs are the internet and the mass media, which use the literary Georgian only.

4. A Proverb as an Object of Linguocultural Research

Out of the language elements containing cultural information, mention should above all be made of paremic units which reflect the psychology and social norms of a speech community. Proverbs contain important information on the behavior and characteristic features of a particular nation, its past and everyday life. Proverbs are also important because they reflect universal characteristic features that are common to the representatives of each nation. Yet, each nation has its dominant features. Georgian, Megrelian, Laz and Svan proverbs, on the one hand, reflect common Kartvelian themes, and, on the other hand, they reveal the features common for different nations. For instance, alongside with the proverbs reflecting universal themes, Kartvelian languages contain proverbs reflecting the historical-cultural peculiarities of the Kartvelian people, specific agricultural activities, geographical environment etc. From the linguocultural perspective, we should observe the key national-cultural concepts reflected in proverbs and the aims of representing these concepts in the paremic units.

The necessity of analyzing the linguocultural concepts in the Georgian discourse has been underlined in S. Omiadze's work "The Culturological Paradigm of Georgian Discourse" (2009). This book describes and analyzes numerous concepts. According to the author, "it is especially important to analyze the discourses of related languages, as the research outcomes will identify the similarities and differences, based on which we can define the common Kartvelian linguocultural space" (Omiadze 2015:115). When describing the Kartvelian linguocultural space, alongside with Georgian, we should take into account the data of other Kartvelian languages. With this aim, the paper analyzes one of the most widespread concepts found

in the Kartvelian proverbs, namely – ბედი “fate”, as well as its semantic and pragmatic peculiarities in the language of proverbs.

In the linguistic and cultural studies, it is considered that a **concept** is a form of thinking, a mental category which represents the phenomena existing in the world outlining the general and specific features. Therefore, it cannot be understood without the analysis of the collective mentality (Omiadze 2009; Tavidashvili 2014; Beriashvili 2016). According to various dictionaries (The Explanatory Dictionary of the Georgian Language; Philosophical Dictionary), “fate” depends on supernatural powers and the idea of omnipotence. It should be underlined that this attitude to fate originated back in the primitive society.

The Georgian word „ბედი“ /bedi/ (fate) has identical lexemes in Megrelian, Laz and Svan languages. However, there are other synonymous words. For instance, Megrelian ცვაიჭარა /ʹvaiçara/, which literally means: “written on the forehead“. In the Laz language, we find a Turkish loan-word „ისტერაჯი“ /isteraçi/ and „კისმეტი“ // „კისმეთი“ /kismeti // kismeti/ (cf. Georgian „ყისმათი“ /q̄ismati/). In Svan, the synonym of fate is ნაწერ // ნწერ /naçer // näçer/ “destiny“. On the synchronic plane, the word ბედი /bedi/ (fate) is not found in Svan oral speech (there is only its antonym უბადუ /ubädû/ “unfortunate“), but this word is actively used in idioms, especially in cursing formulae:

- მუბირ ისგუ ბედ! (ბქ.) /mubir isgu bed/ = you will see what will happen to you! (lit. “your fate is dark!“ – a kind of threatening formula) (Exp. Mat.).

Like Georgian, in other Kartvelian languages, ბედი “fate” forms a broad circle of synonyms and is used in numerous idiomatic expressions, proverbs and phraseological units. For instance, idioms:

Georgian

(1) შავი ბედის მქონე /šavi bedis mkone/ (lit. Having a black fate) – unlucky, unfortunate (<https://idioms.tsu.ge/?p=5493>).

Megrelian

(2) ბედიქ კარს ქემადირთო /bedik ḳars kəmadirtə/– (lit. His/her fortune came to his/her door) – he/she was fortunate. ბედიქ კარს ქემგოდირთო დო ვარიას იჩიებუქო, სი ხვამელსქუა! /bedik ḳars kəmgodirtə do varias ičiebuko, si xvamelskua! ”fortune has come to your door and you are rejecting it!“ (Folk Wisdom II:22).

Laz

(3) ბედი დიქთირუფს // დიქთურამს /bedi diktirups // dikturams/ – he is changing his fate i.e. getting married for the second time (Folk Wisdom II:136).

Svan

(4) უბად ანჟად /ubād anqad/– to become unfortunate, to face dark fate (Exp. Mat.).

The concept of ბედი “Fate” is widely represented in the Kartvelian proverbs. These paremic units underline the omnipotence of fate and blind obedience of destiny:

Georgian

(5) ბედი მომეც და ქვაზე დამსვიო /bedi momec da kvaze damsvio/ (If I am given fortune, I will even agree to sit on a stone) (<http://idioms.tsu.ge/?p=12641>).

Megrelian

(6) ბედი ქომუჩი დო წყარს გიმოცოთია /bedi komuči do çqars gimo’otia/ (If I am fortunate, you may even drop me into the water) (Sherozia, Memishishi 1994:18).

Laz

(7) კოჩის იგბალი მუში ყვას ნოჭარუნ /ḳoči’s igbali muši çvas noçarun/ (A man’s fate is written on his forehead) (Sherozia, Memishishi 1994:225).

Svan

(8) ნწწერს ჩუ დწრ ესერ მოშ ხწპჟა /näçers ču dār eser moš xäpža/
(Nobody can hide from his fate) (Davitiani 1973:116).

The proverbs given above prove that ბედი “fate”, as a synonym of destiny (Biblical – providence), is represented in the common Kartvelian mentality as a real object determining human future. Hence, it is natural that this concept is often personified. Man feels the features of fate and its realization in everyday life. Fate as destiny is vividly represented in a Megrelian set expression ცვაში ჭარა // ცვაიჭარა // ცვაჭარა /'vaši čara // 'vaičara // 'vačara/ the sign of fate written on the forehead (cf. ცვაიჭარუ /'vaičaru/ someone who writes one’s fate on one’s forehead) (Kobalia 2010:653-654) and its derivative უცვაიჭარე (← უცვაშიჭარე) /u'vaičare // u'vašičare/ unlucky, unfortunate, who has no mark on his forehead (ibid: 617). In general, the word ჭარა /čara/ (< Georgian წერა /čera/ (write)) is a synonym of fate in Megrelian. However, the word „ბედი“ /bedi/ (fate) taken separately carries a neutral meaning (its connotation completely depends on the preceding epithet: ჯგირი ბედი / ჯგირი bedi/ – good fortune; გლახა ბედი /glaxa bedi/ – bad fortune), whereas „ჭარა“ /čara/, „ბედიშჭარა“ /bediščara/ are used mostly with negative connotation¹: ჭარა მარე /čara mare/ “evil fate has come over him/her; danger awaits him/her” (Folk Wisdom II:102). Such semantic opposition is also revealed in Georgian. On the one hand, we have the words ბედი /bedi/ (fate) and ბედისწერა /bediščera/ (destiny), on the other hand, there are words like საბედო /sabedo/ (future husband or wife) and საბედისწერო /sabediščero/ (fatal). cf. set expressions: „წერამ აიტანა“ /čeram aišana/ (he/she

¹ The empirical material proves that this word is found in Svan only with negative connotation ნწწერ ახკედა /näçer axqeda/.

acted according to his/her destiny) „მისი წერა გახდა“ /misi čera gaxda/ (fell victim to someone) and so on.

Thus, analysis of proverbs has revealed the common Kartvelian opinion regarding **ბედი** “fate” and related beliefs. All this is in complete concord with the Georgian linguistic mentality, which enriches the semantic-distributional field of the concept of fate. Besides, it should be underlined that linguocultural research of Kartvelian proverbs is not restricted to the above-mentioned themes. By way of analyzing other concepts, we will be able to define the entire scope of Kartvelian concepts which, eventually, will enable complete analysis of the common Kartvelian linguocultural space.

5. The Symbolic Meaning of Numbers in the Kartvelian Proverbs

The use of numbers in their sacral meaning has a longstanding tradition and still plays an important role in the world folklore. Numbers were attached special importance in the Mesopotamian and Greek mythology as well as medieval scientific thought. Numbers are used in their symbolic meaning also in the Bible from which the tradition was spread throughout literature and folklore. It is well known that, with time, different nations and cultures began to use numbers in their sacred meanings. Such sacred numbers are: **three, seven, nine, twelve etc.** Gradually, these numbers were enriched with new semantic nuances and their meanings became more precise. Sacred numbers are abundant also in proverbs.

One of the most widespread sacred numbers is **nine**. In the Georgian linguo-cultural space, this lexeme also denotes indefinite multitude (Expl. Dict., 1964). „Almost always, **nine** is used to denote general multitude in the Georgian toponymy. Other widespread numbers are **three**, and, more rarely, **seven** and **five**. These numbers may denote both real and unreal amount of objects, while **nine** is always used in its metaphorical meaning“ (Apridonidze 1989:236).

Georgian **cxra (nine)** has its phonetic correlates in other Kartvelian languages. Namely, in Megrelian it is čxor-o, in Laz it is čxor-o¹, and in the Svan language it is čxar-a“ (Fährnich, Sarjveladze 1990:416). The fact that the numeral **nine** denotes indefinite multitude in all the four Kartvelian languages² is also proved by the

¹ The phonetic variants of this word-form in the Laz language are lexical units **(n)čxovro//čxolo**.

² It should also be noted that another function of the numeral **nine** – the expression of multitude in the metaphorical meaning – is also natural for

proverbs. Analysis of Georgian, Megrelian, Laz and Svan proverbs has yielded the following data:

Georgian

(1) *კაცმა რომ კაცი გაიცნოს, ცხრა¹ ფუთი მარილი უნდა შეჭამოს* (<http://idioms.tsu.ge/?p=20037>).

ḱacma rom ḱaci gaicnos cxra puti marili unda šečamoso.

Conceptual equivalent: Before you make a friend, eat a bushel of salt with him.

Word by word: In order to get to know someone really well, you should eat nine poods of salt with him/her.

(2) *დაშინებული ძაღლი ცხრა წელიწადს ხეს შეჰყეფდაო* (<http://idioms.tsu.ge/?p=19969>).

dašinebuli zaḡli cxra čeličads xes šehqepdao.

Conceptual equivalent: A burnt child dreads the fire.

Word by word: A scared dog barked at the tree for nine years.

(3) *უხეირო პატარძალმა ცხრა ცოცხი მოიხმარა და ერთი ოთახი ვერ გამოჰგავაო* (<http://idioms.tsu.ge/?p=9976>).

uxeiro paṭarzalma cxra cocxi moixmara da erti otaxi ver gamohgavao.

Conceptual equivalent: A bad workman quarrels with his tools.

Word by word: A clumsy housewife used nine brooms, but could not sweep even one room.

Megrelian

(4) *ართი თხირიში გური ჩხორო ჯიმალეჟქ გირთესია* (Sherozia, Memishishi 1994:10).

arti txiriši guri čxoro žimalepk girtesia

Megrelian. This is proved by the data of the dictionaries: **čxoro** (**čxoros**) „nine“//metaphorical meaning – numerous (Kajaia 2002:336); **čxoro** „nine“; many, numerous (metaphorical meaning) (Kobalia 2010:649).

¹ In this and all other cases, the numerals are underlined by the author (G. J.).

Conceptual equivalent: An onion shared with a friend tastes like roast lamb.

Word by word: One nut kernel was shared by nine brothers.

(5) ართი ცოდა მახინჯის უღუნია დო ჩხორო – მინჯესია
(Sherozia, Memishishi 1994:12).

arti coda maxinjis ugunia do čxoro – minžesia.

Conceptual equivalent: He is as guilty who holds the bag as he who puts in.

Word by word: A thief has committed one sin, the robbed person has committed nine.

(6) ჩხოროშა დონათენი, ხოლო (იშენ) მუთუნი ვახვარუნია
(Sherozia, Memishishi 1994:166).

čxoroša donatени, xolo (išen) mutuni vaxvarunia.

Conceptual equivalent: A crow is never the whiter for washing herself often.

Word by word: Even if he/she is baptized nine times, he/she won't be made any better.

Laz

(7) არ მთხირი ნჩხოვრო ჯუმაქ უკუირთერენ (Sherozia,
Memishishi 1994:200).

ar mtxiri nčxovro žumak uқuirteren.

Conceptual equivalent: An onion shared with a friend tastes like roast lamb.

Word by word: One nut kernel was shared by nine brothers.

(8) ნჩხოვრო მთუგიქ კატი დოკორეს (Sherozia, Memishishi
1994:242).

nčxovro mtugik kaტი doқores.

Conceptual equivalent: Unity is strength.

Word by word: Nine mice managed to catch and tie a cat.

Svan

(9) აშუ ჭიშხმეკუშა ტიშს ჩხარა ესერ ლაყურა ოთხელალა (Davitiani 1973:18).

ašû çixmekuša tišs čxara eser laqûra otzelala.

Word by word: One louse with a broken leg walked across nine beds.

(10) ეშუი კინჩხ შგურ ჩხარამუნ ესერ ოხეტიცა (Davitiani 1973:37).

ešûi kinčx šgur čxaramun eser oxkûica.

Conceptual equivalent: It's better to die with honor than to live in infamy.

Word by word: Shame can cut one and the same neck nine times.

(11) ნაცლგრთე ლემალ ჩხარა ლადლიშს ესერ ანლრი (Davitiani 1973:115).

naclerte ġemal čxara ladġišs eser anġri.

Word by word: A raven will come to the carrion even if it takes him nine days to reach the place.

Thus, as empirical material has proved, in Georgian, Megrelian, Laz and Svan proverbs, the numeral **nine** expresses an indefinite multitude and does not denote a concrete number. The given research has proved that other, less widespread numerals represented in the Kartvelian proverbs have the same meaning. These numerals are: **seven, ten, twelve, forty, hundred and thousand**¹.

Note: In the Kartvelian languages, the above-mentioned numerals are represented by the following lexical units: a) Georgian *švid-i* „seven“: Megrelian *škvit-i*; Laz *škvit-i/škit-i*; Svan *šġuid/šġûd-, i-šġuid* (Fähnrich, Sarjveladze 1990:382); b) Georgian *at-i* „ten“: Megrelian *vit-i*; Laz *vit-i*; Svan *ješd-//ješt-* (Fähnrich, Sarjveladze 1990:32); c) Georgian *tormeṭ-i* „twelve“: Megrelian

¹ These numerals have not been found in their direct meaning of concrete number in the empirical data. In every proverb, they denote indefinite multitude.

vitožir-i; Laz *vitožur-i*; Svan *(j)ešdjiori*; d) Georgian *ormoc-i* „forty“; Megrelian *ža(a)rneč-i*; Laz *žureneč-i*; Svan *ũormoc*; e) Georgian *as-i* „hundred“; Megrelian *oš-i*; Laz *oš-i*; Svan *äš-ir//aš-ir* (Fähnrich, Sarjveladze 1990:39); f) Georgian *atas-i* „thousand“; Megrelian *antas-i*; Laz *vitoš-i//vi toš-i*; Svan *atas//atäs*.

In order to prove the above-mentioned, I will bring examples from Georgian, Megrelian, Laz and Svan proverbs:

Georgian

(12) გველს რომ შვიდი ტყავი გააძრო მაინც გველიაო
(<http://idioms.tsu.ge/?p=15176>).

gvels rom švidi tqavi gaazro mainc gveliao.

Conceptual equivalent: The leopard cannot change its spots.

Word by word: Even if you peel seven skins off the snake, it will still remain a snake.

(13) ათჯერ გაზომე და ერთხელ მოსჭერიო
(<http://idioms.tsu.ge/?p=1141>)¹.

atžer gazome da ertxel mosçerio.

Conceptual equivalent: Measure thy cloth ten times, thou canst cut it but once.

Word by word: Measure ten times before you cut once.

(14) თორმეტ კბილს რომ სიტყვა გადმოსცდება, თორმეტ მთას გადაივლისო (<http://idioms.tsu.ge/?p=11343>).

tormeṭ kbils rom siṭqva gadmoscdeba, tormeṭ mtas gadaivliso.

Conceptual equivalent: A bad rumour flies on wings.

Word by word: When a word passes through twelve teeth, it will walk over twelve mountains.

¹ Interestingly enough, parallel to this proverb, there is another paremic unit in which the number **ten** has been replaced by **hundred**. This once again proves that these numerals are used in the meaning of indefinite multitude. Cf. ათჯერ გაზომე, ერთხელ გასჭერიო (<http://idioms.tsu.ge/?p=1170>) atžer gazome, ertxel gasçeri “Measure a hundred times before you cut once”.

(15) ერთმა ჭუჭყიანმა ღორმა ასი სუფთა ღორი გასვარაო

(<http://idioms.tsu.ge/?p=11261>).

ertma čučqianma ġorma asi supta ġori gasvarao.

Conceptual equivalent: One drop of poison infects the whole turn of wine.

Word by word: One dirty pig smeared a hundred clean ones.

(16) ათასი მტერი სჯობია ერთ უმსგავსო მოყვარესა

(<http://idioms.tsu.ge/?p=11107>);

atasi mteri sġobia ert umsgavso moqvaraesa.

Conceptual equivalent: False friends are worse than open enemies.

Word by word: It is better to have one thousand enemies than one unworthy friend.

Megrelian

(17) ართ დღაშ მეტებულ საქმექ ჟარნეჩ დღაშა გინიდუა (Sherozia, Memishishi 1994:9).

art dġaš meṭebul sakmek žarneč dġaša ginidua.

Conceptual equivalent: Never put off till tomorrow what you can do today.

Word by word: A job left undone for one day was put off for forty days.

(18) ართი ნიკვილ ლეჯქ ოში ლეჯი დონიკუა (Sherozia, Memishishi 1994:12).

arti čikvil ġeġk oši ġeġi dočikua.

Conceptual equivalent: One drop of poison infects the whole turn of wine.

Word by word: One dirty pig smeared a hundred clean ones.

(19) ართი ცორადილი უშქური ოში უშქურც ცორიდუნცია

(Sherozia, Memishishi 1994:12).

arti 'oradili uškuri oši uškure 'oriduncia.

Conceptual equivalent: A falling tree brought down its neighbours.

Word by word: One rotten apple will make other hundred apples rotten too.

Laz

(20) აჯელე ნა ყვა ია დულია შქვით ჭარა იქიფ (Sherozia, Memishishi 1994:202).

ažele na qva ia dulia škvit fara ikip.

Conceptual equivalent: The more haste, the less speed.

Word by word: One job done hastily will make you do it seven times.

(21) არ ელახცაფერი უშქირიქ ვით უშქირი ოხცინავს (Sherozia, Memishishi 1994:199).

ar elaxcaperi uškirik vit uškiri oxcinaps.

Conceptual equivalent: A falling tree brought down its neighbours.

Word by word: One rotten apple will make other ten apples rotten too.

(22) არ მცუდელაში ნენათენ ჟურენენი კოჩი დიყვილერენ (Sherozia, Memishishi 1994:200).

ar mcudelaši nenaten žureneči koči diqvileren.

Conceptual equivalent: A man's ruin lies in his tongue.

Word by word: The tongue of one liar will kill forty people.

(23) არ ზენგინიშ ოძღუს ოშ ჭუკარაში ოძღუ უჯგინ (Sherozia, Memishishi 1994:199).

ar zenginiš ožgus oš fučaraši ožgu užgin.

Word by word: It is better to feed a hundred poor people than one rich man.

(24) ხამიქ არ კოჩი ილუ, ნენაქ – ვიტომი¹ (Sherozia, Memishishi 1994:263).

¹ It should be mentioned that in Laz proverbs, alongside with the word ვიტომი **viṭoši** „thousand“ we find another variant of the same numeral მილდა **šilja**, it has the same function of denoting an indefinite multitude (see Sherozia, Memishishi 1994:258).

xamik ar ḵoči ilu nenak viṭoši

Conceptual equivalent: An evil tongue may do much.

Word by word: A knife kills one man; a tongue may kill a thousand.

Svan

(25) ეშუი ესერ ლეწჳე ი ძეშდ ლეწჳემ ლეწჳე (Davitiani 1973:36).

ešûi eser læche i ješd læchem læche

Word by word: If you invite one person, he will invite ten others.

(26) ეშდძარუ მგემს ეშუი მურღუ' ესერ ჟი ხსსრე (Davitiani 1973:36).

ešdjarû mægems ešûi murġû' eser žixäsre

Word by word: One destroyer is more powerful than twelve builders.

(27) აშირს ქ'ოჴ ლხსჳედიჴ ი მიჩა ქ'ოჴ ჩემინ (Davitiani 1973:18).

aširs koû läxčediû i miča koû čemin

Conceptual equivalent: Look before you leap.

Word by word: Ask a hundred persons and then do what you think is right.

(28) ათას ბჳქს ეშუი ტკიც ესერ ახხორა (Davitiani 1973:8).

atäs bäs ešûi ṭkic eser axxoča

Conceptual equivalent: He that once deceives is ever suspected.

Word by word: It is better to tell the truth once than to tell a thousand lies.

In order to prove my opinion that the above-mentioned numbers do not have concrete referents and they denote indefinite numbers//multitude, I used **the method of substitution**, which implies „substitution of a language unit with other element which is lexically or functionally similar to the given unit“ (Tandashvili 2016:12). If the above-mentioned numbers are used in the Kartvelian proverbs to underline the multitude of objects instead of denoting a concrete amount, then it should be logically possible to substitute

them. For the purpose of illustration, let us analyze the following Georgian proverb:

(29) ვირს **ცხრა** სკოლა გამოატარეს, ისევ ვირი იყო.

virs **cxra** skola gamoatares, isev viri iqoo.

Conceptual equivalent: The leopard cannot change its spots.

Word by word: A donkey graduated from **nine** different schools, but was still a donkey.

In this proverb, we have substituted the numeral **nine** with other sacred numbers (**seven, ten, forty, hundred, thousand**). The obtained variants are as follows:

a) ვირს **შვიდი** სკოლა გამოატარეს, ისევ ვირი იყო*.

virs **švidi** skola gamoatares, isev viri iqoo.

Conceptual equivalent: The leopard cannot change its spots.

Word by word: A donkey graduated from **seven** different schools, but was still a donkey.

b) ვირს **ათი** სკოლა გამოატარეს, ისევ ვირი იყო*.

virs **ati** skola gamoatares, isev viri iqoo.

Conceptual equivalent: The leopard cannot change its spots.

Word by word: A donkey graduated from **ten** different schools, but was still a donkey.

c) ვირს **თორმეტი** სკოლა გამოატარეს, ისევ ვირი იყო*.

virs **tormeṭi** skola gamoatares, isev viri iqoo.

Conceptual equivalent: The leopard cannot change its spots.

Word by word: A donkey graduated from **twelve** different schools, but was still a donkey.

d) ვირს **ორმოცი** სკოლა გამოატარეს, ისევ ვირი იყო*.

virs **ormoci** skola gamoatares, isev viri iqoo.

Conceptual equivalent: The leopard cannot change its spots.

Word by word: A donkey graduated from **forty** different schools, but was still a donkey.

e) ვირს **ასი** სკოლა გამოატარეს, ისევ ვირი იყო*.

virs **asi** s̄kola gamoaṭares, isev viri iḡoo.

Conceptual equivalent: The leopard cannot change its spots.

Word by word: A donkey graduated from **hundred** different schools, but was still a donkey.

f) ვირს **ათასი** სკოლა გამოატარეს, ისევ ვირი იყო*.

virs **atasi** s̄kola gamoaṭares, isev viri iḡoo.

Conceptual equivalent: The leopard cannot change its spots.

Word by word: A donkey graduated from **thousand** different schools, but was still a donkey.

As we can see, the substitution of numerals has not led to the change in the meaning, wisdom and essence of the proverb, i.e. the initial paremic unit (*example (29)*) has not lost its proverbial character or content. This proves that all the above-mentioned variants (*a, b, c, d, e, f*) are quite natural from the theoretical viewpoint. Thus, the method of substitution proves that replacement of sacred numbers in proverbs yields functionally and semantically valid variants.

Thus, the use of numbers in their sacred meaning, which has a longstanding history in various cultures of the world, is also a widespread phenomenon in Georgian, Megrelian, Laz and Svan paremic units. Proverbs reflect religious faith, culture and mentality of a given nation. Various numerals used in their sacred meaning serve as attributes to different members of a sentence, adding the meaning of indefinite multitude. The empirical material under analysis has proved that there is similar correspondence between the numerals **one** and **nine**, **one** and **hundred**, as it is between **one** and **many** or **one** and **plenty**.

6. The Phonosemantic Vocabulary in the Kartvelian Proverbs

The vocabulary of the majority of languages contains units that reveal motivated (non-arbitrary) connection between the signifier and the signified. This group of lexemes can be divided into two types: onomatopoeic words (from Greek: onomatopoeia) and phonosemantic lexemes. The two types are not always clearly distinguished, as it is impossible to draw an exact line between the two (Melikishvili 1999:78-79). This, in its turn, leads to terminological discrepancies.

The paper shares the opinion, according to which the terms “phonosemantics”, “phonetic symbolism“, “sound symbolism“ and „ბგერწერა“¹ /bgerçera/ (sound imagery) are synonymous and denote the relation between sounds or sound complexes and meaning. Scholarly literature (Gudava 1958; Asatiani 1979; Kobalava 1980; Apridonidze 1993; Melikishvili 1999; Magnus 2001; Davitiani 2008; Gersamia et al 2016) often notes that in phonosemantic words, separate phonemes have a certain colouring and lead to concrete associations. In this regard, we can say that every phoneme carries a certain meaning. The concrete meaning of the phoneme is represented in its articulation (Magnus 2001:4).

It is widely known that proverbs are characterized by laconic and monolithic phrases, orderly rhythm and rhyme. Proverbs are flexible and meaningful units pronounced with specific intonation. These aims are achieved by different expressive language means, out of which, of utmost importance in phonosemantic vocabulary. It is

¹ The term „ბგერწერა“ /bgerçera/ (sound imagery) was introduced by T. Gudava, who was one of the first Georgian scholars dealing with phonosemantic issues.

interesting to find out the structure and semantics of phonosemantic lexemes in the Kartvelian proverbs and identify their functions in the paremic language.

Analysis of the empirical material has proved that one of the main functions of the phonosemantic vocabulary in the Kartvelian proverbs is to **intensify the action**. This is especially vivid when one and the same proverb contains both a phonosemantic word and a neutral lexeme expressing the same meaning. The comparison of the two lexical units creates a contrast, due to which the proverb becomes more expressive:

Georgian

(1) დაჟეჟილს გატეხილი სჯობიაო (Jorjaneli 2003:66). /dažežils gaṭexili sʒobiao/ (Broken is better than bruised)

cf: დაჟეჟილი /dažežili/ (bruised) – გატეხილი /gaṭexili/ (broken).

Megrelian

(2) დონთხაფა დო დობაზაფა ართი ენია (Sherozia, Memishishi 1994:39). /dontxapa do dobazapa arti enia/ (Falling and plummeting are the same).

cf: დონთხაფა /dontxapa/ (falling) – დობაზაფა /dobazapa/ (plummetting).

Attention should be paid to the **order** of the verb forms with neutral and phonosemantic stems. In most proverbs, first comes the neutral form and, later, the meaning is enhanced by the phonosemantic verb. Such distribution underlines the contrast, the wisdom of the proverb is emphasized, and the proverb itself is easy to remember.

The phonosemantic units given in proverbs enhance the meaning even in case of absence of the neutral counterpart:

Georgian

(3) თუ კვერცი გინდა, ქათმის კაკანიც უნდა აიტანოო (<http://idioms.tsu.ge/?p=20007>). /tu kvercx'i ginda, katmis kaḱanic unda aiṭanoo/ (If you want an egg you must bear the hen's cackling).

Laz

(4) ბაშქაში ნეკნას ნა **ნოკანკა**, სკანი ნეკნასთი **ნოკანკეფან**
(Sherozia, Memishishi 1994:203). /baškaši nekñas na noķanka, sķani nekñasti noķanķepan/ (If you knock on someone’s door, someone will knock on your door too).

Svan

(5) ამფხტს ამფხტდ ლობტსწყტდრა: ჯი ესერ **ყგრყნწ** (Davitiani 1973:13). /ampxûs ampxûd loxûsăqûdra: ჯი eser qərqnä/ (A frog blamed another frog for croaking).

In some cases, there are two phonosemantic units in one and the same proverb, forming the opposition between hushing and hissing sibilants. This is done on purpose. As a rule, hushing sibilants are associated with something heavy, large and rude, whereas hissing sibilants express something small and light (Gudava 1958:15-16). For instance, a Megrelian proverb:

(6) მუ **ჩერჩელაფა** დო მუ **სერგელაფავა** (Sherozia, Memishishi 1994:97). /mu čerčelapa do mu sergelapava/ (Dragging is the same as pulling away).

Apart from hushing and hissing sibilants, mention should be made of general differentiating features of phonemes: “Voiced consonants are associated with large and heavy objects and movements/actions, whereas voiceless consonants are associated with smaller and more refined objects. Besides, aspirated consonants occupy a medial position, whereas affricates are associated with something **small, narrow, refined**” (Melikishvili 1999:82). In this regard, mention should be made of the following proverb:

Megrelian

(7) ხამის მიკაცუნუანცგნი, თექ არგუნც **მუკონწყენცია**
(Sherozia, Memishishi 1994:181). /xamis miķacunuancñi tek argunc muķoncqəncia/ (He lays a knife and picks an axe instead).

The abundance of the phonosemantic vocabulary in the Kartvelian proverbs can also be explained by the rhythm and rhyme:

Georgian

(8) სადაც ფული **ჩხრიალებს**, იქ სიმართლე *ხრიალებსო*
(<http://idioms.tsu.ge/?p=16999>). /sadaç puli čxrialebs ik simartle
xrialebso/ (Where there is money, there is truth).

Thus, the phonosemantic lexemes in the Georgian, Megrelian, Laz and Svan proverbs reveal a close connection between sound and meaning and are used with a specific function. In the majority of cases, phonosemantic words intensify the action and attach expressiveness to the entire context. This is especially vivid when neutral and phonosemantic units are found in one and the same proverb. The empirical material has proved that, apart from emphasis on the meaning, phonosemantic units serve the aim of organizing the rhythm and rhyme of the proverb.

7. Gender Implications in Georgian, Megrelian, Laz and Svan Proverbs

Gender studies have been remarkably popular among the representatives of different scientific fields in recent times. These topics appear to interest Sociolinguistics, Culturology, Anthropology and other neighboring disciplines besides Linguistics itself. Studying proverbs of the peoples all over the world as one of the perfect mediums for observing and comparing different cultures, is crucial in many respects. Studying proverbs from Gender perspective do not represent an exception. Highlighting and accentuating gender aspects contained in proverbs becomes particularly important while talking about cultures that are rich with masculine or feminine tendencies. Proverbs can be considered as an important medium for the representation of the stereotypes existed in any society, since they are the reflection of the knowledge and experience accumulated over the centuries within the culture. Human wisdom and the system of perspectives concentrated in proverbs determine the core nature of a certain culture. Thus, the structural-semantic analysis of proverbs demarcates the general picture built upon the common beliefs, viewpoints and global perspectives of a certain society.

Choosing closely related Kartvelian Languages as data for the analysis of abovementioned issues is conditioned by the research hypothesis as well. Precisely, it is known that the basic stock of Kartvelian proverbs is common Georgian, to be more precise, unified common Kartvelian, since these Proverbs had a common path of origination, passing from generation to generation and development. Taking all these factors into consideration, in common Kartvelian cultural space (where, by the way, androcentric tendencies are more conspicuous) differences based on deep national perspectives are less expected, because people speaking these languages have shared

historical experience and intentions towards unified Georgian literary language. Our **aim** is to analyze Gender stereotypes reflected in the proverbs of Kartvelian languages and to highlight similar differences in unified Kartvelian cultural space. In specialized literature gender is equalled to sex, which “illuminates the characteristics of male and female speech in a language. Accordingly, Gender Linguistics studies the stereotypes characteristic of male and female speech.” (Kurdadze 2008:109)

Numerous works are being done in present day Georgian as well as European scholar fields referring the examination and exposure of interrelation of language and gender (Keener 1994; Bellis 1996; Agbemabiese 2005; Omiadze 2010; Kurdadze 2011; Omiadze 2014; Rasul 2015; Totibadze 2017; Zheng 2018). Despite this, we still do not have sufficient conclusions about male and female social roles, their manifestation on different levels, existing limits and priorities, etc. Since we do not encounter Grammatical gender in any closely related languages of Kartvelian language family, there are only male//female indicative words in Georgian, Megrelian, Laz and Svan languages. This very principle guides the qualification and classification of the proverbs accessible to us.

As shown by existed studies, uneven and unequal representation of the people of different sexes can be considered as universality at some point, which is called **Gender asymmetry**. In this respect the following case requires our attention: “It is considered that the image of the world is pictured in a language according to man’s vision, therefore language is not only anthropocentric, i.e. oriented towards human, but androcentric too, i.e. oriented towards man as well. More precisely, language creates the world image built upon man’s standpoint, where the subject is the man whose perspective is obvious; and the object is a woman, she appears to be a “stranger”, or is completely ignored... Georgian literature and folklore requires a very specific approach and the consideration of numerous factors in

terms of Gender asymmetry and Gender-related research in general.” (Kurdadze 2011:77)

The fact that Gender asymmetry in a language is a universal case is proven by Kartvelian proverbs as well. As it was mentioned above, in unified-Kartvelian language area the majority of gender-specific proverbs reveal androcentric tendencies and, accordingly, male dominancy, that will be verified by the material presented in groups below. The first group is consisted by the proverbs, where the male agent is preferred over the female one. Two subgroups can be allocated here:

a (1). Proverbs, where the male preference over a female is emphasized by comparing and creating contrast between them:

Georgian

(1) **L1:** ვაჟი სახლის ბურჯია, ქალი – სხვათა ლუკმაა
(<http://idioms.tsu.ge/?p=16609>).

L2: važi saxlis buržia, kali – sxvata lukmaa.

Word by word: “Son is the bastion of the family, woman is the morsel of others”.

Conceptual equivalent: “The elder son is the support of the family” (<http://idioms.tsu.ge/?p=16609>) // “A woman builds her own house” (<http://idioms.tsu.ge/?p=17197>)

Laz

(2) **L1:** ბაბაში ნენა ნანაქ ვა გოგუაფს (Sherozia, Memishishi 1994:202).

L2: babaši nena nanak va goguaps.

Word by word: „Mother will not provide you with the discipline of your father“.

Svan

(3) **L1:** ფიშირ დინა ლაჭთარ ესერ ლი ი ფიშირ ნალჷჷურ – ლზიგარ (Davitiani 1973:144).

L2: pišir dina laçtär eser li i pišir nağûzur – läzigar.

Word by word: “Many daughters are a curse, numerous sons are flourishers”.

It is worth mentioning that we encounter some proverbs that portray a man or a woman without mentioning the opposite sex (which in our case can be seen as a somewhat opposing half), however, in such cases the other sex is always implied. Respectively, the second subgroup of the first group is:

a (2). Proverbs that depreciate women’s role and face and, hence, reveal male preference, but without mentioning the latter:¹

Georgian

(4) **L1:** ქალი სხვისი საქონელიაო (Prov. I:133).

L2: kali sxvisi sakoneliao.

Word by word: “Daughter is the property of others”.

Megrelian

(5) **L1:** ძღაბიში ერჩქინას ღორონთი ვანოკათუენია (Sherozia,

¹ It must be mentioned that unlike proverbs in **a (1)**, proverbs in **a (2)** are more frequent in Kartvelian languages, that must be conditioned by the Paroemical principle characteristic of proverbs, laconic nature, quickness and flexibility of a phrase. It is also interesting that proverbs expressing male preference may not mention the female agent, only male one, and the preference tend to be distributed by praising and admiring him, that to a certain extent prevents the necessity to mention female agent at all. Cf. **Megrelian:** **L1:** ქომოლკოჩი ყუდეს ვარენ, კიდალევი ინგარანია (Sherozia, Memishishi 1994:144). **L2:** komolkoçi ’udes varen, k̄idalepi ingarania. *Word by word:* “Even walls cry when a man leaves house”. **Laz:** **L1:** ბაბაში ნენაფეში ჟინ ოხთიმუ ჟნონ (Sherozia, Memishishi 1994:202). **L2:** babaši nenapeši žin oxtimu unon. *Word by word:* “Listen to your father’s advice”. **Svan:** **L1:** ქორლისგჷ ლელჷუმჷრიმ (ლჷაჷმარემ) მგნჷალ ესერი ხოჩა ლი (Davitiani 1973:152). **L2:** korlisdg̃ leğũžmāriš (ğ̃uažmarem) mənčal eseri xoča li. *Word by word:* “Even the shadow of a man fills the house”.

Memishishi 1994:171).

L2: ჳგაბიში ერქინას გორონტი ვანოკატუენია.

Word by word: “God does not participate in woman’s creation”.

Conceptual equivalent: “A woman is never helped by God” / “A woman’s work is never done” (<http://idioms.tsu.ge/?p=17206>).

Laz

(6) **L1:** ოხორჯალეფეშა კაპულა ვარ ნიდვენ (Sherozia, Memishishi 1994:247).

L2: oxorǰalepeša kapula var nidven.

Word by word: “One should not lean back on women”.

Svan

(7) **L1:** აშუ ნეზუიშ თელ ჩხარა ზურალს ესერ ოთგთალახ (Davitiani 1973:18).

L2: ašû nezûiš tel čxara zurals eser otatalax.

Word by word: “Nine women shared a sow’s brain”.

The majority of the proverbs given here may seem obsolete or less popular, and may not be distinctive in terms of frequent use, which is normal, however, it is worth mentioning, that Kartvelian languages are not the exception regarding such stereotypical depiction of a female agents and sharply exposed Gender asymmetry. For instance, a Rajasthani (Rajasthan – a state in Northern India) proverb says: „When a girl is born, don’t take care of her, she will grow like a cactus; when a boy is born, take good care of him, as you would with a rose tree“ (Rasul 2015:2). Proverbs with similar narrative can be encountered in English language as well: i) Women are wacky, women are vain; they’d rather be pretty than have a good brain (Rasul 2015:3); ii) Women in state affairs are like monkeys in glass-shops (Rasul 2015:6); iii) Women are the devil’s nets (Rasul 2015:8).

Another interesting fact in this respect is that in 2003 in the preface of “Selected Georgian Proverbs” compiled by Karlo Jorjaneli, the author writes: “The collection had to exclude as well:

«Woman’s brain got eaten by a goat», «Long of hair and short of brains» and other similar proverbs that were morally obsolete and no longer relevant”.¹ Apparently, Karlo Jorjaneli legitimately labels these proverbs as **obsolete** and **irrelevant**.

In opposition to the discussion before, another group of proverbs are encountered in Kartvelian languages, precisely, proverbs that carry the female preference narrative, her almightiness. Similar to the case (a), two subgroups were allocated:

b (1). Proverbs that carry the female preference narrative, depicting her almightiness comparing and in opposition to the male one:

Georgian

(8) **L1:** ქალის გაბედნიერებული კაცი ღმერთმა ვერ გააუბედურაო, ქალის გაუბედურებული კაცი ღმერთმა ვერ გააბედნიერაო (<http://idioms.tsu.ge/?p=15397>).

L2: kalis gabednierebuli kac'i ḡmertma ver gaubeduraო, kalis gaubedurebuli kac'i ḡmertma ver gaabednierაო.

Word by word: “God could not dispirit a man delighted by a woman; and delight a man dispirited by a woman”.

Conceptual equivalent: “Where the devil cannot come, he will send a woman” (<http://idioms.tsu.ge/?p=10048>).

Laz

(9) **L1:** ნანაშანტეში გიყოონ-ნა, ბაბათი ბაბაშანტეში იყვენ (Sherozia, Memishishi 1994:240).

L2: nanašanteši giqoon-na, babati babašanteši iqven.

Word by word: “When one has a stepmother, father also becomes a stepfather” (<http://idioms.tsu.ge/?p=7513>).

¹ see. K. Jorjaneli, Selected Georgian Proverbs. “Merani” Publishing House, Tbilisi, 2003.

*b (2). Proverbs that show female preference, her almightiness
without mentioning the opposite sex:*

Georgian

(10) **L1:** ქალმა თუ გაინია, ცხრა უღელი ხარ-კამეჩი ველარ დაა
კავებსო (<http://idioms.tsu.ge/?p=10048>).

L2: kalma tu gaičia, cxra uğeli xar-ḳameçi veğar daaḳavebso.

Word by word: “Nine oxen cannot subdue an angry woman”.

Conceptual equivalent: “Where the devil cannot come, he will
send a woman” // “A woman Can make or break a man”

(<http://idioms.tsu.ge/?p=10048>).

Megrelian

(11) **L1:** ოსური ქოთი ქიდგობორუანს დო ქოთი ერჭყვიდუნსია
(Sherozia, Memishishi 1994:110).

L2: osuri koti kidgoxoruans do koti erçqvidunisia.

Word by word: “Wife (woman) can build your life or
exterminate you with the same success”.

Conceptual equivalent: “Where the devil cannot come, he will
send a woman” / “A woman can make or break a man”

(<http://idioms.tsu.ge/?p=10048>).

Laz

(12) **L1:** ნოსეი ნანამ ბერეფე ნოსეი იყვენან-და (Sherozia,
Memishishi 1994:242).

L2: nosei nanas berepe nosei iqvenan-ja.

Word by word: “Wise woman has wise children”.

Svan

(13) **L1:** ზურალ ისგ ’ ათემუთი, ეჯი კოჯ ესერი ჩუ კემნი
(Davitiani 1973:40).

L2: zural isg ätešüi, eži ḳoḟ eseri ču ḳešni.

Word by word: “Woman’s rage can break a rock”.

Conceptual equivalent: “Where the devil cannot come, he will
send a woman” / “A woman can make or break a man”

(<http://idioms.tsu.ge/?p=10048>).

On the basis of empirical data given here, interesting circumstances are displayed by another group of Kartvelian languages:

c. Proverbs where male and female agents are pictured positively, that ruins Gender asymmetry:¹

Georgian

(14) **L1:** ვაჟიშვილი ოჯახის საყრდენია, ქალიშვილი სიმშვენე (Jorjaneli 2003:92).

L2: važišvili oǰaxis saqrdenia, kališvili simšvene.

Word by word: “Son is the pillar of the family; daughter is the adornment”.

Conceptual equivalent: “The elder son is the support of the family” (<http://idioms.tsu.ge/?p=16609>).

Svan

(15) **L1:** დინა ი ნაღჷჷურ ექერდ’ ესერ გეზალ ლიხ (Davitiani 1973:34).

L2: dina i naǰūzur ekərd’ eser gezal lix.

Word by word: “Son or daughter, both are children”.

Another separate group must be designated in the proverbs of Kartvelian languages:

d. Proverbs where male and/ or female agents are characterized by their main occupation or personality traits:

Georgian

(16) **L1:** ტირილი ქალის საქმეა, გაძლება – ვაჟკაცისაო (<http://idioms.tsu.ge/?p=17112>).

⁴ Unlike the groups **a** and **b**, we have not managed to allocate subgroups in this case, because we think that mentioning both sexes in the given proverbs makes an essential difference.

L2: tirili kalis sakmea, gazleba – važkacisao.

Word by word: “Crying is a job for a women, man must endure”.

Conceptual equivalent: “Women cry, men endure”

(<http://idioms.tsu.ge/?p=17112>).

Megrelian

(17) **L1:** ოსურკოჩიში იარაღი კიჟინი (ჩილამური) რენია

(Sherozia, Memishishi 1994:111).

L2: osurkočiši iaragi kıžini (čilamuri) renia.

Word by word: “Woman’s scream (tears) is her ultimate gun”.

Conceptual equivalent: “A woman can beat the devil” // “Hell hath no fury like a woman scorned”

(<http://idioms.tsu.ge/?p=19906>).

Laz

(18) **L1:** ქიმოლი კოჩის თი ომცქუ ვარ უჩქინ (Sherozia, Memishishi 1994:255).

L2: kimoli kočis ti omcku var učkin.

Word by word: “Real man does not praise himself”.

Conceptual equivalent: “Man’s praise in his own mouth stinks” (Br.) (<http://idioms.tsu.ge/?p=15319>).

Svan

(19) **L1:** ლაკუცანი ესერ ზურალს ხესგუიუ, ფაყუ – ლუაჟმარა (Davitiani 1973:49).

L2: laḳûcâni eser zurals xesgûiû, paḳû – ğûažmara.

Word by word: “Head covering suits women; hat suits men”.

In respect of gender stereotypes reflected in paremic stock, it must be mentioned that the idea that a woman is associated with beauty, tenderness and other similar characteristics and man – to strength and intelligence, is maintained not only in proverbs of Georgian, Megrelian, Laz and Svan but of foreign languages as well, that is worth the attention in respect of Typology. For instance: *More beauty than a peacock, but the intelligence of a block of wood*

(Mongolian); „*A doll's head and an empty brain*“ (Polish)”; (Rasul 2015:3); *The more women look in their glass the less they look to their house* (Rasul 2015:5).

Thus, as shown by the analysis of the appropriate empirical data and respectively designated abovementioned groups of adverbs, gender stereotypes reflected in Kartvelian paremic stock do not express only androcentric tendencies. In parallel to Gender asymmetry reflected proverbs, the tendency of attempts for equalization of gender stereotypes are encountered, that makes unable to firmly state that the proverbs of Kartvelian languages built on male-female interrelation, and ones that reveal their faces, carry discriminative nature. In such cases the time and purpose of the formation of a certain proverb gains crucial importance, to what extent was it spread and established in folks, what type of social-economic factors conditioned his origin, etc.¹

The folklore nature of proverbs, their universality and other essential characteristics significantly determine the fact that paremic units are extensively used in various spheres of public life, political discourse being one of the noteworthy of them.

⁵ In this respect, the idea according to which “social basis for gender difference between a man and a woman shows up in different methods of raising boys and girls, and is later conditioned by tough outdoor tasks done by men and domestic activities done by women. In fact, these social factors determine the gender domination of men” (Kurdadze, 2008:110).

8. The Role of Proverbs in the Georgian Political Discourse

The definitions of discourse vary to a great extent. Frequently discourse is considered as a synonym of text or a unity of text and intertext. Political discourse is viewed as a text pronounced or written by a politician or a political institution on the local, national or international levels (Dijk 1997:12). Political discourse embraces the programs of political parties, debates, speeches of politicians, interviews and so on.

When discussing political discourse as a communicative act performed with a concrete purpose, attention should be paid to the linguistic and extralinguistic means of achieving the purpose. Political discourse, which is chiefly aimed at attracting the hearer's attention and influencing the audience, is explicitly or implicitly marked. The author politician, on the one hand, tries to show his/her ideological closeness to the electors, and, on the other hand, show his/her own competence and gain the hearer's trust by underlining certain distance between him/her and the hearer. A politician aims to influence people of different ages, genders, nationalities, religions and opinions. Thus, the semantic and pragmatic aspects jointly form the argumentative structure of political discourse. It should be underlined that proverbs play an important role in the above-mentioned (Gándara 2004; Orwenjo 2009; Msakhuradze 2013; Glonti 2020).

The use of proverbs in the argumentative structure of the political discourse is a tool for persuading the hearer. This is natural, because paremic units reflect the diverse and rich national culture, national mentality and specific characteristic features of a given nation. Therefore, a proverb does not only express the meaning in a creative way, but it also provides information about a nation's

history, experience, world vision etc. Politicians use proverbs for a special purpose: alongside with emphasis on their erudition, politicians try to persuade their addressees that they share common interests and values. Since proverbs are deeply rooted in everyday life and reflect human experience, they represent an important tool for influencing the society. Thus, a politician applying proverbs in his speech is using the same language as his hearers. Below are given several examples to illustrate the above-mentioned (*the style and punctuation are unchanged*):

(1) ჩვენ ბრალს გვდებენ, თითქოს სახელმწიფო საბჭოს ტანკებს ვანოდებდით, რათა მას წესრიგი დაემყარებინა დასავლეთ საქართველოში, და უცებ ეს ტანკები, ტ-72-ები, აღმოჩნდნენ სამხრეთ ოსეთში, როგორ მოხდა ეს? ერთი სიტყვით, ერთი ჩვენებური ანდაზისა არ იყოს, **ქურდი დღეში სამჯერ გამოტყდებაო** (We have been accused of providing tanks to the State Council with the aim of establishing order in Western Georgia. And, suddenly, these tanks, T-72, are found in South Ossetia. How did this happen? To sum up, I will use a well-known Georgian proverb: **a thief will admit his crime three times a day**) (<http://gnc.gov.ge>).

(2) ჩვენ ასდღიანი შესვენება, როგორც მსოფლიო ცივილიზაციის წესები ითვალისწინებს, გავაკეთეთ, და ვაცალეთ ახალ მთავრობას, შეესრულებინა დაპირებების თუნდაც მცირედი პროცენტი. ახლა მე უყურებდი დებატებს და გამახსენდა ჩვენი ბრძენი ხალხის შესანიშნავი ანდაზა – **ცოლ-ქმრის ჩხუბი რევენს მართალი ეგონაო...** ერთმანეთს ედავებოდა ერთიანი პოლიტიკური ჯგუფი (According to the rules of the civilized world, we waited for one hundred days, letting the new government fulfill at least a minor portion of their promises. I was watching the debates recently, and I remembered a wise Georgian proverb: **a fool thought that the husband and wife were really quarrelling...** A unified political group was engaged in debates) (<http://gnc.gov.ge>).

It is clear that, alongside with using folk wisdom, politicians underline their closeness to people by appealing to concepts like “Georgian“, “our native” and so on (*“A well-known Georgian proverb”*; *“A wise Georgian proverb...”*). In this way, politicians try to sound more persuasive. Explicit mention of the fact that the expressed idea does not belong to only one person but to the entire nation is the best way for forming a favourable public opinion. Politicians also use proverbs to represent their opponents’ ideas negatively. This disqualifies the opponents and strengthens the position of the speaker.

The proverbs used in the political discourse are sometimes slightly altered by the speakers (either on purpose or involuntarily):
(3) მთავრობა ბიუჯეტის შევსებისა, თუ განკარგვის საკითხებს ცალმხრივად განიხილავს და ამას მოჰყვება სწორედ ის, რომ ბიუჯეტის გადახედვისას იმ ციფრების იქით... აა... შეიძლება აღამიანმა იფიქროს, რომ ქართული ანდაზა: **„შინ, რომ ბავშვი გიტროდეს, გარეთ ტაბლას რა უნდაო“** სწორედ ამაზეა მორგებული (the government discusses budgetary issues unilaterally, at its own discretion. This leads to the discrepancies in the figures. One might recall the Georgian proverb **“if your child is crying at home, why do you lay the table outside?”**) (<http://gnc.gov.ge>).

The original proverb is: *„შინ რომ ყმანვილსა შიოდეს, გარეთ ტაბლას რა უნდაო“* (*if your child is hungry at home, why do you lay the table outside?*). Yet, such minor alterations do not hamper politicians from achieving their aims. The electors, who are well aware of the proverb, will easily guess the speaker’s intention and opinion.

Thus, analysis of the argumentative structure of the Georgian political discourse has proved that the use of proverbs in political speech is, on the one hand, due to the unity of discourse markers in general, and, on the other hand, conditioned by the metaphorical

nature of the proverb itself. Research has proved that the main reason for the frequent use of proverbs in political speech is the allegoric and metaphorical nature of paremic units¹. Apart from the above-mentioned, the abundance of proverbs in the political discourse is conditioned by the purpose of the speaker, shared background knowledge of the speaker and the audience etc. When a politician appeals to a certain proverb, his discourse becomes elector-oriented and is better remembered by the hearers.

¹ The main reason for the metaphorical nature of political discourse is that a politician tries to avoid direct statements and attempts to influence the hearer by means of implicit, disguised utterances. In this context, we should quote scholarly literature: “Political discourse easily uses and takes into account the main features of human mind, namely, creativity and imagination“ (Gagoshidze 2016:39).

ბიბლიოგრაფია

- ადეიშვილი 2013:** ქ. ადეიშვილი, არგუმენტაცია პოლიტიკურ დისკურსში (შეპირისპირებითი ანალიზი. ფრანგული და ქართული ენების მასალაზე), სადოქტორო დისერტაცია (ხელნაწერის უფლებით), თბილისი.
- ასათიანი 1979:** რ. ასათიანი, ფონეტიკური სიმბოლიზმისათვის, ჯეჯანმარდი II, გვ. 15-20, გამომცემლობა „მეცნიერება“, თბილისი.
- აფრიდონიძე 1993:** შ. აფრიდონიძე, ხმაბაძვითი ზმნების სტრუქტურისა და მართლწერის საკითხები ქართულში, ქართული სიტყვის კულტურის საკითხები, წიგნი მეათე, გვ. 92-103, გამომცემლობა „მეცნიერება“, თბილისი.
- აფრიდონიძე 1989:** შ. აფრიდონიძე, თედო სახოკიას არქივიდან (დაბადების 120 წლისთავისათვის), იკე, XXVIII, გვ. 227-239, გამომცემლობა „მეცნიერება“, თბილისი.
- ბარბაქაძე 2012:** ც. ბარბაქაძე, კონცეპტი „ოცნება“ (სემიოტიკური ანალიზი), იხ. ვებ-გვერდზე: semioticsjournal.wordpress.com (ბოლო წვდომა: 22.09.2022).
- ბერიაშვილი 2016:** თ. ბერიაშვილი, ლინგვოკულტუროლოგიურ კონცეპტ „ღვინის“ ლექსიკურ-სემანტიკური ასპექტები ქართულ და ფრანგულ ფრაზეოლოგიურ ერთეულებში, სადოქტორო დისერტაცია (ხელნაწერის უფლებით), თელავი.
- გაგოშიძე 2016:** თ. გაგოშიძე, პოლიტიკური დისკურსი – მსმენელზე ორიენტირებული ფსიქოლინგვისტური ხელოვნება, თბილისი.
- გაჩეჩილაძე 1966:** გ. გაჩეჩილაძე, მხატვრული თარგმანის თეორიის შესავალი, გამომცემლობა „განათლება“, თბილისი.

- გერსამია და სხვები 2016:** რ. გერსამია, ზ. კიკვიძე, მ. ლომია, ნ. მამისეიშვილი, მ. საღლიანი, ფონოსემანტიკური ლექსიკა ქართველურ ენებში, გამომცემლობა „ინოვაცია“, თბილისი.
- გუდავა 1958:** ტ. გუდავა, ხმაბაძვის ერთი სახეობა მეგრულში, საქართველოს მეცნიერებათა აკადემიის ენათმეცნიერების ინსტიტუტის XVI სამეცნიერო სესიის თეზისები, გვ. 15-16, თბილისი.
- გულედანი 1998:** ლ. გულედანი, სვანური ანდაზების ფონოლოგიურ-ეტიმოლოგიური ანალიზი, სადოქტორო დისერტაცია (ხელნაწერის უფლებით), თბილისი.
- დანელია, ცანავა 1991:** კ. დანელია, ა. ცანავა, ქართული ხალხური სიტყვიერება II (მეგრული ტექსტები), გამოსაცემად მოამზადეს, შესავალი, შენიშვნები და გამოკვლევები დაურთეს კორნელი დანელიამ და აპოლონ ცანავამ, თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის გამომცემლობა, თბილისი.
- დავითიანი 2008:** ა. დავითიანი, გარეგანი სახეობის ლექსიკოსათვის სვანურში, იბერიულ-კავკასიური ენათმეცნიერება, ტ. XXXVI, გვ. 315-331, თბილისი.
- თავიდაშვილი 2014:** ნ. თავიდაშვილი, კვაზირეალიები, როგორც უნივერსალური ენობრივ-კულტურული ფენომენი და მათი ვერბალიზაცია სხვადასხვა სისტემის ენებში, სადოქტორო დისერტაცია (ხელნაწერის უფლებით), ქუთაისი.
- თანდაშვილი 2016:** მ. თანდაშვილი, ენის დიგიტალური დოკუმენტირება (შესავალი დოკუმენტისტიკაში), ბათუმის შოთა რუსთაველის სახელმწიფო უნივერსიტეტის გამომცემლობა, ბათუმი.

- კარტოზია და სხვები 2010:** გ. კარტოზია, რ. გერსამია მ. ლომია თ. ცხადაია, მეგრულის ლინგვისტური ანალიზი, გამომცემლობა „მერიდიანი“, თბილისი.
- კიზირია 2003:** ნ. კიზირია, ხმაბაძვითი სიტყვები ქართულში, იბერიულ-კავკასიური ენათმეცნიერების წელიწდეული, ტ. XXII, გვ. 27-40, თბილისი.
- კირვალიძე 2009:** ნ. კირვალიძე, პოლიტიკური დისკურსი და კოგნიტური მეტაფორები, საერთაშორისო პერიოდული სამეცნიერო ჟურნალი „ინტელექტი“, №3 (35), გვ. 121-125, თბილისი.
- კოლხური (მეგრულ-ლაზური) ენა 2006:** შემდგენლები: რ. ამირეჯიბი-მალენი (რედაქტორი), ნ. დანელია, ი. დუნდუა, გამომცემლობა „უნივერსალი“, თბილისი.
- ლაზური პარამითეფე 1982:** შემდგენელი და რედაქტორი ნათელა ქუთელია, საქართველოს სსრ მეცნიერებათა აკადემიის სტამბა, თბილისი.
- ლეჟავა 1959:** ლ. ლეჟავა, ქართული ანდაზების ენა, ქართველურ ენათა სტრუქტურის საკითხები, ტ. I, საქართველოს სსრ მეცნიერებათა აკადემიის გამომცემლობა, გვ. 139-264, თბილისი.
- ლომია 2016:** მ. ლომია, ფონოსემანტიკურ ზმნურ ფორმათა მორფოსინტაქსური ბუნების შესახებ (ქართული, მეგრული და ლაზური მასალების მიხედვით), თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის ჰუმანიტარულ მეცნიერებათა ფაკულტეტის X საფაკულტეტო სამეცნიერო კონფერენციის თეზისები, გვ. 14-15, თბილისი.
- მელიქიშვილი 1999:** ი. მელიქიშვილი, ბგერწერითი ლექსიკოსათვის ქართულში, ენათმეცნიერების საკითხები, №3, გვ. 78-89, თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის გამომცემლობა, თბილისი.

- მსახურაძე 2013:** ნ. მსახურაძე, ლექსიკურ-სემანტიკური და პრაგმატიკული ტრანსფორმაციები პოლიტიკურ დისკურსში (ინგლისურ, ქართულ და რუსულენოვან მასალაზე დაყრდნობით), სადოქტორო დისერტაცია (ხელნაწერის უფლებით), ბათუმი.
- ომიაძე 2016:** ს. ომიაძე, „ბედი“ და „უბედობა“ „ვეფხისტყაოსანში“ და ფელიციტური კონცეფციები, საერთაშორისო კონფერენციის – „ვეფხისტყაოსანი“ და მისი ადგილი მსოფლიო მწერლობაში. თანამედროვე ინტერპრეტაციები – მასალები, გვ. 254-261, თბილისი.
- ომიაძე 2015:** ს. ომიაძე, ქართველური ლინგვოკულტუროლოგიის ამოცანები, I საერთაშორისო ქართველოლოგიური კონგრესის – ქართველოლოგიის პრობლემები და პერსპექტივები – მასალები, გვ. 115, თბილისი.
- ომიაძე 2014:** ს. ომიაძე, გენდერული სტერეოტიპების შესახებ პოეზიის ენაში, კრებული „ანას – ენათმეცნიერების ინსტიტუტი“, გვ. 206-227, თბილისი.
- ომიაძე 2013:** ს. ომიაძე, დისკურსული კომპეტენციის დეფინიციტი პოლიტიკურ რიტორიკასა და მასმედიის ენაში, იკე, ტ. XLI, გვ. 138-143, თბილისი.
- ომიაძე 2010:** ს. ომიაძე, გენდერის ცნება ფსიქოლოგიასა და ლინგვისტიკაში, იკე, ტ. XXXVIII, გვ. 106-112, თბილისი.
- ომიაძე 2009:** ს. ომიაძე, ქართული დისკურსის კულტუროლოგიური პარადიგმა, თბილისი.
- ომიაძე 2008:** ს. ომიაძე, ეროვნულ-კულტურული კონცეპტები: „ბედი“, „წუთისოფელი“, გელათის მეცნიერებათა აკადემიის ჟურნალი, № 5, გვ. 10-32, ქუთაისი.
- რუსიეშვილი 2005:** მ. რუსიეშვილი, ანდაზა, გამომცემლობა „ლომისი“, თბილისი.

- სიორიძე 2012:** მ. სიორიძე, პარემიების თარგმნის პრობლემა ფრანგულსა და ქართულში, ჟურნალი „საენათმეცნიერო ძიებანი“, №34, გვ. 209-215, არნ. ჩიქობავას სახელობის ენათმეცნიერების ინსტიტუტი, თბილისი.
- ფარეშიშვილი 2013:** მ. ფარეშიშვილი, საგაზეთო სტატიების სათურების თარგმნის პრაგმატიკული ასპექტები ფრანგულ და ქართულ ენებში, სადოქტორო დისერტაცია (ხელნაწერის უფლებით), <http://iliauni.edu.ge/uploads/other/1/1456.pdf> (ბოლო ნვდომა: 17.02.2018).
- ქამადაძე 2016:** ლ. ქამადაძე, ანდაზის სტრუქტურულ-სემანტიკური და ეთნოკულტურული თავისებურებანი ინგლისური და ქართული ანდაზების მიხედვით, სადოქტორო დისერტაცია (ხელნაწერის უფლებით), ბათუმი.
- ქართული ენა 2008:** ენციკლოპედია, გამომცემლობა „ეროვნული მწერლობა“, თბილისი.
- ქობალავა 1980:** ი. ქობალავა, ზოგიერთი ტიპის ხმაბაძვითი სიტყვების წარმოებისათვის ქართულში, თანამედროვე ზოგადი ენათმეცნიერების საკითხები, ტ. V, გვ. 67-76, თბილისი.
- ქურდაძე 2011:** რ. ქურდაძე, თანამედროვე ქართული ენის სოციალურ-კულტურული ასპექტები, თბილისის უნივერსიტეტის გამომცემლობა, თბილისი.
- ქურდაძე 2008:** რ. ქურდაძე, გენდერი, ენციკლოპედია „ქართული ენა“, გამომცემლობა „ეროვნული მწერლობა“, გვ. 109-110. თბილისი.
- ლამბაშიძე 2016:** მ. ლამბაშიძე, ანდაზის სტრუქტურულ-სემანტიკური ტიპოლოგია (ქართული და რუსული მასალის მიხედვით), სადოქტორო დისერტაცია (ხელნაწერის უფლებით), თბილისი, <http://dspace.nplg.gov.ge/bitstream/1234/180747/1/Disertacia.pdf> (ბოლო ნვდომა: 17.02.2018).

- ყურაშვილი 2007:** თ. ყურაშვილი, სემანტიკა „გზის“ კონცეპტუალური ველი ქართულში, სემიოტიკა 2007, №2, <http://www.nplg.gov.ge>
- შავლაძე 2015:** თ. შავლაძე, ქართული და ანგლო-ამერიკული ანტი ანდაზების იუმორი, ჟურნალი „კულტურათაშორისი კომუნიკაციები“, №24, გვ. 52-55, თბილისი.
- შურღაია 2008:** თ. შურღაია, ანდაზები და ანტიანდაზები პოლიტიკაში (ქართული მასალების მიხედვით, ქართველოლოგია, №6, გვ. 46-52, თბილისი.
- ცინცაძე 2016:** თ. ცინცაძე, სიტყვათა თამაშის როლი ინგლისურ და ქართულენოვან მედიადისკურსში, სადოქტორო დისერტაცია (ხელნაწერის უფლებით), ბათუმი, https://www.bsu.edu.ge/text_files/ge_file_5763_1.pdf
- ჭუმბურიძე და სხვები 2013:** ზ. ჭუმბურიძე, ი. ჩიქოვანი, ა. სიჭინავა, სამეგრელო – თავადები და აზნაურები, გამომცემლობა „არტანუჯი“, თბილისი.
- ხაჭაპურიძე 2004:** რ. ხაჭაპურიძე, საკრალური რიცხვები შელოცვებში (შეპირისპირებითი ანალიზი დიალექტოლოგიის ინსტიტუტის მასალების მიხედვით), ქართველური მემკვიდრეობა, №8, გვ. 344-351, ქუთაისის აკაკი წერეთლის სახელობის სახელმწიფო უნივერსიტეტის გამომცემლობა, ქუთაისი.
- ჯღარკავა 2020ა:** გ. ჯღარკავა, ანდაზების ტრანსფორმაცია და მასთან დაკავშირებული ტერმინოლოგიური საკითხები, სამეცნიერო შრომების კრებული „ქართველური ენათმეცნიერება“ (ეძღვნება აკადემიკოს აკაკი შანიძეს), ტ. VI-VII, გვ. 301-308, თბილისის უნივერსიტეტის გამომცემლობა, თბილისი.
- ჯღარკავა 2020ბ:** გ. ჯღარკავა, ქართველურ ენათა ანდაზების ლექსიკურ-თემატური მახასიათებლები, აღმოსავლეთ ევ-

როპის უნივერსიტეტის სამეცნიერო შრომების კრებული
№2, გვ., 149-155, თბილისი.

ჯღარკავა 2020: გ. ჯღარკავა, ქართველური ენების პარემიათა
ლინგვოკულტუროლოგიური ასპექტები, წმინდა გრიგოლ
ფერაძის I საერთაშორისო კონფერენცია „საქართველო
და ქრისტიანული ცივილიზაცია“, მასალები, გვ., 203-209,
გამომცემლობა „უნივერსალი“, თბილისი.

ჯღარკავა 2019: გ. ჯღარკავა, ფონოსემანტიკური ლექსიკა მეგ-
რულ ანდაზებში, აღმოსავლეთ ევროპის უნივერსიტეტის
სამეცნიერო შრომების კრებული №1, გვ., 159-163, გამომ-
ცემლობა „საგა“, თბილისი.

Agbemabiese 2005: P. Agbemabiese, Gender Implications in Ewe
Proverbs. Available from: https://www.academia.edu/12443-673/Gender_Implications_in_Ewe_Proverbs_A_CloseStudy
(Last access: 03.09.2020).

Anand 2014: A. Anand, Proverb and Antiproverb, Studies on the
Teaching of Asian Languages in the 21st Century, Cambridge
Scholars Publishing, pp. 23-28, https://books.google.ge/books?hl=en&lr=&id=lmmkBgAAQBAJ&oi=fnd&pg=PA23&dq=antiproverb+&ots=A9tqw6ZkkG&sig=e9TVJU8ZoPWvP7QhOOpo95qmTJI&redir_esc=y#v=onepage&q=antiproverb&f=false (Last access: 22.09.2022).

Bellis 1996: A. O. Bellis, The Gender and Motives of the Wisdom
Teacher in Proverbs. Bulletin for Biblical Research 6, pp. 15-
22.

Gándara 2004: L. Gándara, “They that sow the wind ...”: proverbs
and sayings in argumentation, Discourse & Society, Vol 15(2-
3), pp. 345-359.

Glonti 2020: B. Glonti, Proverb as a Tool of Persuasion in Political
Discourse (on the Material of Georgian and French languages),

Theory and Practice in Language Studies, Vol. 10, No. 6, pp. 632-637.

- Jgharkava 2020:** G. Jgharkava, The Symbolic Meaning of Numbers in the Kartvelian Proverbs, Pro Georgia, journal of Kartvelological studies, vol. 30, 2020, p.p. 97-107;
- Jgharkava 2018:** G. Jgharkava, The Issue of Equivalence of Georgian and Megrelian Proverbs, General and Specialist Translation / Interpretation: Theory, Methods, Practice, Kyiv, Agrar Media Group, p.p. 147-152. <http://er.nau.edu.ua:80-80/handle/NAU/33301> (Last access: 10.09.2019).
- Keener 1994:** C. S. Keener, The Role of Women in Proverbs. Priscilla Papers, Vol. 8, No. 1.
- Litovkina 2014:** A. T. Litovkina, Anti-Proverbs, Introduction to Paremiology: A Comprehensive Guide to Proverb Studies, Hrisztalina Hrisztova-Gotthardt, Melita Aleksa Varga (eds.), De Gruyter, p.p. 326-353, 2014.
- Magnus 2001:** M. Magnus, What's in a Word? Studies in Phonosemantics, Submitted to NTNU for evaluation for the degree doctor „Philosophiae“ <http://www.trismegistos.com/dissertation/dissertation.pdf> (Last access: 14.05.2018).
- Mieder 2009:** W. Mieder, “Yes we can”: Barack Obama’s proverbial rhetoric, New York: Peter Lang.
- Mieder 2004:** W. Mieder, Proverbs: A Handbook, Greenwood Publishing Group.
- Militz 1999:** H. M. Militz and K. U. Militz, Proverb-Antiproverb: Wolfgang Mieder's Paremiological Approach, Western Folklore Vol. 58, No. 1, pp. 25-32, http://www.jstor.org/stable/1500360?seq=1#page_scan_tab_contents (Last access: 22.09.2022).
- Orwenjo 2009:** D. O. Orwenjo, Political grandstanding and the use of proverbs in African political discourse, Discourse & Society, Vol 20(1), pp. 123–146.

- Pavlović 2016:** V. Pavlović, ANTI-PROVERBS IN ENGLISH AND SERBIAN, *FACTA UNIVERSITATIS Series: Linguistics and Literature* Vol. 14, N o 2, pp. 129-136, https://www.researchgate.net/publication/315465328_ANTIPROVERBS_IN_ENGLISH_AND_SERBIAN (Last access: 22.09.2022).
- Rasul 2015:** S. Rasul, Gender and Power Relationships in the Language of Proverbs: Image of a Woman. *FWU Journal of Social Sciences*. Vol.9, No.2. pp. 53-62.
- Rusieshvili 2011:** M. Rusieshvili, Proverbs in Politics, *The Criterion: An International Journal in English, India*, pp.1-6.
- Schuster 1998:** E. Schuster, Proverbs: A Path to Understanding Different Cultures. *Extension Journal*. February, Volume 36, Number 1.
- Sergienko 2016:** O. S. Sergienko, English and Russian Equivalents to the Proverbs of Czech Active Paremiological Fund, PhD dissertation, Saint-Petersburg State University, https://www.researchgate.net/publication/307796850_ENGLISH_AND_RUSSIAN_EQUIVALENTS_TO_THE_PROVERBS_OF_CZECH_ACTIVE_PAREMIOLOGICAL_FUND (Last access: 22.09.2022).
- Totibadze 2017:** S. Totibadze, Most Frequently Used Gendered Metaphors in British Political Discourse (Based on the Discourse Analysis of four British Prime Ministers). MA Thesis, Leiden University.
- Van Dijk 1997:** T. A. Van Dijk, What is Political Discourse Analysis? Key-note address Congress Political Linguistics. Antwerp, 7-9 –December 1995. In Jan Blommaert & Chris Bulcaen (Eds.), *Political linguistics*, pp. 11-52, Amsterdam: Benjamins.
- Zheng 2018:** X. Zheng, The Analysis of Sexism in English Proverbs. *Journal of Language Teaching and Research*, Vol. 9, No. 2, pp. 352-357.

- Береговская 2001:** Э. М. Береговская, «Квази»: (Чужой текст как материал языковой игры) // Лингвист. исслед. : к 75-летию профессора В. Г. Гака. Дубна, С. 23-27.
- Бровкина 2006:** Е. Е. Бровкина, Пословицы как продуктивные единицы языка и фольклора (На материале французского языка), диссертация: <http://www.dissercat.com/content/po-slovitsy-kak-produktivnye-edinitsy-yazyka-i-folklor-na-materiale-frantsuzskogo-yazyka> (Last access: 22.09.2022).
- Мед 2015:** Н. Г. Мед, Языковая игра на фоне экономического кризиса (на материале испанского языка, XLIV Международная филологическая конференция, Санкт-Петербург, 10-15 марта 2015 г.: Избранные труды, Стр. 212-219, <http://mfk.spbu.ru/sites/default/files/med.pdf> (Last access: 22.09.2022).
- Мокиенко, Вальтер 2006:** В. М. Мокиенко, Х. Вальтер, Прикольный словарь: антипословицы и антиафоризмы, Нева.

ბეჭდური და ელექტრონული წყაროები: ლექსიკონები, ტექსტები

- ასათიანი 1974:** ი. ასათიანი, ქანური (ლაზური) ტექსტები, გამომცემლობა „მეცნიერება“, თბილისი.
- ახალაია და სხვ. 2015:** ნ. ახალაია, ნ. ბანაში, გ. ლორთქიფანიძე, ო. მემიშიძე, ზ. ქავთარაძე, ლაზები და ლაზეთი თურქეთის გამოცემებში, თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის გამომცემლობა, თბილისი.
- დავითიანი 1973:** ა. დავითიანი, სვანური ანდაზები, გამომცემლობა „მეცნიერება“, თბილისი.

- ვაჟა-ფშაველა 2011:** ვაჟა-ფშაველა, სტუმარ-მასპინძელი, ხუთ-ტომეული, ტომი II, პოეზია, გამომცემლობა „პალიტრა L“, თბილისი.
- თანდილავა 2013:** ა. თანდილავა, ლაზური ლექსიკონი (ლაზური ნენაფუნა), გამომცემლობა „საარი“, თბილისი.
- კალანდია 2005:** თ. კალანდია, 2000 ლაზური სიტყვა, გამომცემლობა „არტანუჯი“, თბილისი.
- კარტოზია 1970:** გ. კარტოზია, ლაზური ტექსტები, მაცნე №4, გამომცემლობა „მეცნიერება“, თბილისი.
- კარტოზია 1993:** გ. კარტოზია, ლაზური ტექსტები II, გამომცემლობა „მეცნიერება“, თბილისი.
- კორძია 2000:** ა. კორძია, ლაჰრჷკდ პრი (სვანური ანდაზები), გამომცემლობა სომა პრეს („ჯალი“), თბილისი.
- მეგრული 2020:** მეგრული ხალხური ზღაპრები, ანდაზები, გამოცანები, ლექსები, სიმღერები, გამომცემლობა „იალონი“, თბილისი.
- მემიშიში 2015:** ო. მემიშიში, ლაზური ანდაზები და იდიომები, გამომცემლობა „ბათუმის შოთა რუსთაველის სახელმწიფო უნივერსიტეტი“, ბათუმი.
- ნეიმანი 1978:** ა. ნეიმანი, ქართულ სინონიმთა ლექსიკონი, გამომცემლობა „განათლება“, თბილისი.
- ნიჟარაძე 1913:** ბ. ნიჟარაძე (თავისუფალი სვანი), სვანური ანდაზები და გამოცანები, ძველი საქართველო, საქართველოს საისტორიო და საეთნოგრაფიო საზოგადოების კრებული, ტ. II, ტფილისი. ტექსტის საინტერნეტო გამოცემა იხ. TITUS მონაცემთა ელექტრონულ ბაზაზე:
<https://titus.uni-frankfurt.de/texte/etca/cauc/svan/dzvsak/-dzvsat.htm?fbclid=IwAR2Fi50SYNybn--XyGA95bsHpRE1-Sw3ZUpLMKK0JlGbogwjB2McXl0xJL-k>

- ჟღენტი 1938:** ს. ჟღენტი, ჭანური ტექსტები, არქაბული კილოკავი, სსრკ მეცნიერებათა აკადემიის საქართველოს ფილიალის გამომცემლობა, თბილისი.
- საბა 1991:** სულხან-საბა ორბელიანი, ლექსიკონი ქართული, ტ. I, თბილისი.
- ფენრიხი, სარჯველაძე 1990:** ჰ. ფენრიხი, ზ. სარჯველაძე, ქართველურ ენათა ეტიმოლოგიური ლექსიკონი, თბილისის უნივერსიტეტის გამომცემლობა, თბილისი.
- ფილოს. ლექს. 1987:** ფილოსოფიური ლექსიკონი, გამომცემლობა „საბჭოთა საქართველო“, თბილისი.
- ქაჯაია 2001-2009:** ო. ქაჯაია, მეგრულ-ქართული ლექსიკონი, ტ. I-IV, გამომცემლობა „ნეკერი“ (ტ. I, II, III), გამომცემლობა „ინოვაცია“ (ტ. IV), თბილისი.
- ქეგლ-ი:** ქართული ენის განმარტებითი ლექსიკონის ელექტრონული ვერსია (განთავსებულია შემდეგ მისამართზე: www.ena.ge).
- ქობალია 2010:** ა. ქობალია, მეგრული ლექსიკონი, გამომცემლობა „არტანუჯი“, თბილისი.
- ყიფშიძე 1939:** ი. ყიფშიძე, ჭანური ტექსტები, თბილისი, სსრკ მეცნიერებათა აკადემიის საქართველოს ფილიალის გამომცემლობა, თბილისი.
- შეროზია, მემიშიში 1994:** რ. შეროზია, ო. მემიშიში, ხალხური სიბრძნე (მეგრული და ლაზური ანდაზები), გამომცემლობა „მსგეფსი“, თბილისი.
- ჩიქობავა 1929:** არნ. ჩიქობავა, ჭანური ტექსტები, ნაკვ. I, ტფილისის უნივერსიტეტის გამომცემლობა, ტფილისი.
- ჩოხარაძე და სხვ. 2015:** მ. ჩოხარაძე, ლ. თანდილავა, მ. ფალავა, სარფი, ს.ს. „გამომცემლობა აჭარა“, ბათუმი.
- ჯორჯანელი 2003:** კ. ჯორჯანელი, რჩეული ქართული ანდაზები. გამომცემლობა „მერანი“. თბილისი.

Kosanoğlu 2020: R. Kosanoğlu, LAZURI ZIŦAPE DO DIDEPEŦI NENAPE, SAGE Yayıncılık Rek.Mat.San.Tic.Ltd.Ŧti.

<http://idioms.tsu.ge/> – ქართული ენის იდიომებისა და ანდაზების ფონდების მონაცემთა ბაზა (ბოლო წვდომა: 03.03.2023).

<http://gnc.gov.ge/gnc/page> – ქართული ენის ეროვნული კორპუსი (ბოლო წვდომა: 22.02.2023).

<https://titus.uni-frankfurt.de/indexe.htm> – TITUS (Thesaurus Indogermanischer Text- und Sprachmaterialien) მონაცემთა ელექტრონული ბაზა (ბოლო წვდომა: 13.03.2023).

www.ena.ge – ქართული ენის განმარტებითი ლექსიკონის ელექტრონული ვერსია (ბოლო წვდომა: 20.03.2023).

<https://www.ice.ge/liv/liv/lazur.php#> – არნოლდ ჩიქობავას სახელობის ენათმეცნიერების ინსტიტუტის ვებგვერდზე განთავსებული ლექსიკონები (ბოლო წვდომა: 03.03.2023).

<http://www.nplg.gov.ge> – საქართველოს პარლამენტის ეროვნული ბიბლიოთეკის ვებგვერდი (ბოლო წვდომა: 20.10.2020).

<https://semioticsjournal.wordpress.com> (ბოლო წვდომა: 20.10.2020).

<https://www.facebook.com/313925032106172/photos/rpp.313925032106172/314275478737794/?type=3&theater> (ბოლო წვდომა: 20.10.2020).

<http://answers.ambebi.ge/s/5/%E1%83%99%E1%83%9D%E1%83%9B%E1%83%9E%E1%83%98%E1%83%A3%E1%83%A2%E1%83%94%E1%83%A0%E1%83%98-%E1%83%93%E1%83%90%E1%83%98%E1%83%9C%E1%83%A2%E1%83%94%E1%83%A0%E1%83%9C%E1%83%94%E1%83%A2%E1%83%98/12/%E1%83%98%E1%83%9C%E1%83%A2%E1%83%94%E1%83%A0%E1%83%9C%E1%83%94%E1%83%A2%E1%83%98/209502/category> (ბოლო წვდომა: 20.10.2020).

<http://answers.ambebi.ge/s/6/%E1%83%92%E1%83%90%E1%83%9C%E1%83%90%E1%83%97%E1%83%9A%E1%83%94%E1%83%91%E1%83%90/66/%E1%83%A1%E1%83%99%E1%83%90>

%83%9D%E1%83%9A%E1%83%94%E1%83%91%E1%83%98/350161/category (ბოლო ნვედომა: 20.10.2020).

<https://www.facebook.com/%E1%83%93%E1%83%90%E1%83%9B%E1%83%9E%E1%83%9A%E1%83%A3%E1%83%A0%E1%83%98-%E1%83%90%E1%83%9C%E1%83%93%E1%83%90%E1%83%96%E1%83%94%E1%83%91%E1%83%98-1020874601342701/> (ბოლო ნვედომა: 20.10.2020).

<https://saertogazeti.wordpress.com/2011/11/19/%E1%83%9B%E1%83%94%E1%83%9D%E1%83%97%E1%83%AE%E1%83%94-%E1%83%90%E1%83%9C%E1%83%A3-%E1%83%92-%E1%83%95%E1%83%94%E1%83%9A%E1%83%A1%E1%83%90-%E1%83%AE%E1%83%95%E1%83%A0%E1%83%94%E1%83%9A%E1%83%98/> (ბოლო ნვედომა: 20.10.2020).

<http://answers.ambebi.ge/s/126/%E1%83%90%E1%83%9B%E1%83%9D%E1%83%A3%E1%83%AA%E1%83%9C%E1%83%9D%E1%83%91%E1%83%98-%E1%83%A1%E1%83%90%E1%83%9B%E1%83%A7%E1%83%90%E1%83%A0%E1%83%9D/131/%E1%83%A1%E1%83%AE%E1%83%95%E1%83%90---%E1%83%90%E1%83%9B%E1%83%9D%E1%83%A3%E1%83%AA%E1%83%9C%E1%83%9D%E1%83%91%E1%83%98-%E1%83%A1%E1%83%90%E1%83%9B%E1%83%A7%E1%83%90%E1%83%A0%E1%83%9D/66382/category> (ბოლო ნვედომა: 20.10.2020).

<http://anegdotebi.mcvane.ge/sxartula/5150-bbbbyebbb-bbbbbb.-html> (ბოლო ნვედომა: 20.10.2020).

<https://www.facebook.com/313925032106172/photos/rpp.313925032106172/314415705390438/?type=3&theater> (ბოლო ნვედომა: 20.10.2020).

<http://mymaika.ge/mainc-shenia> (ბოლო ნვედომა: 20.10.2020).

<https://www.facebook.com/313925032106172/photos/rpp.313925032106172/313938972104778/?type=3&theater> (ბოლო ნვედომა: 20.10.2020).

<http://geocanabis.com/forum/index.php?/topic/1520-%E1%83%99%E1%83%98%E1%83%97%E1%83%AE%E1%83%95%E1%83%90->

%E1%83%9E%E1%83%90%E1%83%A1%E1%83%A3%E1%83%AE%E1%83%98-iii/page-6 (ბოლო წვდომა: 20.10.2020).

<https://forum.ge/?showtopic=33629894> (ბოლო წვდომა: 03.12.2022).

<https://www.facebook.com/313925032106172/photos/rpp.313925032106172/315190855312923/?type=3&theater> (ბოლო წვდომა: 20.10.2020).

<https://www.facebook.com/313925032106172/photos/rpp.313925032106172/315190855312923/?type=3&theater> (ბოლო წვდომა: 20.10.2020).

<https://www.kvirispalitra.ge/sadgedrdzelod/21236-akhali-andazebi.html> (ბოლო წვდომა: 20.10.2020).

<http://file.pirveli.ge/index.php?do=cat&category=humor/> (ბოლო წვდომა: 20.10.2020).

http://goodweb.do.am/news/hak'reuli_andazebi/2011-02-13-1199 (ბოლო წვდომა: 20.10.2020).

<http://www.nplg.gov.ge/gwdict/index.php?a=term&d=6&t=17355> (ბოლო წვდომა: 20.10.2020).

<http://www.nplg.gov.ge/gwdict/index.php?a=term&d=6&t=4489> (ბოლო წვდომა: 20.10.2020).

<https://www.ambebi.ge/article/22954-sakartvelo-globalur-cvilebebis-molodinshi/> (ბოლო წვდომა: 03.03.2023).

შემოკლებათა განმარტებანი

ექსპ. მასალები – 2013-2022 წლებში სამეგრელოში, ლაზეთსა და სვანეთში განხორციელებული ლინგვისტური ექსპედიციების მასალები.

ქართ. ანდ. I – ქართული ანდაზები, კრებული მოამზადა და გამოსცა ნატო თათარაშვილმა, გამომცემლობა „სამშობლო“, 1999 წ., თბილისი.

ქართ. ანდ. II – ქართული ანდაზები, შეკრებილი დ. თურდოსპირელის და ემელ. გაბრიჩიძის მიერ 1935 წლის გამოცემის მიხედვით, გამომცემლობა „ჯისიაი“, 2003 წ., თბილისი.

ქართ. ანდ. III – ჰ. ჩხენკელი, ვ. ჩხენკელი, ფ. ჩხენკელი, ქართული ანდაზები (ბრძნული გამონათქვამები), გამომცემლობა „საქართველოს მაცნე“, 2009 წ., თბილისი.

ქეგლ-ი – ქართული ენის განმარტებითი ლექსიკონი.

ხალხ. სიბრძ. II – ხალხური სიბრძნე II, მეგრული და ლაზური იდიომები, შემდგენლები: რ. შეროზია და მ. ლაბაძე, გამომცემლობა „ქართული უნივერსიტეტი“, 2015 წ., თბილისი.

ხალხ. სიტყვ. II – ქართული ხალხური სიტყვიერება, მეგრული ტექსტები, ტ. II, თბილისის უნივერსიტეტის გამომცემლობა, 1991 წ. თბილისი.

Exp. Mat. – The materials were recorded during linguistic expeditions to Svaneti, Samegrelo and Laz region in the years 2018-2020.

L1 – Linguistic data in the original language.

L2 – Transcription.

ibid – იქვე.

ODGL – Electronic version of Georgian Explanatory Dictionary.

მთქმელები

ს ა მ ე გ რ ე ლ ო

- ი. აფშილავა: იორდანე აფშილავა, 82 წლისა, სოფ. თაია, ჩხოროწყუს მუნიციპალიტეტი.
- მ. გობეჩია: მთვარისა გობეჩია, 58 წლისა, სოფ. ნაფიჩხოვო, ჩხოროწყუს მუნიციპალიტეტი.
- მ. ზარანდია: მეგონა ზარანდია, 87 წლისა, სოფ. ჯიხამკარი, ზუგდიდის მუნიციპალიტეტი.
- ო. კალანდია: ომარ კალანდია, 85 წლისა, სოფ. ნარაზენი, ზუგდიდის მუნიციპალიტეტი.
- გ. კაცია: გიორგი კაცია, 27 წლისა, სოფ. ლესიჭინე, ჩხოროწყუს მუნიციპალიტეტი.
- ი. კეკელია: იგორ კეკელია, 44 წლისა, სოფ. ბანძა, მარტვილის მუნიციპალიტეტი.
- ბ. კვარაცხელია: ხუტა კვარაცხელია, 96 წლისა, სოფ. მედანი, წალენჯიხის მუნიციპალიტეტი.
- ლ. ლაზარია: ლუიზა ლაზარია, 68 წლისა, სოფ. ჯიხამკარი, ზუგდიდის მუნიციპალიტეტი.
- ე. ლიპარტია: ელგუჯა ლიპარტია, 79 წლისა, სოფ. ხუნნი, მარტვილის მუნიციპალიტეტი.
- ვ. ლიპარტია: ვაჟა ლიპარტია, 83 წლისა, სოფ. კირცხი, ჩხოროწყუს მუნიციპალიტეტი.
- გ. მორგოშია: გიორგი მორგოშია, 86 წლისა, სოფ. თაია, ჩხოროწყუს მუნიციპალიტეტი.
- დ. ნარმანია: დიანა ნარმანია, 75 წლისა, ქ. ზუგდიდი.
- ლ. პაპასქირი: ლიანა პაპასქირი, 87 წლისა, ქ. ზუგდიდი.

- მ. ქარაია:** მურმან ქარაია, 47 წლისა, სოფ. მედანი, ნალენჯიხის მუნიციპალიტეტი.
- ა. შენგელია:** ალიოშა შენგელია, 81 წლისა, სოფ. ჯიხაშკარი, ზუგდიდის მუნიციპალიტეტი.
- ი. შენგელია:** იოსებ შენგელია, 28 წლისა, სოფ. ჯიხაშკარი, ზუგდიდის მუნიციპალიტეტი.
- კ. შენგელია:** კლარა შენგელია, 68 წლისა, სოფ. ჯიხაშკარი, ზუგდიდის მუნიციპალიტეტი.
- დ. შონია:** დემნა შონია, 27 წლისა, სოფ. მუჟავა, ნალენჯიხის მუნიციპალიტეტი.
- ქ. ციმინტია:** ქეთევან ციმინტია, 31 წლისა, ქ. ჯვარი, ნალენჯიხის მუნიციპალიტეტი.
- მ. ხაჟომია:** მამია ხაჟომია, 75 წლისა, სოფ. ხუნნი, მარტვილის მუნიციპალიტეტი.
- ე. ხუნნელია:** ელგუჯა ხუნნელია, 79 წლისა, სოფ. ხუნნი, მარტვილის მუნიციპალიტეტი.
- ო. ჯიქია:** ომია ჯიქია, 81 წლისა, სოფ. ჯიხაშკარი, ზუგდიდის მუნიციპალიტეტი.
- ლ. ჯოჯუა:** ლამარა ჯოჯუა, 88 წლისა, სოფ. კურზუ, მარტვილის მუნიციპალიტეტი.

ლ ა ზ ე თ ი

- ლ. აბდულიში:** ლილი აბდულიში, 63 წლისა, სოფ. სარფი, ხელვაჩაურის მუნიციპალიტეტი.
- ი. თანდილავა:** იაშა თანდილავა, 71 წლისა, სოფ. სარფი, ხელვაჩაურის მუნიციპალიტეტი.
- ა. ილმაზი:** აჰმეთ ილმაზი, 68 წლისა, არქაბის რაიონი, ართვინის პროვინცია, თურქეთი.

- ი. ინაიშვილი:** იაშარ ინაიშვილი, 59 წლისა, არქაბის რაიონი, ართვინის პროვინცია, თურქეთი.
- ნ. კაკაბაძე:** ნოდარ კაკაბაძე, 83 წლისა, სოფ. სარფი, ხელვაჩაურის მუნიციპალიტეტი.
- რ. კოსანოღლუ:** რამაზან კოსანოღლუ, 45 წლისა, არქაბის რაიონი, ართვინის პროვინცია, თურქეთი.
- ო. მემიშიში:** ომარ მემიშიში, 76 წლისა, სოფ. სარფი, ხელვაჩაურის მუნიციპალიტეტი.
- მ. ოზგული:** მუსტაფა ოზგული, 68 წლისა, არქაბის რაიონი, ართვინის პროვინცია, თურქეთი.
- რ. საქმინაზიში:** რესულ საქმინაზიში, 30 წლისა, სოფ. სარფი, ხელვაჩაურის მუნიციპალიტეტი.
- ო. ტაკაზიში:** ოსან ტაკაზიში, 27 წლისა, არქაბის რაიონი, ართვინის პროვინცია, თურქეთი.
- შ. უიარიქი:** შაქირე უიარიქი, 55 წლისა, არქაბის რაიონი, ართვინის პროვინცია, თურქეთი.
- ნ. ჯავახიშვილი:** ნათია ჯავახიშვილი, 29 წლისა, სოფ. სარფი, ხელვაჩაურის მუნიციპალიტეტი.
- ქ. ჯავახიშვილი:** ქეთევან ჯავახიშვილი, 20 წლისა, სოფ. სარფი, ხელვაჩაურის მუნიციპალიტეტი.
- მ. ჯანოღლუ:** მევრუთ ჯანოღლუ, 54 წლისა, არქაბის რაიონი, ართვინის პროვინცია, თურქეთი.

ს ვ ა ნ ე თ ი

- ნ. გულედანი:** ნიაზ გულედანი, 49 წლისა, დაბა მესტია.
- ქ. გულედანი:** ქეთინო გულედანი, 52 წლისა, სოფ. ლენჯერი, მესტიის მუნიციპალიტეტი.
- დ. გურჩიანი:** დიმიტრი გურჩიანი, 61 წლისა, სოფ. ეცერი, მესტიის მუნიციპალიტეტი.

- ჩ. გუჯეჯიანი:** ჩათო გუჯეჯიანი, 73 წლისა, სოფ. მულახი, მესტიის მუნიციპალიტეტი.
- შ. ვეზდენი:** შიმა ვეზდენი, 78 წლისა, სოფ. მაზერი, ბეჩოს თემი, მესტიის მუნიციპალიტეტი.
- ნ. ილდანი:** ნათია ილდანი, 32 წლისა, დაბა მესტია.
- მ. კვიციანი:** მარიჯან კვიციანი, 80 წლისა, სოფ. უმხვანარი, ბეჩოს თემი, მესტიის მუნიციპალიტეტი.
- ვ. მარგიანი:** ვენერა მარგიანი, 65 წლისა, დაბა მესტია.
- ი. მარგიანი:** იზო მარგიანი, 64 წლისა, დაბა მესტია.
- გ. ნაკანი:** გიორგი ნაკანი, 44 წლისა, დაბა მესტია.
- თ. ნაკანი:** თამარ ნაკანი, 46 წლისა, დაბა მესტია.
- ნ. ნაკანი:** ნინო ნაკანი, 52 წლისა, დაბა მესტია.
- ფ. ნაკანი:** ფილიპე ნაკანი, 83 წლისა, დაბა მესტია.
- მ. ნანსყანი:** მარინე ნანსყანი, 28 წლისა, სოფ. ლენჯერი, მესტიის მუნიციპალიტეტი.
- მ. რატიანი:** მარიამ რატიანი, 18 წლისა, დაბა მესტია.
- გ. უდესიანი:** გურამ უდესიანი, 62 წლისა, სოფ. ლენჯერი, მესტიის მუნიციპალიტეტი.
- ტ. ფირცხელიანი:** ტანია ფირცხელიანი, 65 წლისა, სოფ. ლატალი, მესტიის მუნიციპალიტეტი.
- მ. ქურდიანი:** მარინა ქურდიანი, 37 წლისა, სოფ. მულახი, მესტიის მუნიციპალიტეტი.
- ვ. შამფრიანი:** ვახტანგ შამფრიანი, 64 წლისა, სოფ. უმხვანარი, ბეჩოს თემი, მესტიის მუნიციპალიტეტი.
- მამა გიორგი ჩართოლანი,** 54 წლისა, დაბა მესტია.
- ლ. ჩართოლანი:** ლია ჩართოლანი, 48 წლისა, დაბა მესტია.
- ნ. ხვინთელიანი:** ნუნუ ხვინთელიანი, 61 წლისა, სოფ. ლატალი, მესტიის მუნიციპალიტეტი.
- ზ. ჯაფარიძე:** ზაური ჯაფარიძე, 78 წლისა, დაბა მესტია.
- ი. ჯაფარიძე:** ირმა ჯაფარიძე, 46 წლისა, დაბა მესტია.
- მ. ჯაფარიძე:** მაია ჯაფარიძე, 64 წლისა, დაბა მესტია.

დანართი

დანართში მოცემული პარემიული ერთეულების ძირითადი წყარო ქართული, მეგრული, ლაზური და სვანური ანდაზების ბეჭდურად გამოცემული კრებულებია; დამატებით გამოყენებულია აგრეთვე ელექტრონული რესურსები¹. გარდა ამისა, ემპირიული მასალა შეკრებილია 2013-2022 წლებში სამეგრელოში, ლაზეთსა და სვანეთში განხორციელებული საველე სამუშაოების დროს.

ქართველურ ენათა ანდაზების ემპირიული მასალა დალაგებულია იდეურ-სემანტიკური ეკვივალენტობის მიხედვით.

¹ ამ თვალსაზრისით აღსანიშნავია პროფ. მანანა რუსიეშვილის ხელმძღვანელობით სამეცნიერო გრანტის ფარგლებში შექმნილი ქართული ენის იდიომებისა და ანდაზური ფონდების მონაცემთა ბაზა: <https://idioms.tsu.ge/>

№	ქართული	მეგრული	ლაზური	სვანური
1	ერთი თხილის გული ცხრა ძმამ გაიყო.	ართი თხირიში გური ჩხორო ჯიმაღეფქ გირთესია // ჯგირი გურით ვითოჟირი ჯიმაქ ართი ჩიტე ირთუა.	არ მთხირი ნჩხოგრო ჯუმაქ უკურთერენ.	ეშუ შიხი გუიგუ ესერ ჩხრა მუხუბეს თოჟოღას // ღირიშ ნაჟუს ესერი ჩუ ლათალი ხარ იერდგულობჟი.
2	ერთი დამპალი ვამლი ცხრა ვამლს დააღობსო.	ართი სორადილი უშქური იში უშქურც სორიდუნცია.	არ ელახცაფერი უშქირიქ ვით უშქირი ოხცინავს.	აშუ ესერ ნუწარგარ ხამ ფიშირ ხამწარ ესე ოთუიშა // მაკუშოწარ შიდიქ მერმე ესერი აღუაში.
3	დათვი რომ მოგერიოს ბაბა დაუძახეო.	თუნთიქ მუგერიასგდა, ბაბა დოუძახია.	მთუთიქ გოჯგინაში, ბაბა დუჯოხია.	ღაშდუ ლახა ათინდეს, ბაბაოუ ნაქუ.
4	კაცი სიკვდილს და სიბერეს ვერსად ნაუვაო.	კოჩის რჩენაფა დო ლურაშა სოთინი ვანტინენია // მუში ღურუ ირკოს პუხუს მაბუ.	ღურა მთელიში ნეკნას ნოდგითუნ.	აშუ დავგრას მავოუწაჩინდ // დავგრას უნენად დარ ესერ ხოსდენი.
5	ყველაფერი ადრეული სჯობია სიკვდილის მეტიო.	ღურაში მეტი ადრე ირფელი ჯგირიენია.	ორდო მთელიში კაი რენ, ღურამენ ბაშქა.	აშუ დავგრანქა მავთან მელი ესერ ხოჩა // ქა უქადუ გემ, დავგრანქა, მავ ესერ ქა მელი ხოჩა.

6	ქარის მოტანის კარიბი წყარო.	ბორიში მოლოდინის ბორი მიღება.	წყაროში მომავალი წყარო ნიშნის.	ბიკუში წყაროში ბიკუში წყარო.
7	დაბალი ღობეს ყველა გადაქცევა.	დაბალი ღობერი ეფი ოს-ხაბალი რენა.	ალჩალი ღობერის კოლაი მუხიციხონინენ.	დამბალი მგ ხომამ ესერ იბაკუნალი.
8	მგობნის მგობნი არ დაიღვეა.	უჯგუშიში უჯგუშის ირო ძირუქია.	კაიშენ კაი ვარ იჩოდენ.	მგობნიში ღმწირალს ათყა-ჩოუ.
9	ერთ სარზე ღობე არ დაინგნის.	ართ ბარჯგობა ჭინი ვემ-კილობენია.	არ კაზუდიტენ ღობერი ვარ იხვენენ.	აშუ გარ ბაჯგს ნაშხატუ დემ ესერ ხეშხტი.
10	ფულს ფული მოქცა.	ფარა ფარას იშინცია (აკეთენსია).	ფარაქ ფარა ძიროფს.	უარჩხილ უარჩხილს ესერ იქ-მე.
11	ყველაფერი კარგია დროული.	დროში მოჭკირილი სიტყვა დროში მოქიბულ ლექსურს უჯგუნია.	ვაქითი მუშის მთელიში კაი რენ.	ფი ლექსუცე დრეუყი ფი მექსუც' ესერ ხოჩა.
12	ნაცარქეცია ცხენიდან ჩამოვარდა და მანც უნდა ჩამოვსულიყავი.	მოლაქ ცხენიში ქეთან-თხუა დო თქუა: იმენი გიმაულარი მათუდუა // ურიაქ ცხენიში ქეთან-თხუა დო, გუთოსაპა, თქუა // გორდი წყარს მე-ულუდუა დო, შარა თეუ-რე მიღუნია, იხანგდუა.	მოლა ცხენიში მელუ-ში – ზათთან ცხენიშენ გეფ-ტამინტუ-ა.	ფერულე ჩაფუ ოსკუარა ი ლექს ესერი აბეჩუ ხარენა.

<p>13 ერთი კაცი გორში გლახეს და გული ცხინვალში მოუვიდაო.</p>	<p>ხორგას კორი გოლახეს დო ხეთას გურქ მურთუა // კორი გეგუთის გოლახეს დო ქვალონს გურქ მურთუა // ცულეს კორი ლახეს დო ჯვარს გურქ მურთუა.</p>	<p>პოლის ჯუმორი დეაბერენან დო წახალას ხარჯი იკვანტერენან.</p>	<p>დერულაჲ პენის ესერ ესეფუჲდა ი გადრანარს კაცხთე ხანრალა // ბოგსეჩენიმ ნაჩომილა ბოგსამხენ ესერ ხანრალახ.</p>
<p>14 ტკბილი სიტყვით მთას ირემი მოიხველაო.</p>	<p>გემუანი სიტყვათ ირემი გეჭვალესია // გემუანი ნინათი ხოჯირემი იჭვალენია დო გლახა ნინათი ფუჯიქ ხოლო ვეჭვალესია.</p>	<p>ლოყა ნენათენ ხოჯითი ინჭვალენ.</p>	<p>ხოჩა ნენეჲ ლაჩუჲ ესერი ჩიოღმეჲლი, ხოლამეჲი ფური მამა // ხოჩა რაგად როქ ბერჯემ ყორს ჩუაკერე.</p>
<p>15 ჟანგი რკინას ჭამს, დარდი კაცის გულსაო.</p>	<p>ჟანგი რკინას ჭკუმუნც, დარდი – გურცხ.</p>	<p>დემირი ფასიქ იმხორს დო კორიში გური – დერდიქ.</p>	<p>ბერაჲჲუ განჯუჲ ესერ იზი ი ამსოლდამ გუ – გონახ.</p>
<p>16 სადაც მიხვალ, იქაური ქული დაიხურეო.</p>	<p>ნამ ქიანაჲსა მეურქენი, თი ქიანაჲსა ქული გირთვია // სოდე მეურქენი, თექიანი ქული გირთვია.</p>	<p>სოთხანი ნა იდა, ექონი ქული გითვი // მითხანიში არაბას გეხე, ემუმი ობირუ იბირაგინონ.</p>	<p>მე ესერ ფაჲჲუ ქვეყანას ხაგ, ჯინემოჲუი ევი ესეგ // მე ესერ სოფელთე ათვედგენეს, ეჯ სოფლიმ ფაჲჲუჲუჲ ესეგ // იმგუჲ არი მარე, ნეს ი მანკ ერქეჲთიმ ესერ ხეფანნი.</p>

17	ვინც მოითმენს, ის მოიგებსო.	მიქტო იხოვნენი, თიქ დი-ხორუა.	გირჩიტას, საპრის სელამითი უღუენ.	ყო ეესუპს ლოხუნაყრა, დემეგესკერ ოპედრა.
18	ენას ძვალი არა აქ-ვსო, სიტყვას – ბა-ყოო // ენა არც გატყ-ყდებუა, არც გაცკდე-ბა.	კოჩის სინდისი ვაჟულუნ-და, ნინა უძვალე რე, ირ-ფელს თქუანსია // ნინას ირფელი ოკო ვარაგადა-ფუევა.	ნენა ვა ნიკორენ // ნენაქ მუ ვარ ზოპონს!	ნინ მგჟირ ჩიგტუაში ესერ მერგადი ლი.
19	მგელი არ მოშლის მგლობასა.	გერი გერობას დღას ვე-მიოტენსია.	მგერი მგერი რენ.	თხერი ნაშნარუნლუ, ესერი თხერი ლი.
20	როგორც საბანი გაგწედეს, ფეხი ისე გამალეო.	შქართუნი სოიშა გობა-ლუნი, კუჩხი თეიმას გო-ფაჩია.	ეთვალუს ონკედი დო კუჩ-ხე ეშო გონთხი.	ჯადუ ი მაჯადს უშხუარიშ ამოუ ზოხალდხ.
21	ერთი ალილო მღვდელსაც შეს-ცდებოა.	ართი ოხვამერი პაპსა-თი ქააჩროთუნია // არ-თმას მინი ვაჩროთუნია.	სევი მთელის აღოდენ.	ეშუო ლამბარიას ესერი ლახკა-და.
22	მოყვარეს პირში უძ-რახე და მტერს ზურგს უკანაო // მოყვარეს მოყვრუ-ლი უნდა, მტერს – მტრულთი.	მოჯგარეს პიც უნია დო ნტერც ეკარაგადევა.	დუშმანის დუშმანობა უნონ დო დოსტის – დოს-ტობა.	ამახტეს ესერ ლიმასტუ ხაკუ ი მტკეთს – ლიმკეთ.

<p>23 სილამაზეს რა ჭკუა აქვსო.</p>	<p>ბრიყვი სულელს დასცინოდო // ღორმა ღორს უთხრა: შე დრუნჩიანოო // ყვავმა ყვავს წასძახა: შაი, შე ყრანტალო!</p>	<p>სისქვამას ჭკუა ვაულუნია.</p>	<p>მსქევანას ნოსი ვარ ულუნ.</p>	<p>ბაჭურ თუღლ დემიპქ ესერ ლი.</p>
<p>24 ბრიყვი სულელს დასცინოდო // ღორმა ღორს უთხრა: შე დრუნჩიანოო // ყვავმა ყვავს წასძახა: შაი, შე ყრანტალო!</p>	<p>ელამი ელამს გითმაძი-ცანდუა // ხორაქ ხორას ხორა დუძახუა.</p>	<p>მტორინიქ მჭკორონის ნოძი ცაფტერენ.</p>	<p>მტორინიქ მჭკორონის ნოძი ცაფტერენ.</p>	<p>ლღსოყე ლღშეგჰს ესერ ხალგაცალა // მალუს ესერ თხერად ღობუნერალა: ჯი ესერ უჯბა-უტყებამ მგზებ // ლუსს ხოქუა: კუინჩი, მანსოხუ ესერ თხუიმ ხაყა.</p>
<p>25 მაღალი არ მოდრკა, დაბალი ვერ შენვდო // დაბალი კაცი ვერ შენვდა, მაღალი არ მოდრკა და ერთმანეთს როგორ აკოცებდნენო.</p>	<p>მაღალქ ვამოდირკე, დაბალქ ველანჭე დო ჯუნაქ ვეღუა (მეჭყორდუა) // მაღარქ ვეგმიკინუ, დაბარქ ვეიმეკინუ დო ჯვიდაქ გინიკინუა // გინძექ ვედიკინუ, კუნტაქ ველანჭუ, – ჯუდაქ მედინუა // გინძექ ვამოდირკე, კუნტაქ ველანჭე დო ჯუნაქ ქიმეკიდუა.</p>	<p>თაფალას ვა მანჭუმინუ, მალალა ვა გადანჭუ.</p>	<p>თაფალას ვა მანჭუმინუ, მალალა ვა გადანჭუ.</p>	<p>ეშუი ესერ დემ ათჰია, მერმე ესერ დემ ლაჭტუნა // კვლთხის ჟ' ოუ ლაჭტუნ, დამბაღლს ჟ' ოუ ესნაკუ.</p>
<p>26 გადადებუღი საქმე ემმაკოსააო.</p>	<p>გინოდვალირს გინოგაფილი უჯგუნია.</p>	<p>ანდლანერი დულდა ჭუმენ-ნაქ ვარ ნაშქეა.</p>	<p>ანდლანერი დულდა ჭუმენ-ნაქ ვარ ნაშქეა.</p>	<p>ქა ლექებენ გემ ქაგარ ესერ ესერი.</p>

27	ერთხელ დაბადებული ერთხელ მოკვდებო.	კოჩი ართშხა დებადებუდო ართშხა ლურუნია.	კოჩი მაჟვარაძარა ვარ დებადენ.	ამსოლდ ნაგენუჭი მახად დემ ესერ ხეგნი // ურინ ესერ დე ლგთაუ აწარ ლი, დე – ლგდგარ.
28	ემშაკს ღამე არ ძინავსო // ეშმას თვალი არ უჩანსო.	ემშაკი მუდა ნანერი რე, მის უჩქუნია // ეშმასის თოლი ვაულუნია // ჯგირი იჩიი, ვარა უბადო აკანუნს იყინია.	კეზა არ დეკიკეს იყვენ-ია.	მარცხ ასწუმ ესერ ირუმინი.
29	უსწავლელი კაცი უტარო ცულიაო.	უგურაფუ კოჩი უტარო ბურჭული რენია // უგურაფუ ხვერეჯგურა რენია.	უკითხუ კოჩი ხაივანი ენ, ფუჯისთერი ენ.	უთურა ამსოლდ ყუგემ ესერ გოტარ ლი.
30	ძაღლის კუდი არ გასწორდებაო // ძაღლის კუდი ცხრა წელნადს კალაპოტში იყო, ამოიდეს და ისევ გაიღუნაო.	ჯოლორიში კუდელი გეგასწორებუნია // ურჯულე ირო ურჯულე იყინია.	ჯოლორიში კუდელი ვარ იდუხანენ.	ჟაღუმე ჰაკედ ქა დემ ესერ რენუნი.
31	ჭკუას მოხმარება უნდაო.	ჭკუა, ბრელ კორის, მუჭო მიხვარასენი, ვაუჩქენია.	ნოსის ოხმარუ უნონ.	მახალს ყი ლიგმარი ესერ ხაკუ // მახალს მანგ მეგუიდ დემ ესერ იგმარი.

<p>32 მკედარზე ძვირს არ იტყვიანო // მკედარზე ან კარგს ამბობენ ან არაფერსო.</p>	<p>ლურელს ოკო ვეკარაგა-უდგეა // ლურელი არძა მართალი რენია.</p>	<p>ლურელი ვარ შინაფან.</p>	<p>ლდეგარდა ხოლამ დემ ესერ რაგდის.</p>
<p>33 ქათამმა თავისი დასაკლავი დანა თვეთონ გამოჩხრიკაო.</p>	<p>ქოთომე ქხირკუ, ჩხირკუ დო მიუში ოცვილარი ხამეუ გეთოჩხირკუა.</p>	<p>ქოთომე ქხინკოლუფს დო თი-მიუში ხამი მოშიმეს.</p>	<p>ქათალს ესერ მიჩა ლაზგენი გარ ოხუფხირკა.</p>
<p>34 შემინებული ძაღლი მიფარეს უყვდაო // შემინებული ძაღლი ერთ ხელინადს ბუჩქს უყვდაო // რძისაგან მემინებული წყალს უბერავდაო // ფავით შემინებული დოს უბერავდაო.</p>	<p>გერიშ ნაშქურინეფი ჯო-ლორი მიურიცხენს (ლან-დის) ულაღუნდუა // შქურინაფილი ჯოლორი თუთას ულაღუნდუა // გერიში შქურინაფილი ჯოლორქ ნანმონანასი ჯიკის ულაღუნა // ჩხე ბჟათ შქურინაფილქ მარ-ნეც ხოლო შური მეუ-ბარუა.</p>	<p>ჩორბაშენ აემქურინიქ იოლურთის შუი უბარტუ-ია.</p>	<p>ლდეგალუმე შედ მენჩალს ესერ ხაჰაუა.</p>
<p>35 კაცი ზღვას გადაურჩა და ცვარმა დააბრჩოო.</p>	<p>კორიქ ზღვაში შქვიდას გინასქიდგდ დო ცუნდიქ დაშქვიდუა.</p>	<p>ზუდა მეილუ, ტობას დო-ლიშქიდუ.</p>	<p>ბიფხიმ ნამატუ ზულუას ესერ ლახდენა // ჭალაშ ნამატუ ზულუათე ოთსკინა.</p>

36	თუ ხელი არ გაანძრიე, თავისით არაფერი მოგეკრთმევიაო.	მუშით მუთუნია გამურსია.	მუშებურა მუთუ ვარ მულუნ.	მიჩოუშუ ქუთ ესერი დემიბიჭუი // ნათხურა ლაყურათელისგა დას ესერი ხნჯდა.
37	დიდ ხეს დიდი ნაფოტი სცვივო // რაც ხეა, ნაფოტიც იგივეაო.	დიდი ჯას დიდი ნახაფული მუკუცენცია // მუნერი ჯა რენი, თოჯგურა ნახაფული დუცენსია.	დიდი ნჯაშენ დიდი ნახაპულიე ძელაფს-ძა.	მეგემ ესერ მწლი, ნათი ეჯილი // მწლი, მეგემ ესერი ეჯილი // ყარიაქ მეგემ ნათესერი ყარლი.
38	დაღამებას ძროხაც მიხვდებოაო.	ონჯუას ჩხოუ ხოლო მეხვადენია ცუდებოა მულას.	ლიმჯი ფუჯიქთი კონგენეფს ოხორიმა მოხთიმუ.	ნეპოზს ქათალ ესერი ყიიმჯერი.
39	კოკა მუდამ ნყალს არ მოიტანსო.	ირო ვედანს ქურა ნყარსია // ორკოლი ნყარსირო გამილანსია.	კარკალაქ ბითთუმ ნკარი ვარ ზდიმს.	დრეუ ჩიგარ ეშუი მოდ' ესერილი.
40	ფულს დათვლა უყვარსო.	ფარას კოროცხუა უყვორსია.	ფარაქ ოკოროცხუს ყოროფს.	ჭარჩხილ ესერ ლიმუდეს ოთჯიჩა // ქარლათიმ ჭარჩხილ ლიმუდენის ესერ ოთჯიჩა.
41	მეზობლის იმედად მყოფი, მშიერი დარჩებოი.	შმხვაში იმედით შქირენული ქოდოსქიდუქია.	ბაშქაში ომუდითენ ვარ ისქედინენ // ბაშქაში ომუდითენ უგადარელი ქოდოსქიდუ.	ომგნემ ჰამარყი ლერემ ესერ უჭუმინად ომსედ.

<p>42 მადარს მშიერიც მადარი ეგონაო // მადარ ხუცესს დიაკონიც მადარი ეგონაო // ქურდს სხვაც ქურდი ჰგონიაო.</p>	<p>რძელს შკირულთი რძელი უჩქელა // მახინჯის ირკოჩი მახინჯი უჩქელა // მეტყურეს შვა ხოლო მეტყურე უჩქელა.</p>	<p>დელის მთელი დელი უჩქელა.</p>	<p>მბზარს ესერ მატმარი მბზარ ხახლენა.</p>
<p>43 ბევრის მდომი ცოტასაც დაკარგავსო.</p>	<p>დიდის მასხუტუქუნი, ჭიჭე ვაგამი.</p>	<p>დიდო ნა უნტუ ემუს, ჭიტათი ქაგუნდუწუ.</p>	<p>მოლა ესერ მოდე ესკება ი ჰელურდ მოდმა ესსელა.</p>
<p>44 კბილი ენის კლიტაო.</p>	<p>კობირი თიშენი გერდგუნია, ნინას ოკო გეუნჭი-რევე.</p>	<p>კობირი ნენაში კილა რენ.</p>	<p>ნგნდ კალუნ შდიქ ესერ ლეგემ.</p>
<p>45 წინილეს შემოდგომაზე ითვლიან.</p>	<p>წინილენს დამორჩილს ედარკენანია. // წინიენს დამორჩილს კოროცხუნანია.</p>	<p>მჩხუევე წანაში ნეეთის კოროცხუნან.</p>	<p>თამნს ი კუნდს ლემგიმ ესერ ხარ გთილაჰუდი.</p>
<p>46 გამოსაშვები სისხლი დროზე უნდა გამოუშვასო.</p>	<p>გატებელ ზისხირ ოკო გუტუევა // გეშმალ ზესხერქ ოკო გეშელასიე // მალუ ზისხირქ ოკო იდასია.</p>	<p>გამახთიმონი დიციხირი გა-მახთასინონ.</p>	<p>ში ლექუცე დრეუში ში მექუც' ესერ ხორა.</p>

47	ტყუილს მოკლე ფეხები აქვსო.	მეტყურანაჯე (მეტყურიე) ბრელ დღას გელანსია.	მცუღის კუჩხე ვარ უღუნ // მცუღის მენძილი ვარ უღუნ.	ბაქს მეკუმდ' ესერ ბაჯ ხარ // ტკიც ესერ მეჯედ ლი, ბაქ – ლადი-ბაზიმ // ბაქიმ ლიქუსიგ კალაშმ ყორთექს გარ როქ ლი // ბაქიმ ლიქუსიგ ყორთექს გარ აჰიესგ.
48	ტყუილის მთქმელს მართალსაც არ დაუჯერებენი.	მეტყურეს მართალსით ვადუჯერენანია.	მცუღი ნა ზოპონს კოჩის, მთინი თქვასთი-ნა, ვარ უჯერან.	ბაქიმ მუქუსიგს ტკიცს ესერი დარ ხეჯრატუ.
49	თავის დროზე დაღეულს სანამღავეც ნა-მალია // თავის დროზე დაღეული შხამიც ტკბილიაო.	ირფელს მუშ დრო უღუნია.	ვაქითი მუშის მთელიმეი კაი რენ // ვაქითი მუშის ღურათი კაი რენ // ორა-მუშის ღურათი კაი რენ.	მიჩ' ადგიფი მატთან ესერ ლასგურგებ ლი.
50	მადლი ჰქენი, ქვას დადევი, გაივლი და ნინ დაგხვდება // სიკეთე ქვაზე დადე. გაიარე, ნინ დაგხვდება.	ჯგირი ქიმინი დო ქუას (ჯიკის) ქიგედევა.	ეილული ყვი დო ქვამ თუდე ენადევი.	ლეშედს ლახმემღურალოტ, შომაღე ამ ესერ ახხელი // ჩუნაშხუნ მუშხუნის ფი ესერ ხეხელი.
51	რასაც დასთეს, იმას მოიმეო // მოხუცი იმას მოიმეოს, რაც	მუს თასგქენი, თინა ეურცია // მუს დაარშუანქენი, თის მეირშუანა.	მუთხანი ნა ორგა, ია დულენ.	ეჯთ' ესერ მანხოღუნეს, ამთ' ოუი ეჯის ანჭინდა.

			სიყრმით დაუთესია // სიავის მქმნელი სიავეს მოიმკისო.	
52	აჯელი ნა ყვა ია დულია შქვით ქარა იქიფ.	ომიბა გოზომი დო ართი-შა გინოჭკირია.	ასაჯერ გაზომე, ერ-თხელ გასაჭერი.	ხოშილ ნასვიდარ გემ ხოილ ესერ ლი // ლალთარ ჩიგარ სგებინო ესერ ხოია // ჯედიდ მესკორალ დემ ესერ ოლ-დაგრალ.
53	აგლის ჯოლორი ვარ ტუში, დეჯვის ოლალაფეს // ქაოი კატუს კოდოსქიდერენ.	უჯოლორე ქიანას კატუს ოლალაფესია.	უბადლო კვეყანაში კატებს აყეფებდენენი.	ჟიდრე მუქაფდ, ციცუპრ ესერ ჰეუხ.
54	ბერი ვარ დიბადერიტუ დო ჯოხო გოდუმიტეს.	ლურიშ ნოხოლე სიზმარს რაგადანდესია // ბალანა დაბადებული ვარდუ დო აბრაამი გოდვესია // ჩხომი ჭოფილი ვარდუ დო ჯიბუს კა-კუნდესია.	ძილის ნინ სიზმარი ვის გაუგონიაო // ბავში არ დაბადებულყო და აბრაამს არკემეცდენო.	ქჯეს ესერ გეზალ მამ ხათნოლნა ი ჰაკუნს ლგმმ-რინ.
55	მტირი კუჩხუს ნა გიხუნა, თიშა აულუნ-აა.	ტი დუდმა გეშახოხუნსი შური ხოლომა მამქვიდა.	ლორის ტილი ფეხე რომ დასვა, თავზე აგაცოცდებო.	ხამიშ ტიშს როქ ჭიშხუი ესე-ნისგ, თხემთეუი როქ დერი.

<p>56</p>	<p>კაცმა ცხენს ვერაფერი დააკლო და უნაგირი დაამტვრი-აო.</p>	<p>კორის ცხენის ვამარი-ბუ დო ონაგერს ტახუნ-დუა // თხამა მუთაქ ალოლესია დო შხურს კუჩხი ქუხვამილესია.</p>	<p>მთუგემა მუთუ ვარ ახვე-ნერენან დო კატუს ბელა უგოროფტურენან.</p>	<p>ჩაუს როქ დემ ახინდა ი ჰგენგირს როქ ესტეხა.</p>
<p>57</p>	<p>ლორმა თქვა: რაც გოჭები დაგყარე, წმინდა წყალი აღარ დამილევიო.</p>	<p>ღეჯქ თქუა: სკუალეფქ დემბადგნი, უკული წკონდა წყარი ვამიშუმუ-ნია // ღეჯიქ თქუა: მუთი თულეფქ ქვამუნი, უკუ-ლი წკონდა წყარი ვამი-შუმუნია.</p>	<p>მთუთიქ თქვერენ: ბერეფე ნა მასუჭკულე, პიჯის ნოს-თონი ქემაზდუ-აა.</p>	<p>ლუგუქეფ ყერს ლიც როქ დემ ოთხუა // ლუგუქე ნეზუს მესკიხ ლიც ესერ ახმდებხა.</p>
<p>58</p>	<p>მდიდარს ემატებო-დეს და ღარიბს აკ-ლდეგობდესო.</p>	<p>ქონებირს აძინას დო მეჭირებულს აკორდას // ქონებთანს აძინუდას დო უქონებელს ოკორდუდა-სია.</p>	<p>ძუკარას ნულერენ დო ზენგინიქ ქიძიელერენ.</p>	<p>საბრალს ესერ ათშეყედა ი ბაის ახხუა.</p>
<p>59</p>	<p>ათას ტყუილს ერთი მართალი სჯობიაო.</p>	<p>ანთასი ტყურას ართი მართალი უჯგუნია.</p>	<p>შილდა მცუდის არ მთინი უჯგინ.</p>	<p>ათას ბაქს ეშუი ტკიც ესერ ხორა.</p>

60	ზარმაცი ქამის დროს კარგად არის და მუშაობისას – ავადო.	ლანთირია ჭკომუში დროს ჯგირო რე დო მუშობაში დროს ლეხი რე // ლანთირია ჭკომუში დროს ჭვირთი რე დო ხანდაში დროს ლეხიე.	თემბელი ოჭკომუშ ვაქითის კაი რენ, ოჩალიშუს ვაქითის იძაბუნენ.	მას ნალგუო ესერ არდუნე ლეგდ ი მას ნაჭყემნი.
61	ერთი პირიდან სიტკობოც ამოდის და სიმნარეცო // ერთი პირიდან ტბილი სიტყვაც ითქმის და მწარეცაო.	ართი პიჯიშე გემუანი სიტყვათი ეკმურს დო კონნართი // ართი პიჯშე ეკმურს მუჭო ჰამო თემი კონნართი სიტყვა.	არ პიჯიშენ კათი იშულუნ დო პატითი.	ხოჩა ი ხოლა მზგ ესერ აშუ ნენქა ოლიქუელი.
62	მუშეკი და სიყვარული არ დაიმალეზაო // სიყვარულს, ცემხლასა და ხველას ხალხისაგან ვერ დაშლავო.	სუროფა, დაჩხირი დო ხვალეუა უფულუ რე ირ-კოჩიშე.	დაჩხური დო ოროფა ვა იმფულენ.	მალატს ჩულაპუმე დემეგ ესერ ხარ.
63	სტუმარი რომ ბჭედ დადგება, სახლი მაშინ დაიქცევაო.	სუმარი უნჩაშო გედირთუნი თი ოჯახი ეკირთუნია // სტუმარქ მენძელო გინგართუდა სუდე გმეკართუნია.	მუსაქირი სუმ ნდლაშა რენ.	აშუ ლეთუნდუ მუშგული მუშგული დემეგ ესერ ლი // ქამიშ ესერ კოროშ ქოთკუარა.

64	წყალში თევზი ვის დაუთვლიათ.	წყარს ჩხობი მის აკოროცხე (უკოროცხე).	თიში თიშა მითის ვარ უკოროცხენ.	თხუმეო ფაქუ დას ესერ ხოშელდა // „ფათუმი შელდა“ იქუი ესერ, ოდო ჩუ დას ხომელდა.
65	დაყვედრებული ლუკმა ყელს ვერ გადაივლისო.	გინარაგადას გემო გაულუნია // გინარაგადა მუთუნი ვარენია.	გელალაღერის ნოსთონი ვარ უღუნა-ა.	ნაშონს ბარაქ ესერ ქა ხოზი.
66	დიდ გვალვას დიდი ავდარი მოსდევსო.	ბრელი ხანიში გოლოფას დიდი ტაროზუბადობა მოცუნსია.	პატი ტარონის კაი ტარონი მოყუეს, კაის – პატი.	ლექყანო მებს ლექყანო ესერ გუპლი ხაჭიმი.
67	ციხე შიგნიდან გატყდება.	ციხე დინახალეშე გოტორხუნია.	ჯიხა დოლოხეშენ ტკეცუნ.	ქორაშს ქაშე ქორხენ ესერ ახცადა.
68	ძალი თავის კართან მამაციაო.	მუშ სუდეს არძა ჯოლორი მანგარი რენია.	ოხორ-მამული – გალე დადეული.	ქამ შგურან ქორს ესერ ლემქახურაღ.
69	ხათრიანი კაცი სამოთხეში ვერ შევაო.	მორდებთან კოჩის სამოთხეშა ვემნართენია.	ონჯლოდარი კოჩი იდა მუქოდე დოსქედუნ.	ლუმტორს აშგარ ესერ მეთლია ხარ.
70	თუ ხელი არ გაანძიო, თავისით არაფერი მოგერთმევაო.	ვახაჩიდა, ვაგაყი, ვაბარგიდა, ტყა ვაყი.	ხე დო კურხე ოხონკანი დო ვაყენა-ა // მუკონია ირალოზა, ეკონია ვაყენ.	ში-ჭიშხ ლაქეთუნელო ი ხელენი ესერ.
71	ბედსანერას ვერავინ გაეცემვაო.	ბედშა მითინს კანტინენია.	მუ ბედ-იგბალი გილუნ, ჰეათი იგენ დო ვარ იქოურენ!	ნანერს ჩუ დაწ ესერ მოშხაბა.

72	<p>კაცი კაცის ნამალოა // ადამიანი ადამიანის მალამოა // კაცი კაცივითა, ღობე – ქაცივითა // კაცი კაცივითა, ხე – ძირითაო.</p>	<p>კორი კორიში ნამალი რენია // კორი კორითა, ჯაფოსვიმითა // კორი კორითი ხარენს, ჯა – ფურცელითა // კორი კორით რენია.</p>	<p>კორი კორიშენი ჭამი რენ // კორი კორითენ, ღობემ მძგუჯითენ // კორი კორიქოქაჩეფს, ღობერი – კაბუღიქ.</p>	<p>მწრე უობაშენ მწრემ ღერმეთ ესერ ლი // მარა მარ ესერ ხობჯგი ი ჰალაგს – ბაჯგ.</p>
73	<p>ბავშს გაუცინებ და მუშტს გირენებსო // ბავში ფერებ-ფერებით თავზე დაგაჯდებაო.</p>	<p>ბაღანას ნება ქიმრია-და, სუდეს დოჭუნსია.</p>	<p>ბერე დიდო ელომცქენუქოკოხუფს // ბერეს ნა უძიცა, თის გიგხედუნ.</p>	<p>ბეფშუ ესერ ლაფრებანლისგათხუმფი ჯესგური.</p>
74	<p>შვილიშვილი ბაბუას ასნავლიდაო // ტურა ტოროლას გალოობას ასნავლიდაო // შვილიშვილი ბებუას ასნავლიდაო.</p>	<p>მოთა ბაბუს (ჭკუას) ოგურუნდუა.</p>	<p>მოთაქ პაპულის ოგურაფტიერენ.</p>	<p>ნაზან ესერ ნაშუანს ხამბუა-ლა.</p>
75	<p>მწიფეს ესროდენ, მკვახე ცვიოდაო.</p>	<p>ლაკვატა მონდას ქუოყოთი დო კობუქ გეითოლუა // მონდას ოყოთეს დო კობუქ ქედოლუა.</p>	<p>მონჭეს ასთოლეს დო კობო ქამელუ-და.</p>	<p>კუხუ ესერ ფუჯუტს ახრეშა.</p>

76	ახალი ცოცხი კარ-გად გვისო.	ახალი ოქოსალი ჯგირო ქოსგნცია.	ალანი ოქოსალექ კაი ქოსუფს.	მახე ლანგაუ ესერ ხორამდ ხაჭმინე/ჯველუე.
77	ძალდი ვინც მოკლა, იმან დამარხოსო // ძალდი ვინც მოკლა, იმან გადაათროსო.	ჯოლორი მიქეთ ცვილუნი, თის დანთხორაფესა // ჯოლორი მაცვილარს ოლალაფესა.	ჯოლორი მითხანიი ყვილუ, ემუქ დოხვას.	უედ როქ ეერუნის ოთდაგრა, ქაროქი ევანემიდ ადიას.
78	ზღვე ფაფად იდვა, უბედურს კოვზიც არ ხვდაო.	ზღვექ ფაფირო გინირთუა დო უბადოს კითიში იანუფაულქ ვახვადუა.	მზოლა მოლურთი დიყვასნა, არ კიზი ვარ მახედენ.	ტულუა გაგდ ლემგენ – საბრალს ყუემი დემე როქ ხალუენა // ქირ ი მესხე მანგ უბადუს ესერ ათდენა.
79	ბედი მომეცი და სანესხვეზე გადამადეო.	ბედი ქომური დო წყარს გიმოყოთია.	იგბალი მომჩი დო გზაში ნალე მისთოლია.	იღბალ ხულუა, ეჯ მარეს ხაბნა როქი ჩუხენშდექი // მერდია ბილულისგ ესერი უ ოლგრდე-ლი.
80	კარგი ცხენი მათრახს არ დაიკრავსო.	ჯგირი ცხენი მართახის ვემიგანსია.	კაი ცხენის კამჭი ვარუნონ.	ხორა ჩაუ მგრდაჯს დემის როქ იყერ.
81	ცხენზე ვინც შეჯღება, ის გადმოვარდებო.	ცხენიმა მის ვეგუხუნუნი, ვართი გიმანთხაფენია.	ცხენის მითხანი გეხედუნ, ია მელაფს, მითხანი ვარ გეხედუნ, ია ვარ მელაფს.	მიერუ ესერ ზირი, ჩუი ეჯი იდგარი.

82	კატა ზურგზე არ და- ეცემო.	კატუ ოჭიშით ვადა- თხუნია // კატუ სოდეგა გინაქათენი, იშენ კუჩხით დასხაპანსია.	კატუ კაპულათენ ვარ დვა- ტენ // კატუქ კაპულა ვარ დონნაფს.	ციცქუს ესერ ყარხენეს ახკუანე, ეჯღლი ქვშანრუი ესერ იგნი.
83	გობისა და საცრის მზიდავი – ორივე ერთნაირად კვენესო- დაო.	სქიბუში დო ტკიბირიში მაღალარეფი ჟირ(ი)ხო- ლო ართ(ი)ნერო კუსან- დესია // ხარგელი დო ტკიბირამი ართო მეკუ- სანდესია // სქიბუ მეუ- ლუნი, თით დირსანსია დო, ტკიბირი მეულუნი, თითია.	ონჩამიურე მოკიდერიქთი დო ონცირუ მოკიდერიქთი არ იმგარს.	ცხერლომ მესგ ლემემერად, ბაჩტემ – დემეტუმ ლუმტუ- ლინ.
84	ხარი დასაკლავად დანასთან მიჰყავდა- თო.	არგუნ სოდე ძედენი, ჩხოუ თექი მეცუნდესია ოცვილოუმს // არგუნი ცხვენს გიმაძულუა დო ხოჯი ეშე ეშმაკუნდეს ოცვილაროვა // ჩხოუ (ხო- ჯი) ჯიმიუმი ოჩამუმს (ცხვენუმს ეშმაკუნდესია.	ფუჯი ხამიმა ნიყონოფ- ტეს-აა // ხოჯი ქეიშა ოონ- ჭაფან.	ჰან ქერთეფი ოდიას, გაჩ ეჩე- ჩუ როქ ხატხენას.

85	ურემი ნაიქცა, გზა მერე გამორჩნდაო // ურემი რომ გადაბრუნდება, გზა მერე გამორჩნდებაო.	ურემ გემნითუნ, შარა უკულ იხირენია // ურემქ გამნითე დო ნაურემქ უკული იხირუა.	არაბა გეძქთაშკულე გზა ნა დოგუამს კორი დიდო ენ.	ესუალა ესერ ყორარ ნაქტთა-რუნდე ოთდა ქა.
86	სხვისი ლობე შემოვ-ლობე, ჩემი კო ოხრად დამჩნაო // სხვისი მაზიარებელი მოკვდა უზიარებელი.	შვაში მაზიარებელქ თვითონ ქდოსკილუა უზიარებუო // შვაში მაზიარებელს ზიარებაქ ვაშუა.	მუშიშენი ვა რენ, ბაშქაშენი რენ.	იმგნემ მოსიბ უსპად ესერ ომსედ.
87	წყველა მანყევარს უბრუნდებაო.	ქყალაქ თქუა: მართალი შარა მოძირო, ვარა სი დგვართუქია.	ბედუა, ნა, იქიფს, ემუს გვაკორენ.	ჭათა ესერ მგჭთემ.
88	თხა ბოსტანს ხედავ-და და ლობეს ვეჩაო.	კამბეშიქ სვანა ძირუა დო ლობერი ვაძირუა // კამბეშიქ ორტვინი ძირუა დო ლობერი ვაძირუა // კამბეშიქ ხული ძირე დო ლანდა ვაძირე.	ფუჯიქ ყონა ძირუ დო ლობერი ვარ ძირუ.	-

89	დედის წინ მორბენალ კვიცს მგელი შეჭამსო.	დიდა დო მუმამი გინუ-ლირი ფაშატი (ქვირა) ნგერქე ოჭკომუა.	მაღის ნა ელვანკას მჩხუ-რი მგერიქ იმხორს.	-
90	არ ვარგა ქალი მეჭორე, სოფლად – ვაჟუკაცი მკეხარი // ვაჟუკაცი წყნარი სჯობია, ჩალად არა ღირს მკეხარი.	ქომოლეკოს დუდიშ ცქვა-ფა ვაუჭორსია.	ქომოლი კოჩის თი ომცქუ ვარ უჩქინ.	-
91	ძალლი ასეენე და ჯოხი მოიმარჯვეო // ძალლი ასეენე და ჯოხი ხელში დაიჭირეო.	ჯოლორი კომინე დო კე-ტი ხეს ქიდეკინია // ნგერს შინანდესია დო კარს გერდუა.	ჯოლორი შინი დო ბიგა დიქაჩი.	-
92	თევზა თეკვა: სათ-ქმელი ბეერი მაქეს, მაგრამ პირი წყლითა მაქეს საგეო // ბა-ყაყს უთქვამს: სათ-ქმელი ბეერია, მაგრამ პირში წყლითაო.	ჩხომქ თქუუა: ორაგადე ბრელი მილუ, მარა პიჯი წყართით მაფუნია ეფშა.	ჩხომიქ თქვერენ: ოთქუმი დიდო მილუნ, ჰამა პიჯი წყართითენ მილუნ მოფშა-მა.	-

93	ცეცხლი თივაში არ დაიმალებაო.	ნაცალას დაჩხირი ვეჭყობუნია.	დაჩხური თიფის ვა იშინახენ.	-
94	გაქცეული თევზი დიდი გამონდებაო.	ნტებული ჩხომი დიდო იძირენია.	ანკეცუმენ ნა მესთვას ჩხომი მჩხუ იყენენ.	-
95	თევზს კუდით ვერ დაიჭერენო.	ჩხომი კუდელით ვეჭყობუნია.	ჩხომი კუდელითენ ვარ იჭოფენ.	-
96	მარჯვე კურდღელი თავისთვისაც იშოვის და სხვისთვისაცო.	დუცუ ორგენი თი კორი შხვას ხოლო ორგენია // დუდიშო ირგუნენი, თინა შხვაშოთი ირგუნია.	მითხანთი მუშომენი კაირენ, ბაშქაშენითი კაი იყვენ.	-
97	პაპის ნაჭამმა ტყე-მალმა შვილიშვილს მოსჭრა კბილია.	ბაბუმ ნაჭკომა სუმურქ მოთას მეკვათ კიბირია // ბაბუმ სუმური ჭკომუა დო მოთას კიბირი კვებოთუა.	-	ბაბ ნაკუმ გეზლუმ გეზალს ესურახდენა // ბაქლისკუმ ნაბან გეზლუმ გეზალთ, ესურქაშვიცგ.
98	გინდ მგელს შეეჭა-მივარ, გინდ მგელს-ფერ ძაღლსაო.	მუ გერს უჭკუმუქ, მუ გერიშ ფერ ჯოღორსია (ტურასია).	-	ხონ ესურ თხერემ ნაკვეფ, ხონ - ფაღუმ.
99	ლომი დაბერდა და კირმა ნიხლი ჩააკრაო.	გერქ დირინუნ, ჭიჭე ტურაქ სუს ქალადვარუა.	-	მერი თხერა ფელ ლასარს ესურ ლახენა.

100	ცდა ბედის მონახე- რეაო.	ცადა ბედში გვერდი რენია.	-	ლიკუჭურე დემშე ესერ მაჭინ ლი.
101	წყალი ნაწყელები ჩავარდებაო.	შარა ნაშარუსთა დო წყა- რი ნაწყარუსთა.	-	ლიც ესერ ნაღეცს ი შუკუწ ნა- შუკუწს // შუკუწ ნაშუკუწს ი ბოგ ნაბოგს // ბოგ ნაბოგს, შუკუწ ნაშუკუწს, ჭალაი ნაჭალს.
102	ვირისგან წიხლი არ უნდა გეწყინსო.	გირინიში კვარტიეი ვე- გეწყინასთა.	-	ნელხენეკა ლინელსოტ უწეინდ.
103	კარგ მთქმელს კარ- გი გამგონი უნდაო.	ჯგირი მორაგადეს ჯგირი მარჩილე ოკონია // ჯგირიში მათეუალარს ჯგირი გინმალალარი ოკონია.	-	ხოჩა მერგადის ხორ' ესერ მუჭუნარი ხაკუ.
104	სამართალი ფეხით დადისო // სამართა- ლი ურმით დადისო.	სამართალი კუწხით გი- ლურსთა.	-	სამერთალ ბიჯუმ ესერ ესერი // სამერთალ ურემშე ესერ იზელალ.

<p>105 ბელაურება სჭედ-დენ და ბაყაყმაც ფეხი აიშვირაო // ვირი ჩარბოდა ცხენ-თანა: მეც ბელაური შენთანა // კუმ ფეხი გამოყო, მეც ნახორ-ნახორაო.</p>	<p>რამის (ცხენს) ჭკადუნ-დესია დო გორდიქ სო-ლო კუწხი გაფიცხინუა (გაბოძლინუა) – მა ხოლო დობჭადითია // კამბე-შის ჭკადუნდესია დო გორდიქ კუწხი გაბირ-ძლინუა, მა ხოლო დობ-ჭკადითია.</p>	<p>–</p>	<p>ნელ ჩაჟუწ ხალუჭენა – ჯი ესე-რი ბედაური ლი // ამფხუწს როქ ჭიშხს ოხქუიჭა-ი: მიანი როქ ონღური ისგემუცახან // ჩაჟუს ფოლნარს ხომკადილუხ ი ამფხუწსი ესა როქ ოხქუიჭა ჭიშხს.</p>
<p>106 კვიცი გვარზე ხტისო // ცხენი გვარზე გა-იქცევო.</p>	<p>ცხენი გვარზე ირულენია // კოც მუში გვარიშა ვეგ-ნართენია.</p>	<p>–</p>	<p>უთხმწლ თანს ესერ ესქიმ // დი ესერ ი მუ თანშუ მწ ლიხ, გეზალ ესერი ეჯი ლი.</p>
<p>107 სახელის გატეხას თავის გატეხას სჯო-ბიაო.</p>	<p>ბიჯიში გოტახუსა დუ-დიში გოტახუსა უჯგუნია // სვამი გოხარ(ცქუას დუდიში გოხარ(ცქუა უჯ-გუნია.</p>	<p>–</p>	<p>გუმი კეშას თხუმემ კეშა ესერ ხოჩა.</p>
<p>108 ოქრო პატარაა, მაგ-რამ ძვირად ფასობ-სო.</p>	<p>ორქო ჭიჭე რე, მარა დი-დი ფასი ულენია.</p>	<p>–</p>	<p>შენდ უოქერგლდ ხოსურა ესერ ლი ი ლგენ ხოშა ხწზ.</p>
<p>109 სიფრთხილეს თავი არ სტკივო.</p>	<p>მოთხილებას დიდა დო მუმა ვაულურენია.</p>	<p>–</p>	<p>ლინთხლალ მაზინ დეშომ' ესერი ლი.</p>

<p>110 დამარსულ ოქროს და სიბ ქვას ერთი ფასი აქვსო.</p>	<p>ნთხორილი ოქროს დო ქუას ართი ფასი ულუნია.</p>	<p>–</p>	<p>უჭმარად უოქერ ესერი მოდმა მწ ლი.</p>
<p>111 გაჭირვება მარვენი, გაქცევას გირვენიბო // გაჭირვება მიჩვენე და მუხლს გიჩვენებო // გაჭირვება აღმართს აგარბენინებსო.</p>	<p>გაჭირება ქემოძირია დო რულას ქგლოძირანქია // გაჭირება ეკოხონს ხი-ნუნსია (გორულუანცია).</p>	<p>–</p>	<p>ნგხი-თემი მარა უჩუმუნას ესერ ხანმუნე // თემი მარა კაჩი ესერ პენუნე // თემი მარა უკლაუნას ესერ ხაკლაუნე // თემი მარა ნუ ესერ ხაჭრუნე.</p>
<p>112 კაცი გაჭირვებაში გაიზომებაო.</p>	<p>კოჩი გაჭირებას იჩინებუნია.</p>	<p>–</p>	<p>ხოლა ი ხოჩა ლამწრგ ლგნსაფი ესერ ითნი.</p>
<p>113 ბავშვს ჰკითხეს: რა-და ტირიო და – გამიდის და იმიტომაო.</p>	<p>ბაღანა იგარდუა: მუშენი იგარქია დო – გუმალე დო თიშენია.</p>	<p>–</p>	<p>ჩინჩუილს ხოქუა: ქ ესერ ხო-ზი, ეჯღა იგუნე.</p>
<p>114 მოგება და ზარალი ამხანაგები არიანო.</p>	<p>მოგება დო ზარალი (ნაგება) შირხოლო ჯიმა-ლეფი რენანია.</p>	<p>–</p>	<p>კუნდ ი სწრ ლახუბ ესერ ლიხ.</p>

<p>115</p>	<p>ხვალინდელ ქათამს დღევანდელი კვერცხი მიჩვენიაო.</p>	<p>ჭუმეწერ ქოთომიშა ამდღარ კვერცხი მისხუნუნია // გოლანერი სადილს ამდღარი საკაკალი უჯგუნია.</p>	<p>–</p>	<p>უკვრქა დღუამს ლგკარქე რაჭუქუ ესერ ხოჩა.</p>
<p>116</p>	<p>ქვეითი ცხენოსანს დასცინოდაო.</p>	<p>ცხენამ კოჩისი უცხენე კოჩი ეკაძიცანდუა // კუჩხიში კოჩი ცხენამ კოც გიაძიცანდუა // უცხენე ცხენამს გაძიცანდუა.</p>	<p>–</p>	<p>ჭაჭარ ესერ მეწუქე მერნუა ხაჯუნაღა.</p>
<p>117</p>	<p>სნაგლა კაცს სიბერემდე არ მოსწყინებუაო // სნაგლა სიბერემდეო.</p>	<p>კოც მუში ლურა დღამს მუთა უსხუნუ გურაფამს // მით ქიგეჟუნსი ჯგირო, გურაფა ლურა დღამს რე ირო // გურაფა ლურა დღამს რენია // გურაფა ლურამს რენია.</p>	<p>–</p>	<p>თელიშ ლათური ჩილაღედ ესერ ლი // მახალ ჩილაღედ ესერ ლეთური ლი.</p>

118	სვისი ჭირი ლობეს ჩხირო.	შვამში ჭუა შხვას ვააჭუნია // შვამში გაჭირება შხვას მუ უჩქუნია // შვამში ლაკვაცა (ტახანა) ეფი (ლექინ) ოსოთამალი რენია // შვამში ლურელი ადვილი ონგარალი რენია // შვამში ოღალე ეფი ეფოჭოფალი რენია.	-	იშგნემ მასტუნ იშგან დემ ესერ ხოსტუნნი // მერმემ ჭირ მერმა დემ ესერ ხაჭირ.
119	ერთი პირი ძილი წყალსაც მოუვაო.	ართი დორულაფას წყარი ხოლო ქიდორულუანსია // კანკალეშა წყარი ხოლო ისვანჯუნია.	-	ეშუი უე ლეც ესერი ხეშუუნნი.
120	ერთ დღეს ქვეყანა არ აშენებულაო.	ართი უცბას სოფელი ვაშენებენია.	-	ქვეყანა აშუეი დას ესერ ხორტყუნა.
121	იმერელს მჭადის სახელი დააგინცდაო.	კოც ჭკიდემ სახელქ ქეშაჭყორდუა // აფხაზას ცხენიმ სახელქ გაჭყორდუა // კოს ზღვაში სახელქ გაჭყორდუა // კოს მუში ჩილიმ სახელქ ქეშაჭყორდუა // ეომილს ოსურიმ სახელქ ქამაჭყორდუა.	-	ესტალ'ესერ ჭკიდემ უახე ლახემდენენა.

122	წუნიას აკლდებოდე-სო.	წონებელას მურკესია // წონებელაშ თიას ოკორდენია // წონებელას – ვართი გვერდია // მანონებელს ნანონებუქ ხოლო მეუდიწუა.	-	მეცხიდალს ნაცხიდალუ ესერათმარჯუა.
123	თაგვა თხარა, თხარაო, კატა გამოთხარაო.	კატუქ თხორუ, თხორუ დო მუში დუდიშ ოცი-ლარი ხამი გეთოთხო-რუა.	-	შდუგუ ლემფხირჭინ ი – ციცუ როქ ოხფხირჭა.
124	ისეთმა ფურმა დამ-ნახლოს, ჩემზე მეტს ინველიდესო.	-	ემო ფუჯიქ დიმლორატუ-ქი, არ კარდალა ინჭკალტუ-კონ-მა.	ეჯნემ ლამცუნალას, ერტა მიშგუანდ ხოჩილ ლი.
125	ვისაც გაჭირვება არ უნახავს, მან ლხენა არ იცისო // ვისაც ბნელი არ უნახავს, ფასს ვერ დასდეგებს სინათლესა.	უფრამ (უარესი) ვაძირენი თეში, უჯგუში ვემგე-წონებუნია // უკელა მისეთ ვაუძირენი, მუ უჩქეს სინთე მუ ღირენია.	-	-

საძიებლები

ქართულ ენაზე შესრულებულ ნაშრომთა ავტორები

- ადგიშვილი – 87.
 ასათიანი – 65, 71, 141.
 აფრიდონიძე – 56, 65, 131, 141.
 ბარბაქაძე – 45.
 ბერიაშვილი – 44, 127.
 გაგოშიძე – 88, 96, 158.
 გაჩეჩილაძე – 24, 113.
 გერსამია და სხვები – 64, 65, 68, 69, 74, 141.
 გუდავა – 64, 65, 70, 72, 141, 143.
 გულედანი – 24.
 დავითიანი – 15, 17, 19, 20, 25, 29, 53, 58, 62, 65, 70, 72, 73, 77, 78, 79, 82, 83, 84, 101, 104, 108, 115, 129, 134, 138, 141, 143, 147, 148, 149, 151, 152, 153.
 დანელია, ცანავა – 119.
 ვაჟა-ფშაველა – 54.
 თავიდაშვილი – 46, 127.
 თანდაშვილი – 138.
 თანდილავა – 48, 69.
 კალანდია – 51.
 კიზირია – 65.
 ლეჟავა – 12, 30, 98, 121.
 ლომია – 9, 10, 64.
 მარგიანი – 9, 10.
 მელიქიშვილი – 64, 65, 69, 71, 72, 141, 143.
 მსახურაძე – 86, 87, 155.
 ნეიმანი – 22, 111.
 ოშიაძე – 43, 44, 45, 46, 49, 53, 76, 86, 126, 127, 146.
 ორბელიანი – 46.
 რუსიეშვილი – 180.
 სიორიძე – 23, 112.
 ფარეშიშვილი – 24, 113.
 ფენრიხი, სარჯველაძე – 57, 59, 131, 134, 135.
 ქამადაძე – 31, 33, 121.
 ქაჯაია – 57, 132.
 ქობალავა – 65, 141.
 ქობალია – 54, 57, 129, 132.
 ქურდაძე – 32, 76, 77, 85, 121, 146, 147, 154.
 ლამბაშიძე – 24, 113.
 ყურაშვილი – 45.
 შავლაძე – 30, 31, 121.
 შეროზია, მემიშიში – 14, 16, 18, 19, 25, 27, 28, 52, 54, 57, 58, 60, 61, 62, 67, 68, 69, 70, 71, 73, 77, 78, 79, 81, 82, 83, 84, 100, 103, 104, 105, 106, 107, 114, 115, 116, 117, 118, 119, 128, 132, 133, 136, 137, 142, 143, 147, 148, 149, 150, 151, 153.
 შურლაია – 31, 121.
 ცინცაძე – 31, 32, 121.
 ჭუმბურიძე და სხვები – 28.
 ჯორჯანელი – 13, 16, 19, 66, 68, 71, 72, 80, 82, 99, 102, 107, 142, 149, 150, 152.

უცხო ენაზე შესრულებულ ნაშრომთა ავტორები

Agbemabiese – 76, 146.

Anand – 31, 34, 121, 122.

Bellis – 76, 146.

Dijk – 86, 88, 155.

Gándara – 87, 155.

Glonti – 87, 155.

Keener – 76, 146.

Litovkina – 31, 33, 121.

Magnus – 65, 66, 141.

Mieder – 30, 87, 121.

Militz – 31, 121.

Orwenjo – 87, 155.

Pavlović – 31, 33, 121.

Rasul – 76, 80, 85, 146, 149, 154.

Rusieshvili – 87.

Totibadze – 76, 146.

Zheng – 76, 146.

Береговская – 32, 121.

Бровкина – 32, 121.

Мед – 32, 121.

Мокиенко – 32.

დამკაბადონებელი **ნანა დუმბაძე**

ყდის დიზაინერი **ირაკლი უშვერიძე**

გამომცემლობა „**უნივერსალი**“

თბილისი, 0186, ა. ჰოლიტაოვსკაიას №4. ☎: 5(99) 17 22 30; 5(99) 33 52 02

E-mail: universal505@ymail.com; gamomcemlobauniversali@gmail.com